

De blijde kruisvaart

Fritz Francken

bron

Fritz Francken, *De blijde kruisvaart*. Nederlandsche Uitgevers-Maatschap, Amsterdam 1929
(herdruk)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/fran007blij01_01/colofon.php

© 2016 dbnl / erven Fritz Francken

Aan mijn broer Leo
F.F. 1929

Hoofdstuk I.

September 1914. We wachtten te Antwerpen in spanning op een spoedige uitkomst. Eilaas, Luik, een koppige verdediging ondanks, werd stormenderhand ingenomen, terwijl wijders Maubeuge en Namen kapituleerden.

En toch waanden de Sinjoorkens zich veilig binnen hun legendarischen gordel van forten. De liedjesventers bezongen de komische heldendaden van de burgerwacht; zeppelins zaaiden lawaaijige bommetjes over de stad; de muren der openbare gebouwen werden bestreken met altijd nieuwe plakaten. Gansch de bevolking wedijverde in hulpbetoon en goeden luim. Wij jongelingen, trappelden van ongeduld om ons bij onze makkers op 't slagveld te voegen. Het was een tref: broer en ik zouden samen de wapens opnemen.

Den 21 September 1914, stapten we op. We hadden onze 'papieren' ontvangen. De oudjes weenden bitter toen hun kroost het nestje verliet. Maar een kwinkslag en een hartelijke afscheidskus wisten algauw hun moed op het officieele peil te brengen. Een hand-

druk links en rechts, aan vriend of bloedverwant, en we sloegen den weg naar 't station in...

Hemixem! Met z'n tienden werden we ingekwartierd bij een goezakkigen melkboer. De kruisvaart begon! We schikten ons in ons lot.

Na drie dagen hadden wij een splinternieuw uniform aan. Wij werden op 't oefenplein gedrild dat we draaiden als doppen. Een piepjong korporaaltje voerde het bevel over ons. 't Was een energiek ventje, want toen ik al eens links uit de flank zwaaide in de plaats van rechts, overduivelde hij me met dagen arrest en liet hij een vloed van scheldwoorden over mij heen slaan, waarin mijn goede inzichten al dadelijk te loor gingen!

Den achtsten dag werden we met zoowat vierduizend schachten in een 'konvooi' gestouwd. We meenden naar Antwerpen op te reizen, maar toen we afstapten, bevonden we ons te Rumpst! 't Was een pikdonkere nacht! Van uit de verte zagen we Mechelen laaien. De kanonnen bulderden onverpoosd. Die oorlogsfurie liet onze nieuwbakken soldatenziel niet onbetuigd!

't Voorspel van de belegering van Antwerpen had een aan vang genomen. Met versterkt orkest! De projektielen scheurden boven onze hoofden den hemel aan flarden en deden de aarde daveren onder hun geweldige ontploffing. Dien nacht loken we geen oog. 's Anderendaags marcheerden we naar Waelhem. Loopgraven werden gedolven, boomen omgehakt. Alles verliep uitmuntend tot er eenige granaten in ons

midden openklapten. We stoven uiteen, lieten bijl, spade en houweel liggen en zetten het op een loopen. We liepen... liepen... Toen we opgehouden hadden met loopen, stelde ik met blijde verbazing vast, dat we weer te Hemixem waren aangeland. Mijn broer en de andere maatjes zaten reeds te smulpapen toen we bij onzen melkboer aanklopten. Die hadden dus nog harder geloopt dan wij, en het was ons een stille reden om onze handen in onschuld te wasschen!

Nu ik al wat meer ondervonden heb, lach ik hartelijk om die vlucht! De mare deed de ronde dat heel de lichter van '14 eventjes uitgemoord was! Om ze thuis gerust te stellen, telegrafeerde ik en eenige uren nadien kon ik mijn moeder omhelzen. Ze leek me reeds vermagerd, ouder en grijzer. Heur oogen waren rood van 't schreien. We hielden ons, broer en ik, natuurlijk kranig en fluisterden het mensch moed en vertrouwen in, totdat ze, min of meer gepaaid, afscheid nam.

Nog dienzelfden avond rukte onze rekruten-afdeeling op, langs Cruybeke en Zwijndrecht, naar Sint-Anna. 't Was nacht toen we daar toekwamen. In 't maanlicht zagen we den Onze-Lieve-Vrouwetoren oprijzen aan den overkant van de Schelde. Zooals hij daar stond, met zilver bedropen, scheen hij een tranende kaars op den granieten kandelaber van de kathedraal.

Om drie uur 's morgens stapten we een trein op. Den volgenden dag, 's middags, kuierden we te Ieperen rond. Ik heb, als zoovele anderen, de stille bekoring

gevoeld, die het aanschouwen van de Hallen opwekt. Kon ik vermoeden dat slechts enkele dagen later zooveel schoonheid brutaal zou verwoest worden? Lang vertoefden wij te Ieperen niet. Antwerpen, de onoverwinnelijke, bezweek voor de 42 centimeter-argumenten van Krupp's dikke Bertha's!

We togen naar Thorhout. We stonden niet langer in verbinding met huis. Toch begaf de moed ons niet. Den derden avond van ons verblijf te Thorhout moesten we alweer ijlings opbreken. Eerst tegen den ochtend vertrokken we. Reeds waren vijandelijke patroeljes in onze nabijheid. Ongedeerd raakten we nochtans in Frankrijk. Door de blonde duinen heen slingerde de trein en verwelkomd door een uitgelaten menigte, stommelden we het station van Duinkerken uit.

Al gauw scheepten we ons in op de *Admiraal Magon*. De zee was net als een biljartlaken, zoo glad. Ik bleef aan dek; 's nachts kroop ik in een reddingssloep en 't klotsen der baren wiegde mij in slaap. Den 19en Oktober, 's middags, gingen we in Le Havre aan wal. We hadden honger! Maar we moesten nog wat geduld oefenen. Men zei ons dat we naar Cherbourg vertrekken zouden. Weerom de trein op. 't Was avond toen ik wakker schoot. Elf uur! We moesten uitstappen. We dommelden als een kudde schapen naar buiten. 'Vive la Belgique!' klonk het allerwegen. 't Krioelde van volk. 'Vivent les petits Belges!' Ik moest glimlachen. Les petits Belges... En ik meet één meter zeven-en-tachtig!

We waren te Fécamp.

Ik rammelde van den honger.

- Qui veut m'accompagner?

Ik spitste de ooren. Wàt, een uitnodiging? 't Gaat hier goed, dacht ik bij me zelve. Aldra nam een burger mijn broer en mij op sleeptouw. Door hobbelige, bochtige straatjes strompelden we voort, onzen gastheer flankerend. Deze was een klein, mager, verneuteld manneken. Na een kwartier gaans doolden we ergens in een steeg om. Voor een kruidenierswinkeltje bleven we staan. Onze leidsman opende de deur. Een joviale, boerinachtige hospita lachte ons tegen. Het licht der winkellamp vulde 't normandisch binnenhuisje met een schemerige klaarte. We moesten de evenementen van onze reis verhalen, terwijl de hospita de tafel dekte. Nooit in mijn leven heb ik met meer appetijt gegeten. Ik dramatizeerde, naarmate mijn verhaal tragischer werd, vermenigvuldigden zich de spijzen en parelde de blonde cider guller in de glazen.

Men leidde ons naar een gezellig opkamertje. Een donzig bed met hemel en gordijnen scheen ons hartelijk uit te noodigen. We sliepen dien nacht met gesloten vuisten.

Drie volle dagen genoten we die vriendelijke gastvrijheid. Dan werden we onder dak gebracht in een verlaten school, waar talrijke spinnewebben een historisch uitzicht aan verleenden.

De exercitie begon ook voor goed. Alle dagen, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, ging het van 'Demi tour à droite! En tirailleurs vers la gauche!

A droite par quatre!’ en wat weet ik nog meer.

's Avonds kregen we een paar uurtjes vrij af. Broer en ik gingen dan lekker soupeeren bij onzen gastheer, die straalde van genoegen, omdat hij ook iets voor ‘les petits Belges’ kon doen.

En als we even de politieke en strategische gebeurtenissen aanraakten, dan besloot hij altijd met iets dankbaar warmes in zijn fonografisch stemmetje.

- Ah! si nous n'avions pas eu la Belgique, nous serions fichus!

Ge kunt denken hoe wij glommen van trots bij zoo'n klomplimentje!

't Was de tijd van de epische gevechten aan den IJzer: Steenstraten, Diksmuide, Ramskapelle, Lombaartzijde, Stuyvekenskerke! Wij gloeiden bij 't lezen der krantenverslagen.

Misschien kent ge Fécamp?

't Is een stadje, aan zee, als een nest in de vallei gedoken. Weinig monumentale gebouwen. De Bénédictine alleen, met haar spits torentje en hare fijn uitgebeitelde minaretjes, fleurt met haar architectonisch allure, de grijze monotonie der overige huizen op.

Omheen Fécamp slieren mooie wandelplaatsen alover berg en dal. Hoe dikwijls heb ik daar ergens op een uitsprong der falaises zitten dromen, terwijl de golven, in den afgrond beneden mij, tegen de granieten flanken der kust aanbeukten?

Spoedig hing het epikuristisch leventje mij daar de keel uit. Ik verlangde meer ruimte, verandering, nieuwe avonturen.

Met 't eerst volgend detachement vertrokken broer en ik.

Een fanfare deed het kontingent uitgeleide. Een uitbundige menigte juichte de bekranste, opmarcheerende soldaten toe.

Einde April kwamen we op 't front aan!

Hoofdstuk II.

Bij 't geschetter der trompetten trok het bataljon het dorpje binnen. Van ver reeds, op de stoffige baan, hadden de jongens 't klokketorentje bespeurd, dat zich van lieverlede duidelijker afteekende boven de lage huisjes, waarheen eenieders verlangen nu reikte, na den langen tocht.

Toen de koperen schal door de nauwe, bochtige straten bazuinde, kwam er plots leven in de rustige woninkjes. De witte gordijntjes werden voor de vensters weggeschoven, de deurkens piepten open en de lui drentelden naar buiten. De kinderen kwamen aangehuppeld, en rij aan rij, dansten ze voor de blazende muzikanten uit, hun vreugde lucht gevend in hel geschater. Oude wijvekens verwelkomden de troepen met tandeloozen mond. Ambachtslieden staakten even 't werk, schoven uit winkel of werkhuis, en bleven op den dorpel stilzwijgend 't spektakel der voorbijtrekkende soldaten aanschouwen. Vrouwen stonden glimlachend in 't open raam te heupwiegen, een borelingsken op den arm of een kleuter op de schouders geheschen. Jong en oud schoolde te saam, overweldigde

de steegjes, snaterde en tierelierde wijl de soldaten flink in den stap, de gebronsde koppen opgeheven, de borst uitgezet, met blinkende geweren, de bajonet op den loop, defileerden voor den majoor, die van op zijn hoevenklepperend ros, onbeweeglijk de gelederen gadesloeg, en van tijd tot tijd, een profijtig knipoogje ten beste had voor een onberispelijk luitenantje.

Er werd halt gemaakt. Op een amerijtje stonden de geweren aan rotten, hadden de jongens hun ransels neergesmeten, een bete broods genut, een pijpje gestopt. De officieren hadden zich om hun majoor geschaard, terwijl de straatbengels, nieuwsgierig en stouter reeds, gemeenzame praatjes hielden met de soldaten, sigaretten schooiden of bedeesder weliswaar, de wapens bevingerden.

't Deed de jongens deugd wat uit te blazen. 's Nachts hadden ze de vuurlinie verlaten, maar 't verlangen naar de lange rust, die in uitzicht was gesteld, ver van 't gebulder der kanonnen, in de open, vrije lucht, had hun spieren gestaald voor den langen marsch. Ze hadden gezongen en gefloten op hun zeven gemakken aanstappend, tot de zon en 't opgewaaide stof der baan hun keel droog geschroeid hadden, en de riemen van hun ransel hen door 't vleesch van de schouders begonnen te snijden. Uren en uren slefferden ze voort, tot ze eindelijk aan een bocht van den weg, het dorpje ontwaard hadden. Ze zagen hoe de zon schitterde op 't vergulde haantje der torenspits en hoe de roode pannendaakjes één voor één zichtbaar werden en de groene vensterblindekens al heller

vlekten op het vlak der gekalkte muren en hoe weidsch over deze landelijke schilderachtigheid, de bogen der namiddagemelen spanden.

Hoe dichter ze naderden, hoe lichter en zwieriger hun stap werd. Hoop brak zich de baan in hun tijdelijk verbitterd gemoed. Ze dachten niet meer aan de menigvuldige gevaren waaraan ze mirakuleus ontsnapt waren, aan wacht in storm en regen, niet meer aan de vermoeienissen van hun ruw bestaan. Die ééne gedachte, nu eenige weken te mogen uitrusten, onbekommerd, aan zee, bezielde en doorzinderde hun lichaam met een behaaglijk gevoel van betrouwen.

En al deze kloeke kerels, die den dood in de oogen keken en roekeloos hun leven waagden, voelden zich nu plots weer als argelooze lui in vredestijd, met klein-burgerlijke verzoeking. Hun vastberadenheid verzonk in het geluk dat hen plots overviel.

Ze beraamden reeds plannen, hoe of toch den tijd te slijten, ze ontwierpen speelreisjes en uitstapjes, ze zouden er nu eens flink het hunne van nemen! Hadden ze niet lang genoeg in de holen der aarde geleefd? Nu stonden ze weer met hun twee voeten op den aardbol, ze mochten opnieuw den frisschen wind opsnuiven en in de zon loopen. Zeker, ze deden zich een weinig verwilderd voor, ze telden amper twintig jaar en voelden 't bloed, ontstuimig in hun borst hameren. Waar moest het heen met al dat innerlijk geweld?

Daar weerklonken kommando's. De jongens schouder-

den het geweer en rukten in den stap het kariljonneerende dorpje binnen.

De officieren hadden beraadslaagd. Met kordaten groet namen de luitenants en kapiteins afscheid van den majoor, die zijn paard bij de teugels greep en door de buurt met eerbiedige blikken gevolgd werd, tot hij een zijstraatje insloeg en verdween.

Hoofdstuk III.

Onze kompanie was misschien niet zoo heel gerieflijk gehuisvest, maar wat een mooi uitzicht hadden we niet, als we 't berd van de vierkante vensters openschoven en over den rug der duinen heen, den kant der zee uit keken!

We lagen in een houten barak. Nauwelijks hadden de soldaten hun plaatsje uitgekozen, de uitrusting van hun lijf gezwierd, of ze speelden kapoot en jas uit en het timmeren begon. Hier werd een plank uitgebroken, daar een balk gekloven, ginds een lat doorgezaagd. Er werd gegekscheerd en geroepen, gefloten en gezongen, gestampt en geduiveld, dat het gebinte er van daverde. Een helsch alarm! 't Duurde niet lang of alles was netjes uitgepakt en gerangschikt. Ondertusschen galmde 't onder de lage zoldering van blijde liedjes, waarvan de jongens a capella 't refrein meebrulden.

Ik had alles, ouder gewoonte, voorloopig maar aan kant gesmeten en met stille trom trok ik er vandoor. Ik spoedde me naar 't strand. Als een schooljongen met verlof, zoo wild, buitelde ik in 't zand,

liet me holderdebolder van een heuvel rollen, tot ik buiten adem in 't zand liggen bleef, onbeweeglijk en turend in 't kruis van de wijde, open hemelen waar donzige wolkjes in schipperden. Hijgend bleef ik liggen; was het mogelijk zoo onbezonnen, zoo gek te doen?

De avond streek neer. Wat scheen het me zoet daar alleen langs het strand te loopen, ver van 't oorlogstumult. De wind deed de panden van mijn kapoot flabberen. Schelpjes kraakten onder mijn zool. Hier en daar vlekte een zeester, kwijlerig. Muzikale golfjes proestten met een lach van schuim over het geribbelde strand...

Ik herinnerde mij zooveel aangename uurtjes, zag me zelve weer als kind op het strand. En later, veel later, toen ik leerde dansen in mijn studententijd en tot middernacht in de bierkneipen boemelde, waar een orkest van hagelblanke vrouwtjes, zigeunerwalsen speelde op ontroerde violen en cello's. 't Mekaniek dansorgeltje van Serafien was nog in de mode, en in de maanlichte nachten, tot een gat in den morgen, werd er geflikkerd...

- Hallo!

Ik schrok op. Lachend kwam mijn broer daar aangetreden.

- Een sigaretje?

- 'k Wil wel.

Op 't dorpstorentje begon het klokje te luiden. Broer en ik wandelden langzaam naar onze barak terug. 't Brandend vuurkooltje onzer sigaretten, was als een lichtdrop in den donkere. Boven ons krijschten

meeuwen in luie vlucht. Veràf stegen vuurpijlen op, die met sierlijke boogjes wegdreven. Af en toe, van op de zee, zagen we 't zoeklicht van een monitor zigzaggen over de watervlakte en de kust.

Toen we weerom in 't dorpje belandden, pinkelden sporadisch een gaslantaarn, een olielampje. De herbergen waren bezet met soldaten. 't Bier kroesde in de pinten en de jongens gekten met de deernen. Dien avond keerden allen spoedig... huiswaarts. Toen broer en ik onze schuilloods binnentraden, hoorden we juist de retraite blazen.

We staken een kaars op, beredderden ons boeltje, aten nog een beet en kropen dan onder de dekens.

- Goên avond, fluisterde mijn broer, de kaars uitnijpend.

- Goên avond.

De stilte viel in, afgebroken nu en dan door een drinkebroer, die binnenzwijmelde en sjagrijnig een liedje verminkte..

Hoofdstuk IV.

Eén was er die blies op zijn horen en dan klonk van uit de vier windstreken de koperen fanfare van de réveille op alle tonen den zonnigen uchtend tegemoet.

Maar de jongens verroerden geen vin. Ze hadden toch niets te verletten. Ze lagen knusjes op hun bussel stroo en bleven gemoedelijk luieriken. Ze voelden zich rijk ondanks à hun armoe. Een beetje later begonnen ze te geeuwen, wreven zich met hun eeltige vuisten den vaak uit de oogen. Ze staken een pijp op, rookten stilzwijgend gelukkig, en tuurden naar de pluisjes die in de gulden zonnestralen zweefden en wirrelden. Ze waren bang de stilte te verbreken met een heiligschennend woord, alsof ze daardoor de teederheid van dezen morgenstond geweld zouden aangedaan hebben. Ze dachten aan huis, aan de oudjes die 't nu veel te ruim hadden in hun kamers, en tevens te eng om zichzelf en hun droefheid te bergen, aan 't blondlokkige meisje of 't schreiende bruidje, aan hun vrouw die ze meenden te ontwaren in de oogpopjes van hun kind, aan hun stad of dorp, de streek

waar ze geboren waren, waar hun vrienden, bloedverwanten nog woonden; aan duizend andere dingen meer die hen nu plots belang inboezemden.

Ze dachten aan makkers, waarmee ze den oorlog begonnen waren, en ijselijke dagen hadden beleefd, en die, de ééne voor, de andere nà, gesneuveld waren aan hun zij.

En als er een vrijwilliger, nog maar onlangs uit het bezette land ontvlucht, verhaalde van de knevelarijen en de misdrijven der Duitschers, van de ellende waarin gansch het volk gedompeld was, dan werden zelfs de zachtmoedigen bitter gestemd, en lieten zich door een gevoel van ergernis besluipen.

Plots schalden de klaroenen. De kok riep in 't deurgat:

- Koffie!

De gewilligsten stonden op, namen de drinkebus van de kameraden mee, en keerden kort daarop terug met den dampenden drank.

Stilaan rezen nu allen overeind. Door den honger gepraamd, sneden ze groote hompen van hun brood, die ze gulzig verorberden met deugdelijke slokjes koffie.

Een weinig later dribbelde de sergeant van dienst door de barak, en hij schreeuwde met een piepstemmetje:

- Pas de malades?

- Ja, antwoordde iemand.

De sergeant, een ongelikt Ketje, vroeg:

- Où ça?

En de andere, een onverbasterde Sinjoor, wedervoer heel ernstig:

- Hier: kanonnenkoorts!

't Ketje was gebelgd. Hij dreigde met arrest en besloot:

- Van Rompaey, tu viendras au rapport du commandant!

Van Rompaey was een onverbeterlijke spuiter. Wij noemden hem 'Drup' omdat zijn neus toch zoo ombarmhartig groot was en er altijd een druppel aan biggelde. Hij was een van de aardigste typen van de kompanie, hield de lol er in onder heel 't zootje. Ofschoon hij sedert zeventien maand geen letter nieuws meer van huis ontvangen had, kon geen van ons zeggen hem ooit mismoedig te hebben gezien. Hij was matroos van beroep en dronk als een spons. Zijn blikken pul was net een kleine stoomketel en toch was ze leeg voor al de andere; zijn kop geleek op dien van een drinkebroer zooals Frans Hals die vaak geschilderd heeft! Hij was een beetje doof en leed voortdurend aan keelpijn. Was er iemand aan 't rooken, wip! hij stond er bij om 't stompje van de sigaar of sigaret te schooien.

Hij was de onafscheidbare vriend van den Rik, den Spion, den Voddetromp en den Bloedpens, allemaal Antwerpenaars gelijk hij en opgekweekt in 't beruchte Schipperskwartier. Als die ploeg vergaderde, mocht ge zeker zijn dat er wat aan den knikker was!

De Rik, met zijn mager, beenderig gelaat, vinniggrijze oogjes, scherpe kin, zijn rossen, ruigen baard,

was gewisseld en gedraaid een levensgrote, palmenhouten Kristus. Hij had als vrijwilliger dienst genomen, drie dagen na de oorlogsverklaring. Hij speelde soldaat, zoowat uit liefhebberij. Smakelijk kon hij vertellen van de eerste schermutselingen, waaraan hij deel had genomen, o.m. te Melle, waar de vrijwilligers, bijna zonder officieren de zegepraal hadden bevochten op een sterke vijandelijke voorhoede.

Een détail nog: gedurig pufte een baardbranderken in zijn kweek. Hij speekte geweldig als hij sprak, maar zijn histories, alhoewel niet altijd authentiek of in parlementarische vormen vervat, boeiden al wie wel wilden luisteren. Men hoorde dat hij schiepsschilder geweest was: het mangelde zijn verhaaltrant doorgaans niet aan kleur!

't Meest werd er gelachen als hij vertelde van die twee kersversche vrijwilligers, ergens op wacht langsheen den steenweg, toen zij daar plots drie ruiters zagen aandraven, met sierlijke uniformen aan en lansen in de hand, en vermoedende dat het officieren der lanciers waren, plechtig het geweer presenteerden, waarop de anderen, met een superieur lachje, teruggroetten, alhoewel het later bleek dat het enkel drie uhlanen waren geweest, die ze beleefd hadden laten ontsnappen!

Zaagt ge den Rik, dan zaagt ge onvermijdelijk ook den Spion. De Spion heette eigenlijk Muller. 't Waren de mannen van het Schipperskwartier zelf die hem aldus gedoopt hadden. Want in 't begin van den oorlog, toen de Antwerpsche bevolking verbitterd, haar toorn

wou botvieren, stond de Spion aan 't hoofd van de baldadigaards, die de Duitse en Oostenrijksche spijslokaaltjes en kafeetjes kort en klein hadden geslagen.

De Spion bleef de aanvoerder der rebellen en steeds wist hij hier of daar, in een verdacht straatje nog een nachtkroeg te ontdekken waar spionnen nestelden.

Wat jammer dat hij stotterde! Want de kerels hadden er hun deun in als hij vertelde van dien plezierigen optocht door de proletarische wijken van de stad, en hoe ze dan in botsing waren gekomen met een troepje politieagenten, die gechargeerd hadden met blanken sabel, standje waarbij de Spion een pandoering had opgelopen, zoo geducht, dat hij er drie dagen nadien nog van hinkte.

Hij had er nochtans geen spijt van gehad: ze hadden zoo hartelijk gelachen! Zoo waren ze in de Reynderstraat ergens bij een joodsch opkoopertje binnengedrongen. Vitrien, deur en vensters, 't werd al verbrijzeld; de rabauwen smeten heel 't boeltje de straat op, waar jonge schavuiten aasden op buit, stormden de trap op en kegelden door de vensters der bovenverdieping, al wat te heet noch te zwaar was om op te tillen. En op de Van Dyckkaai dan? Een matrozenkotje verguld op sneê! Op een wip zaten de patriotten binnen, sloegen den kroonluchter aan stukken, zwierden een stoel in 't buffet, zoodat al 't glaswerk met een gebeier van honderd duizend bellekens op den grond aan scherven viel. In den hoek stond een elektrische piano. De Spion keilde een flesch in den

spiegel, en, o wonder, in de piano sprankelde een lustig deuntje en al de kerels, op de maat der vroolijke muziek, voltooiden de verdelging van 't nachtkroegje. Een détail durfde de Spion niet te bevestigen. Toen alles kort en klein geslagen was, hadden vier kloeke buil dragers de piano vastgegrepen, over de straat gesleept en met een zwaai in de Schelde gesmakt. Ondertusschen had de Spion van de likeurflesschen geproefd en zeker wat veel gesnoept, want hij was naar huis gezwijmeld en 't laatst wat hij zich herinnerde, was Brabo, die voor zijn waterige oogjes, danste op zijn bronzen voetstuk.

Wie ooit een Antwerpschen dokwerker heeft gezien: gespierd, met een romp als een brug en een kop als een stormram, zou het type onmiddellijk in den Voddetromp herkend hebben. In tegenstelling met den Drup had de Voddetromp een neus lijk een kindertrompetje, omgekruld en pokdalig. Er waren er die zegden dat 't in zijn neusgaten regende als de wind gunstig zat, maar hij liet de spotvogels tateren, wijsgeerig berustend in wat hij telkens, met apostoliek geduld herhaalde:

- 't Is beter één groote, dan twee kleintjes!

Zijn mond was één breede houw, schuin boven zijn vierkant kinnebakkes. Met zijn tanden beet hij een stuk pinnekensdraad door, en wee hen, die met zijn vuisten kennis maakten! Hij zei niet veel, maar ranselde er gauw over. Raakte hij op dreef, dan was er geen houden meer aan. Een toets nog: hij pruimde en had een zwakje voor lekker-gesausde roltabak.

Bij dit kwartet dient ook de Bloedpens vermeld;

hij vertegenwoordigde het zwarte ras. Geboren in Kongo, en gesproken uit het vrije huwelijk van een blanken matroos met een onbekende negerin, was hij van kindsbeen af versukkeld in het Schipperskwartier. Zijn vel had de kleur van goedkoope sjokolade. In spel en turnen was hij ver-uit de behendigste. Soepel van lijf en leden en kwiek te poot, liep hij als een hazewind. Niet één die hem volgen kon, als de granaten wat dicht in zijn nabijheid neerploften! Daar toch had hij een broertje aan dood! Nochtans was hij reeds tweemaal eervol vermeld geworden. Telkens weer voor hetzelfde feit: hij had namelijk zijn post niet ontruimd, gedurende een verwoede beschieting. Hij had er gewoon geen kans over gezien om te vluchten! De schrik had hem verlamd! Achteraf bekende hij dat natuurlijk niet. De kapitein had hem het Oorlogskruis beloofd. De Bloedpens was niet weinig fier!

- 'k Wed, zei de Rik ernstig, dat ze zullen verlichten en vlaggen, in 't Schipperskwartier, als die Zwartzak terugkomt!

Hoofdstuk V.

De dag zeeg als een weldaad over de aarde neer. Wat konden de jongens al meer verlangen, dan eenige vergulde, schoone dagen? En 't seizoen viel mee!

Gul en mild stuikte de zon door spleten en vensters. Buiten twitterden vogels. De blijde stemming der natuur verrukte de soldaten. 't Brood was verorberd, de koffie uitgeslurpt. Nu zou de dag eerst voor goed beginnen. De liederen klonken uit volle borst en dempten het geroezemoes van schuifelende voeten en bezige handen. De geweren werden opgepoetst, de bajonetten geblonken, het lederwerk werd ingevet.

Een dagbladventer kwam toeterend binnen. Van alle kanten zwermde de kooplustigen toe.

Bedrijvig bestelde de krantenjongen. Toen kwam er wat kalmte. Nieuwsgierige aangezichten keken achter de opengevouwen kranten op.

De Rik had ook een dagblad gekocht. Hij las met luider stemme. Naast hem verboederden de Drup, de Voddetromp, de Spion en konsoorten. Ze waren heel en al aandacht. 't Groote offensief woedde hardnekkig in Champagne. De Entente zegepraalde... schijnbaar.

En toen de Rik nog eens herhaalde, naar den tekst van 't uitgevlakt officieel bericht:

- 20.000 krijgsgevangenen, en 120 kanonnen veroverd, mannen! dan was 't een losbarsting van blijdschap, die als een aanslag van trompetten jubelde.

Al gauw zat de bloem van het Schipperskwartier in strategische opmarschen verward. Een ieder wist het fijne van Joffre's taktiek.

- Ik weet wat ze zinnens zijn, zei de Drup. De Franschen breken door in Champagne, de Engelschen te Loos en te Diksmuide, en de Duitschers...

- Die gaan hun voeten wasschen met 'nen stok, spotte de Rik. 't Zal nog zoo grif niet gaan, hoor, vervolgde hij. De Duitschers zijn ook niet van gisteren!

- Bah! bah!... ze ze... zullen d'r op troeven, met de... de... de soixante-quinze! hakkelde de Spion, en wij... wij zetten dee... dees reis heel de zee open dat... dat... ze wegspoelen!

Al de omstanders lachten.

Aangemoedigd, ging de Spion voort met orakelen:

- In Rusland zullen ze in 't wintergetij met bevrozen voeten zitten, en... dan... dan... komen de kozakken ze...

- vangen met zout op hunnen steert! onderbrak de Rik.

- Neen... neen, zei de Spion, met een plotse vlam in de oogen, om ze, aa... aan hun lansen te rijgen!

- Als 't maar waar is, riep er een uit den hoop, ongeloovig.

- Als 't maar wààr... wààr is? stotterde de Spion gramstorig! Na... Napoleon, dat was... was nog 'n ander bieken, en toch... is de vent moe... moeten gaan lopen. En 't sneeuwde zoo nijg dat... dat de peerden er niet... niet door konden. Nu gij!

- Als 't zoo voort gaat zijn we met Nieuwjaar thuis! meende de Bloedpens.

De zitting werd opgeheven. Eenige betweters bleven nog napraten, maar de meeste soldaten dropen af. 't Vooruitzicht misschien binnen drie maand thuis te zijn, maakte de kerels dol van vreugde. Wie weet? De oorlog kon spoediger zijn beslag krijgen dan men zich wel inbeeldde! Dagelijks brachten de nieuwsbladen berichten omtrent de uitputting der Centralen, den hongersnood in Berlijn, den opstand in Hongarije. Het Rijngoud was nog maar wat wagneriaansche klink-klank, terwijl ten onzent, de goudstukjes uit de wollen kousen en de hanebalken getooverd werden!

O! mocht het dan toch waar zijn, eindelijk weer eens moeder, vader, vrouw of kinders te omhelzen na zoo bitter een afwezigheid...

Eén zette een lied in, en als een vuurken woei het over, van mond tot mond...

- Silence!

De 'sergeant du jour' stormde binnen, een bundel papieren onder den arm.

- Silence! riep hij een tweede maal. Maar de

jongens hoorden 't niet en de sergeant sprong woedend op een houten bankje, lei zijn papieren neer, en de handen als een hoorn aan den mond, schreeuwde hij een laatste maal:

- Silence!

Stilte. Vierhonderd gesperde kijkers ondervraagden hem.

- A dix heures, dans les rangs, pour le bain! beval hij. Bewust van zijn macht, raapte hij zijn lijvigen bundel papieren weer op en vertrok.

- Wat heeft hij gezegd? vroeg de Drup, die geen woord Fransch verstond en bovendien hardhoorig was.

- Dat-ie musschen gaat vangen men 'nen wekker, lachte de Rik. Waarop heel 't gezelschap 't uitschaterde en zich gereed maakte voor 't bad.

Hoofdstuk VI.

Was een legerafdeeling met rust, dan bekommerden de meeste jongens zich eerst en vooral over de mogelijkheid om een lekker bad te nemen. De grondige reiniging van lichaam en kleeren was niet enkel een gezondheidsmaatregel: de gedachte er aan obsedeerde ons, wanneer, in overmachtige omstandigheden, het immer agressiever wordend, want voortkweekend ongedierte, ons tot wanhoop bracht.

Hier aan zee was er aardig wat sop, waarin de manschappen naar hartelust konden plonsen.

Ons bataljon was dien dag weer aan de beurt. Een soldaat van mijn eskwade, door het lot aangewezen, zou er op letten dat niemand, de in het duin néergelegde kleeren van zijn badende kameraden, aanraakte. Het was een rekrut van den achterban, die soldaat. Vòòr den oorlog was hij als 'lad' in dienst geweest bij een West-Vlaamschen baron, die koerspaarden trainde, eigen jockey's had rijden. Opgeschoten en mager, slungelde hij langs het front. Hij loenschte een beetje. Puistig en gesloten was zijn gelaat. In de norsche krul van zijn lippen was elke glimlach, een grijns...

Zijn aard was zoo stug als zijn aanblik. Er klonk bitterheid dòòr in den toon, waarop hij zijn kompanjons toesprak. Vrienden had hij weinig. Hij was anders wel voor den omgang; zijn ingeschapen stuurschheid vervreemde hem echter langzamerhand van ons. Men noemde hem Seppe-den-Beer, korthedshalve ook Seppe...

Ik herinner mij het incident duidelijk. Een trompetter blies de retraite. De jongens waadden uit den plas, snelden naar het duin toe. Hun naakte zolen pletsten op het wakke schelpzand. Gezwind kleedden ze zich aan...

Daar rees er eensklaps twist. Een stem toornde. Een andere stem raasde al niet minder luid. Voor ik me had kunnen rekenschap geven van hetgeen er zich voordeed, zag ik een soldaat van mijn peloton, op den kapitein toeschieten. Het was Wannes. Opgewonden deelde hij den kapitein wat mee, zwaaide intusschen met den arm, de richting uit van Seppe. Op staanden voet ontbood de kapitein den rekrut.

De jongens dromden saam. Uit hun verwarde uiteenzettingen viel òp te maken, dat Seppe-den-Beer, Wannes' portemonnaie had gerold. Buiten de rekrut was er immers geen levende ziel omtrent de kleeren van de badende manschappen geweest! Wannes had zijn portemonnaie nog, op het oogenblik dat hij zich ontkleedde. Daarvan konden zijn maats getuigen; hij had hem toen nog getoond, spottend:

- Ga niet vliegen, hoor! Okus, pokus, pak - wéér in mijnen zak!

Toch was de portemonnaie verdwenen. Uit zijn zak kon hij niet gegleden zijn: Wannes had dien dichtgeknoopt. Een tovenaar was er vermoedelijk ook niet in 't spel - een dief, ja. De dief was dus niemand anders, dan hij die op de kleeren had gelet!

Met gebroken woorden snauwde de kapitein, Seppeden-Beer toe. De beschuldigde loochende.

- Retournez vos poches!

Fluks keerde Seppe zijn zakken om. Niets.

- Déboutonnez vot' veste! gebood nu de kapitein.

De rekrut knoopte zijn vest los.

- Oui, cette poche... et plus vite que ça! beval de overste.

Seppe's hand gleed in den binnenzak, aarzelend Met gespannen aandacht sloegen de soldaten hem gade. Omzichtig stroopte Seppe de voering van zijn vestzak binnenste buiten: Wannes' portemonnaie viel vòòr zijn voeten op den grond!

Elkeen stond versteld. Er waren jongens die een vuist maakten. Wannes zelf braakte een vloek uit, vòòr hij er aan dacht zijn portemonnaie op te rapen. Seppe-den-Beer loenschte erger dan ooit.

- Lâche! schold de kapitein. Rompez! J'arrangerai votre affaire tout à l'heure!

Vreesde hij dat de jongens den rekel zouden te lijf komen? Vermanend besloot hij:

- Ne le touchez pas!

Seppe dorst niet òp te kijken. Voorovergebogen sloot hij zich aan, in 't gelid. De soldaten weigerden

beslist zich naast hem te schikken. Eerst wanneer de peletonluitenant order had gegeven, Seppe ongemoeid te laten, berustten de maats er in, nevens hem op te stappen.

De klaroenblazers namen het bataljon op sleeptouw.

Onderweg laakten de jongens, die voor, naast of achter den beschaamden rekrut aanschreden, luidkeels dezes daad. Het was werkelijk een gemeene streek vanwege Seppe, want al betrof het een bedrag van enkele poovere franks, voor een soldaat, in oorlogstijd, waren een paar franks een fortuin en verder was het ongehoord, dat kameraden, die samen in lief en leed deelden, en schouder aan schouder tegen den dood optornden, elkander waagden te bestelen.

Allerlei uit deze stelling voortvloeiende bedenkingen opperden de jongens, lakonisch, kwaadaardig...

Seppe marcheerde in den pas, de schouders als ingedeukt. Stom bleef hij onder het klinkende misprijzen van zijn makkers.

Zoodra de kompanie in het kantonnement weergekeerd was, moest Seppe, in het bureau van den sergeantmajoor, een nieuw verhoor ondergaan. Waarom had hij gepoogd zich dat geld toe te eigenen? Hij haalde de schouders op, bleef het antwoord schuldig.

Aanvankelijk wou de kapitein hem vòòr den krijgsraad dagen, doch hij bezon zich. De heeren van den krijgsraad legden het er uitsluitend op aan, de kerkers te Fresnes te bevolken!

Al de weken die Seppe reeds aan het front had doorgebracht, had hij zich kranig gehouden. Hij was een

wakker soldaat, korrekt, aan tucht gewend, onderworpen. Ten slotte stelde de kapitein schriftelijk aan den korpsoverste voor, Seppe acht dagen kas jot òp te leggen.

De korpsoverste was het eens met den kapitein: er werden verzachtende omstandigheden in aanmerking genomen en Seppe's straf werd bepaald vastgesteld op acht dagen gevangenis. Den dag der kennisgeving nog, werd onze rekrut in de kast gestopt.

Seppe's eigenlijke straf begon maar, zoodra hij zijn vrijheid herkrege had, en weer onder de jongens verkeerde...

Geen duldde hem in zijn gezelschap, niemand richtte hem het woord toe, tenzij voor dienstzaken. Vaak werd er met luider stemme gezinspeeld op het voorval; het gebeurde zelfs meermalen dat hem tergend 'dief!' werd achterna geroepen. Zwierf hij in hun nabijheid, dadelijk waren de jongens op hun hoede. Aan een blik, een gebaar, een teeken, aan heel hun optreden werd Seppe duidelijk gewaar, dat zijn kameraden hem ontweken, hem zijn oneerlijke daad niet vergaven, dat ze hem alle vertrouwen, hun vriendschap onthielden. Kortom, hij was in den ban!

Herhaaldelijk beproefde Seppe zich weer in genade te doen opnemen, zich in een gesprek te mengen. Hij presenteerde tabak, sigaretten. Hij slaagde echter niet in zijn achtereenvolgende pogingen tot verzoening. Wàar hij zich vertoonde, zwegen de jongens, verwijderden ze zich, bedankten hem koeltjes voor zijn berekende vrijgevigheid.

Herhaalde keeren ook poogde hij zijn lichtzinnigheid goed te praten, doch telkens wèer werd hij afgewezen, weigerde men hem aan te hooren...

Die onverzoenlijke houding van de jongens te zijnen opzichte, was Seppe-den-Beer een wreedere straf, dan deze die de korpsoverste hem had opgelegd.

Seppe leed onder die onverzoenlijkheid. Hij werd nog stugger, geslotener van aard. Eerst ontvluchtte hij de eenzaamheid, daarna zocht hij ze, verlustigde er zich in. Het denkbeeld dat allen hem vervolgden, ankerde zich vast in zijn geest, kwelde hem heimelijk. Hij werd schuw, kwijnende. Zijn gedachtengang concentreerde zich gestadig op zijn vergrijp. Zoo werd, wat een pekkadille mocht heeten, ten slotte, buiten alle proportie, een schromelijk misdrijf in Seppe's verbeelding!

Op een nacht, als er al heel wat weken over het voorval heen waren, betrok ik, met zes soldaten de wacht in het duin. Het was kil. 's Namiddags reeds was er een zware mist opgekomen. We hadden een kampvuur aangelegd. Het natte hout knapte. Bij tusschenpoozen dreunde het schot van een verwijderd kanon; in de stilte van den nacht maakte dat een drukte als op een kegelbaan. Er was ook het bruisen van de zee, onverpoosd...

Op Seppe nà hadden de jongens zich, rondom het vuur, in hun deken gewikkeld. Met het hoofd op den ransel, soesden ze. Bij het licht van de vlammen snuffelde ik in een oude krant. Te langen leste wierp

ik het papier in het vuur. Een wijle laaiden de vlammen òp. Seppe wendde zich tot mij.

- Koud voor 't seizoen, hé sergeant!

Verstrooid keek ik op, knikte.

- Gelukkig: de nachten zijn kort. Ik zweeg. Seppe liet niet àf.

- Weeral een nachtje onder den blooten hemel. Koeragie maar jongens, de generaals slapen in hulder bed.

Seppe draafde door.

Plots vroeg hij:

- Heb je me geen pijp tabak, sergeant?

Had Seppe mijn aarzeling bespeurd?

- Asjeblief, voegde hij er aan toe.

Ik stopte hem een prop tabak in de hand. Och kom, hij was immers ook maar een stakkerd, èèn van die arme, berooide wezens, die, uit den koers van hun leven geslagen, de speelbal waren geworden van duizenden tormenten!

- Dat is lang geleden sergeant, zei Seppe-den Beer.

- Wat is er lang geleden?

- Dat er mij iemand heeft toegesproken, en me wat wou geven.

- Ja-a, zei ik.

Onbestemd klonk dat.

Seppe stak zijn pijp òp met een houtje dat hij uit het vuur had getrokken. Nadenkend, smakkend, rookte hij. Had mijn geste hem getroffen? Hij verwachtte zichtbaar dat ik hem op mijn beurt het woord zou toerichten. Was het geen geschikt oogenblik om

mekaar iets in vertrouwen te zeggen? De jongens sliepen, niemand hoorde ons, de nacht was zoo stil, er dreigde geen gevaar. Ik werd wel eenigszins door mijn nieuwsgierigheid gepraamd.

- Nu Seppe!

Meer zei ik niet. Hij had me begrepen. Hij wendde het gelaat naar me toe. In zijn oogen wemelde de weerschijn van het houtvuur.

- Sergeant, zoo begon hij, ik weet wat je me wil vragen.

- Waarom heb je dat gedaan, Seppe? En bij je eigen kameraden nog wel? Nee man, dat was niet netjes...

Seppe zuchtte.

- Ik heb het den kapitein, den chef, ik heb het niemand willen vertellen. Ze zouden me uitgelachen hebben, gezegd hebben dat ik loog. U wil ik het wel vertellen, sergeant, u kunt me begrijpen...

Aandachtig luisterde ik.

- Meen je ook niet dat 't triestig is, sergeant, als je zoo maar eens nooit een cent op zak hebt? De andere jongens hebben familie, kennissen. Ik niet. Mijn ouders zijn dood. Nooit is er wat ten beste voor Seppe bij den faktor. Hebben wij ooit een plezierken in ons leven? De officieren drinken champagne, die krijgen hun buik vol. Maar wij, piotten! Alle dagen een stuk zuur brood. Nooit wat toespis, een lekker hapje!

Seppe blies rook uit zijn pijp en vervolgde:

- Ik was in De Panne geweest. Ik had toch zoo'n trek in een blik sardienen. Daar lagen er fijne. Waar het

geld vandaan gehaald, niet? Toen, 's anderendaags, gingen we naar 't bad. Ik zou op de kleeren letten. Ik had Wannes hooren opsnijden met z'n portemonnaie. Ik zat daar alleen bij de kleeren van de mannen. Plots kwam de temptatie bij me op. pe gelegenheid maakt den dief. Ik had de hand maar uit te steken. Ik zette die narigheid eerst nog van me af. Maar ik dacht terug aan het blik sardienen in De Panne, aan ons hondenleven. Ik zei bij me zelve: 'Wannes zal het nooit te weten komen!' De verleiding werd me te sterk. Ik greep toe. Het was te laat...

De motor van een onzichtbare aëroplaan boorde den zwarten koepel boven ons aan. Aldra scheerden lichtstralen langsheen den hemel.

Seppe bleef steken in zijn monoloog.

Een vuurwerk van schrapnels kraakte verloren in de lucht.

- Aux armes! riep. ik.

De jongens schrokken wakker, staarden verdwaasd de lucht in, legden zich dan weer te rusten, verveeld. Stukjes lood zoefden door het ruim, hagelden rondom ons nèèr...

Het gevaar was weeral geweken. Het vliegtuig zette zijn nachtelijk ritje voort. Het rumoer van onze kustbatterijen sloeg over op het andere, in verdere sektors opgestelde afweergeschut...

Ik keek op mijn klok. Wàt, zoo laat? Vlug dan, de schildwachten afgelost, nieuwe posten uitgezet. Ik

wekte drie soldaten. Seppe en zij zouden de wacht houden...

Toen ik, van mijn ronde terug, weer plaats had genomen bij het vuur en droomend zoo maar voor mij uit aan 't kijken was, schoten mij onverwacht Seppe's woorden te binnen.

De verzoeking...

Beschouwd in verband met voormelde omstandigheden leek zijn daad mij niet zoo laakbaar, zoo gemeen meer. Een kwellende begeerte had Seppe in bekoring geleid. Sterk was die begeerte geweest: zelfs de reputatie van een vechtjas, is mèèr waard dan een blik sardientjes! Of was, door het aanschouwen van het dagelijksche oorlogsspektakel, Seppe's eergevoel zoodanig afgestompt geworden, dat hij bij voorbaat, de gevolgen dier daad reeds over zijn kant had laten gaan?

De schijn had tegen Seppe gepleit: nà beraad, in gedachten, sprak ik hem vrij...

De nacht verstreek. Wij braken op. In den kaos van de frontdrukte verloor ik Seppe uit het oog.

Op zekeren dag, een poosje later, had onze kompanie het piket in de loopgraven te Merckem. Nauw was de schemering ingevallen of er brak een knetterend musket vuur los. In de grauwe lucht flakkerde de klaarte der elkaar opvolgende lichtpijlen.

We richtten ons òp in de loopgrachten, verrast, en klauterden daarna op de wallen, maar we hoorden of zagen niets meer van het spektakel, dat we een oogenblik te voren hadden kunnen hooren of zien. Waren er

verkenneren uit het een en het andere kamp op elkander gestooten?

We hadden ons niet vergist: het ‘peloton spécial’ van ons regiment, had een Duitsch mitraljeursnest overvallen, juist op het oogenblik dat de schildwachten werden afgelost. Het nieuwtje verspreidde zich snel in onzen sektor. We waren het nog aan het kommentarieren, als we eensklaps in het duister, de donkere gestalte van brankardiers zagen aantreden. Zij hadden gewonden bij. De brankardiers schreden voort met wiegenden stap, hijgend. Daar bleven ze staan. Behoedzaam zetten ze de draagberries neer. Nieuwsgierig liepen we op hen toe...

- Kan er iemand even helpen, mannen?

We waren onmiddellijk met z'n vieren bereid om in te springen. We tilden de berries op en stapten aan. Onder het zeiltje, dat over de gewonden was gespreid geworden, klonk zacht gekerm op.

Onderweg vernamen we van de brankardiers wat er zich feitelijk had voorgedaan...

Een Duitse post was overvallen geworden. Van 't verschieten had één der Duitschers een granaat uit de hand laten glippen. Die granaat was dan ontploft, te midden van het heele groepje. Kordaat hadden onze jongens de vreemde soldaten overhoop gestoken: die konden dan toch geen alarm meer slaken. Twee der onzen waren gekwetst geworden door de scherven van de granaat. Eén er van, deze dien wij droegen, was er leelijk aan toe; geraakt in den buik!

- 't Had alles nog veel slechter kunnen afloopen,

zei de brankardier die naast mij aanliep. Heel 't peloton ware gemitaljeerd geworden, had die - hij wees onzen gekwetste aan - geroepen! Maar de kerel heeft de pijn verbeterd en gezwegen. Hij heeft niet gewild dat men hem hielp. Op eigen krachten is hij door den draad gekropen. Als de Duitschers van de andere posten rieden wat er gaande was, waren onze mannen al buiten schot.

Al pratend waren we den steenweg genaderd waar de ambulantiwagen de gekwetsten zou afhalen. De auto was er nog niet. We plaatsten de berries naast mekaar op de baan. Zwakjes kreunden de gekwetsten. De korporaal-brankardier lichtte het zeiltje òp dat hun gelaat bedekte.

- Drinken, kameraad? vroeg hij.

Een straal van zijn zaklampje belichtte het aangezicht der gewonden. Ik boog me over hen heen en schrok: ik had beiden herkend. De èène, hij die in den buik getroffen was geworden, was Seppe-den-Beer. De andere was Wannes.

Wannes dronk een slokje lauwe koffie. Toen hij me ontwaarde, glimlachte hij flauwtjes.

Seppe lag daar met gesloten oogen en ademde kreunend. Had hij den reutel al in zijn keel? De korporaal-brankardier, naast hem op den grond gehurkt, trok zijn wimper òp, keek aandachtig in den doffen spiegel van zijn oog. Rechtstaand stiet hij me aan, fluisterde me toe:

- Die haalt den morgen niet meer...

Wannes hief het hoofd òp.

- Sergeant, zei hij.

- Ja Wannes, wat is er, man?

Het gelaat naar Seppe gekeerd, gedempt oordeelde Wannes:

- Hij moet leelijk gesteld zijn, niet?

Ik ontweek het antwoord met een:

- Ssst! Maak u daar niet bezorgd over. Dat komt wel in orde.

Wannes sprak als in gedachten:

- De Seppe! Wie had dat ooit gedacht, hè! Nu liggen we naast mekaar op de berrie.

Beslister zei hij daarna:

- Sergeant, wil u wat voor me doen? Voel even hier... in mijn broekzak... Ik kan me niet verroeren.

Ik tastte in Wannes' zak.

- Uw portemonnaie?

- Ja.. doe maar open... Er zitten twee briefjes van vijf frank in... Vindt ge ze? Goed.. Steek er één in Seppe zijn zak... Hij heeft toch nooit wat, de schobbejak... 't Zal hem van pas komen, later in 't hospitaal...

Wannes flapte er dat uit als een die grapjes maken wil. Door de opzettelijke maar niet gemeende schamperheid van zijn toon hèn, streek een meewarige verteederling. In zijn ruwe eerlijkheid, op dit oogenblik van gemeenschappelijk lijden, nà Seppe's stoïcijn'sch bravoerstukje, beseftte Wannes wellicht hoe onrechtvaardig hij en al de kameraden den nu doodelijk getroffen kerel hadden bejegend. Die onrechtvaardigheid openlijk belijden deed Wannes niet: zijn geste gaf nochtans

te kennen dat hij ze betreurde, dat hij, naar zijn vermogen, weer goed wou maken, wat hij in het verleden, ten opzichte van zijn makker, had verkorven...

Mijn vingers beefden toen ik Wannes' portemonnaie wegborg in zijn vestzakje. Gelukkig, daar was de ambulantiwagen.

- Een hand, sergeant, zei Wannes bij wijze van afscheid. En tot weerziens!

- Tot weerziens, man!

We tilden eerst Seppe òp en schoven de berrie in den wagen. Wat was die Seppe stil, hoe akelig strak was zijn gelaat. De korporaal-brankardier kroop in den auto, neigde zich vluchtig naar den gekwetste en vroeg of hij eerst niet nog een slokje lustte. Ontdaan stapte hij terug uit den wagen, en terwijl we nu, op zijn beurt, Wannes in den auto heschen, hoorde ik een stem aan mijn oor fluisteren:

- Ik kan me vergissen, maar ik geloof dat Seppe al gepasseerd is!

Vóór we het zeil van den ambulantiwagen dichtsnoerden, moest Wannes toch nog even gekscheren:

- Seppe! Seppe! riep hij zijn maat toe: ze hebben nu wel den... Beer geschoten, maar het vel zullen ze toch niet krijgen, hè ouwe...

Daarop reed de wagen heen. De korporaal-brankardier en ik stonden paf. Wannes had er immers geen flauw vermoeden van, dat hij op de baan was met èèn die... zijn baan al ten einde was!

Hoofdstuk VII.

We zouden dieper het land intrekken. De groote rust liep ten einde. We zouden arbeiden gaan aan nieuwe verschansingswerken.

Op een morgen rukten we op, met volle muziek. De schooljeugd deed ons uitgeleide. Hier en daar wuifde een deerne met haar zakdoekje tot afscheid. De jongens knipoogden schalks.

We betreurden allen dat we 't aangenaam badstadje verlaten moesten. We hadden er toch zooveel plezier gehad! Nu trokken we verder het binnenland in. 't Was uit met 't lied van de zee en 't zonnekloppen in de duinen.

Uren lang marcheerden we. Ons gelaat zag zwart van stof en zweet. Er waren jongens die hinkten. We voelden de bleinen van onze zolen openbarsten, en 't leer der schoenen pijnlijk en folterend om de gezwollen voeten spannen.

- 'k Zie ze vliegen, beweerde 't Zwierken, al had hij langsheen den weg al een half brood opgeknabbeld.

- We zijn er bijna, troostte ik, nog een beetje geduld en we zitten aan de soep.

Na zes uur gaans raakten we ter bestemming. Het viel nog al mee. We zaten toch niet heelemaal in de wildernis.

't Was zelfs een vlijtig, net dorpje, met lage huisjes waar alleen de klokketoren van een klooster boven uitpunte, als 't waterstraalken van een fontein, in een mosgroene, steenen kom. De roode pannendaakjes vlekten kleurig en stemmig op 't hemelsblauw. Rookvegen spiraalden uit lage schoorsteenpijpen op.

't Was juist Zondag. Een klokje klepte. Opgedirkte boerinnkens, die naar 't lof trokken, een dik kerkboek in de hand, loenschten naar de voorbijtiegende rakkers. Hier en daar slenterde een lummelachtige kerel. Als hij er wat struisch uitzag, monsterden de afgetobde jongens hem boosaardig en moedwillig.

- Die zou best 'n geweer kunnen dragen, morde Vodden-en-Beenen, telkens als hij zoo'n exemplaar ontmoette.

De jongens hadden een hekel aan de burgers.

- 't Zijn afpersers, bloedzuigers, vloekte Vodden-en-Beenen. Ze moesten die uitbuiters ook òproepen, meende hij.

- 't Zal wel komen, suste de Voddetromp dan. Alleman zal mee moeten vechten. De gazetten schrijven het.

Zoo kletsten ze als ze mistroostig waren en het spleen hen te pakken kreeg. Ze dachten niet aan het onontbeerlijke werk op den akker, aan het volk dat er noodig is om het land te beploegen en te bezaaien, de oogsten in te halen. 't Kon toch niet van den hemelschen dauw komen!

Onze kompanie werd op een klein boerderijken ingekwartierd. We konden het niet beter treffen.

- Ziet eens, jubelde 't Zwierke, wat schoone kiekskens! Hij snoof gulzig, als werd hij de reuk gewaar van een gebraden kip.

- Daar zullen er hier hun pluimen laten, zei de Spion. En instinktmatig trok hij zijn mes.

- 't Zal feest zijn, gilde Vodden-en-Beenen, in verrukking. 't Is juist kermis op mijn parochie.

- Zouden we niet eens op patroelje gaan? vroeg Cartouche, na de soep.

De mannen knikten bevestigend, al waren ze doodmoe. Heel het ploegje van Cartouche bolde er van door. Ze dronken een pintje en bleven watertandend, voor de winkelramen gapen. Ze lieten mistroostig de schaarsche muntstukken in hun broekzakken rinkelen en... slenterden verder.

- 'k Heb goesting op pudding, snoefde de Ajuinboer.

- Ik ook, spotte 't Zwierken. Maar 'k heb geenen tijd.

En hij bewoog zijn vingers als iemand die geld telt.

- 'k Zal maar 'nen muntenbol pakken, lachte de Dood-op-Stelten, en hij stopte een kloddeken tabak in zijn al te wijden mond.

't Duisterde reeds toen ze naar hun kantonnementen weerkeerden. 't Miezelde. De pet tot over de oogen en den kraag van hun kapoat hoog òp, plodderden de jongens door den modderigen weg naar het boerderijtje. In de verte bromden kanonnen, schichtigde er

bij poozen een weerlicht door den nacht, als er een vuurpijl opschoot.

't Boerken stond op den drempel een pijp te rooken. Als de jongens voorbijkwamen, mompelde hij angstvallig:

- Goeien avond!

Achterdochtig keek hij ze na, riep toen nog vermanend:

- Niet rooken in het stroo, he mannen!

- Neen, neen, antwoordden de jongens, de open poort der schuur binnenstropelend. Moe vielen ze neer op hun dunnen bussel stroo.

Ze hoorden den regen tokkelen op het afdak, buiten. Als ze bijna allemaal sliepen, meesmulde het Zwierken nog:

- 't Regent op mijn verdommenis.

- Da's niks, suste Cartouche gelaten, dan zij-d'al gewasschen tegen morgen vroeg...

's Anderendaags, zoodra de jonge, kamplustige haantjes op het erf den dag openkraaiden met hun gekoekeloer, kropen de mannen uit de veeren. Ze gingen om koffie en ontbeten...

De boer kwam in de schuur, een riek op den schouder en zei goezakkig:

- Mannen, als g'eulder binst den dag in 't waschkot wilt zitten, dan moogt ge, hoor!

Daar is een schouw, om vuur te maken.

De Rik en de Spion zaten als van de hand Gods geslagen. Vuur! Ze zouden kunnen een vuurtje stoken! Stoken dat de gensters uit het dak sprongen... De Rik kwam het eerst tot bezinning en antwoordde, geestdriftig:

- Ja, baaske da's eerste klas!

De Spion haalde zijn bijl voor de pinnen en tierde:

- Brandhout!

Daar togen eenige mannen op zoek naar hout. Een kwartierken later kwamen ze aangesleept met een halven boomstronk.

- Daar ligt een omgewaaide boom, hier wat verder, verklaarde de Voddetromp, zegevierend, waar we minstens een week van kunnen stoken.

Van dat oogepluk af werd het waschkot de vergaderplaats van het komplotje. 't Seizoen was er nu toch niet meer naàr, om 's avonds uit wandelen te gaan in 't dorp. 't Regende en waaide gedurig en ze verkozen gezellig bij 't vuurtje te blijven kouten...

Ha, hoe menig vroolijk uurtje werd daar niet gesleten! De pijpjes dampen er, de tongen ratelden er op los, terwijl de Rik en de Spion, met opgestroopte hemdsmouwen en gloeiende koppen, bonkige houtblokken in het open haardvuur smeten, dat de vlammen bijna langsheen hun broekspijpen likten!

Hoofdstuk VIII.

Elken avond werden er vertelselkens verteld. Ieder op zijn beurt verdichtte de aanwezigen een fragment uit zijn levensgeschiedenis. Onbewust borstelden de kerels kleurige fresco's.

En het ging er van nachtelijke rivierschuimers, die de koopwaar onder den neus der politieagenten weggapen; van trimards die hun voeten ten bloede loopen en goeden sier maken als ze weer eenige zilverlingen verdiend hebben; van vechtpartijen onder gezellen van 't Schipperskwartier en Sint Andrieskwartier, van ruwe vrijers en gewroken liefjes, - allerlei episoden uit der jongens avontuurlijk bestaan.

Alle dagen gingen ze nu ook labeuren aan verschansingswerken. Heel den avond kregen ze dus vrij af, maar afgebeeld door den dwangarbeid van de duizenden te vullen zakjes, bleven ze bakkeleien bij het feestelijk haardvuurtje...

Elken avond kwam Nonkel 't gezelschap met zijn precieuse tegenwoordigheid opluisteren. Lang en mager als een dag zonder brood, 't gelaat doorsabeld met diepe groeven, leek Nonkel's schaduw, geprojek-

teerd op den witgekalkten muur van 't waschkot, op een gepluimden roofvogelkop. Hij was de neef van Cartouche! De jongens duldden hem grootmoedig in hun patriottisch milieu, al behoorde Nonkeltje dan ook niet tot de fanatiekste patriotten. De oorlog hing hem fraai de keel uit. Want acht dagen voor ze te Brussel, Duitschland's brutaal ultimatum ontvangen hadden, zond Nonkel een hoorntje doopsuiker aan al zijn familieleden, om de plechtige geboorte van zijn derden zoon aan te kondigen en te verheerlijken.

Vrouw en kinderen moest hij plots verlaten, toen zijn klas opgeroepen werd. 't Viel hem hard. Nonkel scheen een uitmuntend huisvader te zijn en met weinig bloeddorstige gevoelens bezield.

Dien avond heerschte er een dichterlijke stemming onder het uitgelezen publiek. Men keuvelde over koetjes en kalfjes, sprak met liefderijke woorden over zijn woonstreek. Sinjoren hadden hun vorstelijke Scheldestad doen leven in den praal van hun herinnering en den heiligen stroom als een snoer van edelsteenen om de gedachtenis van Antwerpen geslingerd.

Ze hadden gesproken van de stoeten, de ommegangen, overweldigend, decoratief!

Antwerpen werd in den geest der jongens verdicht tot een stad van monumentale schoonheid.

Een andere weer vertelde van Brugge, 't droomerige, snoefde met vrijagies aan 't Minnewater, liet de woorden gonzen als een spinnewiel toen hij in extaze gewaagde van de wereldberoemde bloedprocessie. En in verbeelding, zagen we ze voorbijtieggen, tusschen

langs de baan geschaarde en gehelmde hellebaardiers, de eerwaarde priesters en gemijterde bisschoppen, de adellijke jonkvrouwen op steigerende hakkeneien gezeten, de bloem der ridderschap met kanten halskraagjes en mouwlobben en florentijnsche degens, de rijke poorters, dekenhoofden van wevers en volders, neringen en ambachten, slaven en laten, knechten en vazallen, hongerlijders en zonnekloppers van omliggende vrijdommen, ademend op éézelfden harts-klop, van adoratie en deemoed buigend de knieën voor 't Heilige Bloed in de relikwieënkast.

Zoo spraken de jongens van hun geboorteland, hun steden en dorpen, hun wonnige landschappen vol vee en vogelen en vreedzame menschen. En 't scheen, toen 't Zwierken vertelde van Nieuwpoort, Bachte-de-Kupe van Diksmuide en Guido van Ieperen, of de wind een requiem zong in den hoogen schoorsteen voor de zielerust dier uitgemoorde en geplunderde steden...

De avond dreigde mistroostig te verlopen. Dat deed der traditie afbreuk! 't Kiekenpootje zou eens wat van Gent vertellen.

De jongens betoogden dat 't Kiekenpootje een kop had als een buldog, met melkboerenhondenhaar! Zijn linker oog was kwaad op 't rechter en Vodden-en-Beenen had al wel twintig keeren afgelapt met het Kiekenpootje omdat hij telkens schold:

- Ge ziet er twee voor één, leugenaar!

't Geschil werd weliswaar altijd bijgelegd.

Maar 't Kiekenpootje kon toch zoo vrijpostig liegen!

Met de grootste koelbloedigheid flapte hij er de ongerijmdste dingen uit. Zoo ook nu weer.

De mannen lachten verholten.

- Kiekenpoot, zei de Drupneus, ineens, gij zult er nooit eènen doodschieten!

- Waarom niet?

- Gij schiet maar... met spek!

't Kiekenpootje werd rood van toorn.

- Ge peinst gij zeker dat 'k leugens vertelle? weifelde hij.

En 't Kiekenpootje stond van koleire op en smeed met een slag de deur toe achter zijn vierkanten rug.

- Ge zoudt er 'n bult van krijgen, filozofeerde Nonkel, en op zijn horloge kijkend:

- Wat... is 't al zoo laat? Jongens, 'k ga 't uliën wenschen, hoor!

Handenschuddend vertrok hij. De Rik riep hem achterna:

- Kom-de morgen niet, Nonkel? We gaan patatfrites bakken!

Hoofdstuk IX.

De jongens lieten de kiekens vrij rondflodderen op 't neerhof en respekterdea 't boerderijtje omdat de pachter vrijgevig was. Hij noodigde hen soms uit op een potje warme koffie bij hem thuis en gaf hun al eens wat groente uit zijn moestuin ten beste.

't Was hun laatste avond nu. Morgen trokken de jongens weer verder op. Ze zaten bij 't boertje in de keuken 't afscheidsdruuppelken te drinken. De wandklok tiktakte rustig. 't Open haardvuur deed den koperen slinger glimmen.

- 'k Heb gehoord dat ge naar Diksmuide gaat, zeurde Peken.

Peken, zoo noemde men den vader der hospita. 't Was een leuk ventje, 't vel vol gleuven en rimpels, met een satersch bokkebaardje en op zijn wipneusken een gulden bril, scharlings. Den geheelen dag vlocht hij manden. Vinnig nog verwerkten zijn vingers het buigzame riet, snokte en klopte hij met het houten hamerken op de paanders.

Daar niemand antwoordde, herhaalde hij zijn vraag:

- Ga jeunder toch naar Diksmuide?

- Ja 't, zei de Spion.

- 't Is daar niet van de poes, hé?

- Och, we zijn er al zoo dikwijls doorgekropen, meende de Spion gelaten...

Na een poosje weifelde Peken weêr:

- Hoe lang gaat dat spelletje nog duren?

- Tot 't gedaan is, vroolijkte Wannes, die nu korporaal was.

- 't Is toch geen doeninge alzoo, meende de hospita.

- Bah! zoolang d'r leven is, is er hoop, beweerde Vodden-en-Beenen.

- 't Schijnt dat je in Diksmuide niet ver van malkaar ligt, waagde de boer.

- Wel, loog Wannes, daar kunnen we met de Duitschers hun haar trekken!

- Zóó, lachte Peken.

De borrelkens stonden leeg op tafel.

- We zullen er nog maar eentje pakken, bofte de boer. 't Is van 't patersvaatje! En welgezind hief hij 't jeneverkruikje op en schonk voor alleman nog een druppelken in.

- Op één been kunnen we niet gaan, besloot hij.

Er werd geklonken op de gezondheid van den boer en zijn wijf, en den peiselijken afloop der gebeurtenissen. De tongen weekten los. Er werd gezwetst en gelachen. Niemand was triestig; de jeugdige kerels allerminst. Wat kon het hun schelen of ze naar Diksmuide gingen of naar Kongo. Altijd nieuwe avonturen verlangden ze. Ha! 't dekselsche loopgravenleven was

niet naar hun zin. Altijd moest blijven, geduldig afwachten...

- Met de vrinketten d'rop! zei Sooi Ajuin.

- Ja, ja 't, raaskalde 't koor der kamphaantjes. Er op los!

- Mannen, 't is tijd om te gaan slapen, hé? zei het boerken toen de klok tien uur sloeg, en de kerels al te geweldig op hun stoelen begonnen te schommelen.

- Ja 't boer, we kramen op!

Ze slurpten hun borreltje uit. Daarna deinden ze weg over 't donkere neerhof. 't Boerken hoorde ze nog zingen van:

‘En we zijn van de klas
en we drinken een glazeken...’

- Felle kerels, bewonderde Peken. Als ik niet zoo versleten was, 'k werd ook soldaat!

Hoofdstuk X.

Zoodra de morgen in 't Oosten kreekte, waren de jongens al in de weer. Ze rolden hun dekens op, raapten hun boeltje bijeen, bonden hun ransels vast en gingen dan om koffie.

- A 8 heures, rassemblement! kwam een sergeant roepen.

- Waar? vroeg Wannes.

- Sur la grand'-route en face du corps de garde, wauwelde de sergeant...

Om 8 uur, de ransels op den rug gedraaiorgeld, stonden de jongens op den steenweg. De majoor kwam te paard aanstuiven, wierp een blik van voldoening op zijn fraai uitgedoste soldaten en met schallende klaroenen, verliet het bataljon 't rustige dorpken.

Gelukkig duurde de marsch niet al te lang...

- Hier zitten we in de woestijn, meende de Spion.

We werden in houten barakken gelogeerd. 't Uitzicht van 't omliggende dorp was bar en doodsch. 't Begon reeds stilaan te winteren. De dagen werden koud en klam. Regenbuien braken over de aarde open

en langs de wegen lag de modder minstens een voet dik. De laatste, verformfaaide blaadjes, werden door de najaarswinden van de kaaltakkige boomen gerukt.

- Zouden ze hier nergens tappen? vroeg de Drupneus, die altijd dorst had.

Heel de bende ging op verkenning uit. In den omtrek ontdekten ze een herberg... En met heel veel bier begoten ze hun trieste stemming, dien avond.

Nog vier dagen zou 't aanlopen, vooraleer ze zich naar de voorposten van Diksmuide begaven. De jongens hunkerden er onwillekeurig heen. Zij voelden de temptatie van het gevaar hun lichaam bekruipen en ze hadden als een heimwee naar de loopgrachten. Zes volle weken hadden ze nu gerentenierd. 't Werd tijd dat ze 't werkelijke oorlogsrumoer weer eens gingen op vangen.

De kompanie was aangevuld geworden met jongens, die versch uit de instructiekampen kwamen.

- Schachten! smaalden de ouderen met een goedig lachje, een beetje aanmatigend toch!

De schachten deden heel bloo in den beginne als ze de braniachtigheid der ouderen zagen. Ze leken wat onthutst. Maar een pakje tabak of sigaretten deed hen algauw verbroederen met den hoop. Ze voelden stillekens hun achterste toegaan van benauwdheid als de ouderen hen verhaalden van de schrikkelijke bombardementen. Ze luisterden naar wijze aanbevelingen en goeden raad en kozen, voorzichtigheidshalve, een oud soldaat tot makker. Die wisten 't best hoe er in

kritieke omstandigheden diende gehandeld, hadden immers heel wat ervaring!

Den avond voor hun optocht naar het front gingen ze er nog eerst een gildige pint op zetten, kochten wat tabak en schrijfpapier en leien zich daarna te slapen, berustend in wat komen zou...

Hoofdstuk XI.

's Namiddags brak 't matte winterzonneken door de waterige wolken, maar het duurde niet lang of heel 't hemelgewelf lammerde opnieuw vol dikke, grauwe wolken. Toen de jongens, gelaarsd en gespoord, in het gelid stonden, zwiepten de druppels al neer. Het appèl was geëindigd. Men wachtte op den kapitein.

- 't Ziet er maar rot uit, zei Vodden-en-Beenen.

- 'k Geloof dat z'hier boven aan 't schuren zijn, lachte de Rik.

Hij zat onder zijn tentzeiltje verdoken, den kraag van zijn kapoot hoog opgetrokken. Onder de randen van den stalen helm, duisterde een fragment van zijn gezicht, prettigden twee grijze oogen.

Eindelijk kwam de kapitein. Vier aan vier stapten de jongens òp. De wind bolde de zeiltjes der kerels òp. Het hoofd voorover gebogen, worstelden ze tegen de barsche vlagen in.

De kapitein marcheerde aan de spits der lange kolom. Bezijden lag het landschap, druilerig. De boomen kreunden als de nijldige wind door hun kale kruinen voer. Verlaten, in gesatineerde donkergroene meer-

schen, liep het schuwe vee. Magere koeien staken den kop òp, loeiden mistroostig achter de houten sluitboomen of vluchtten opgeschrikt en steertzwaaiend weg.

De regen pletste neèr, onbedaarlijk. Hij tokkelde op de blinkende helmen. In de vroege duisternis leken de jongens, gehuld in de natte tentzeiltjes, op middeleeuwsche krijgslieden met lossen kolder, donker uitgebeeld op de sombere avondhemelen. Hun zwaarbenagelde schoenen baggerden door het slijk dat allerwegen opsprinkelde. Ze waadden er door tot aan de enkels.

- 't Is zoo bijkans niks, meende Wannes, de korporaal, op de modderplassen doelend.

- Mijn ransel weegt lijk lood, kloeg de Voddentromp.

- Ze moesten die ransels afschaffen, morde de Rik.

- Hoe lang zijn we nu al op weg? vroeg Wannes.

- Toch al meer dan een uur, beweerde Vodden-en-Beenen, die voor Wannes uitpikkelde.

- Wat is 't, mankt g'al? spotte de Drupneus.

- Ha, ja 'k, pruilde Vodden-en-Beenen. 'k Had een blein op den wrijf van mijn rechterpoot, en z' is opengesprongen. Dat doet geen deugd, zulle!

Hij had zich half omgedraaid, struikelde over een uitbuitende kassei, en viel met pak en zak in een waterplas.

- Verdomme, vloekte hij, rechtspartelend.

Hij lekte. Heel zijn gelaat was getatoeewerd met zwarte tikkeltjes. Wie lachte er niet?

- Is 't al wat beter! gekscheerde de Rik.

Vodden-en-Beenen mopperde wat binnensmonds, wreef met den tip van zijn zeiltje 't slijk van zijn aangezicht. Een rappe vloed van scheldwoorden brak zich de baan door zijn gespalkten mond.

- Is me dat 'n steenweg! 't Zijn precies doodskoppen waar me moeten op loopen.

- Da's niks, troostte de Drupneus, 'tis ommers voor 't vaderland.

- 't Vaderland! 't Vaderland zit al lang in zakskens, morde Vodden-en-Beenen weer, misnoegd.

Als ze nog een poosje gestapt hadden, kregen de jongens een half uurtje rust. Ze lieten zich neerzigen moe en lam, op 't natte oevergras van een beek.

't Was nu volop donker. 't Regende nog steeds even gezellig; dol gierde de wind. De kapitein floot.

- Par deux! klonk het.

Het geroep galmde hol in den nacht. De jongens liepen nu twee aan twee. Processiegewijs stommelden ze door een platgeschoten dorpje. Hier en daar zagen ze vaagjes een gevelmuur opdoezelen, of een fijn lichtstreepje glimmen door een met gazetpapier beplakt venster. De baan lag bezaaid met schaliebrokken en vermorzelde baksteen. Aldra waren ze buiten 't dorpken, bespeurden ze geen levende ziel meer...

Hun weg kronkelde door weiden, langs grachten en kuilen.

De jongens zwegen. Ze stapten nu, één voor één, over houten, glibberige loopbruggetjes. Bijwijlen schoof er één uit, viel met een vloek ten gronde. Maar de

anderen gingen door, benauwd hun voorman kwijt te spelen... Ze peinsden aan huis en aan voorbije dingen. Eventjes dachten ze aan de eventualiteit van een voorbarigen dood.

Het kon best hun laatste reis zijn. Doch ze zetten die nare gedachten al gauw van zich af. Ze wilden niet gelooven aan de gebeurlijkheid van hun dood, en toch, er waren reeds zooveel jongens gevallen! Moesten zij dan zoowel hun tol niet betalen als de anderen? Daarenboven, ze bliezen ze allemaal zoo maar niet dadelijk het licht uit de popjes? Ze konden licht gekwetst worden. Daar spekuleerden ze zelfs op. Gewond! Ha! ha! En in hun verbeelding zagen ze reeds een donzig beddeken blanken in een stille gasthuiszaal... Daar mochten ze hun kranke leden uitstrekken, kregen ze lekkere hapjes te bikken. Want dat hadden de makkers altijd verteld, hoe vertroeteld de gewonden werden achter 't front, als ze eenmaal gekwetst of ziek in een hospitaal verzeilden, en hoe daar gediensstige juffertjes van 't Rood Kruis, in blanke gewaden rondtripten als feeën en hun al bezorgden wat ze maar eenigzins verlangen konden...

In de verte zagen ze af en toe het lichten der vuurpijlen. Ze hoorden kanonnen blaffen. En overpoosd, de regen kletterde. Soms ook brak een geklakkak van staal de betrekkelijke stilte.

Het bataljon kwam voorbij een loopgracht. Ergens klonk een stem:

- Vierde linie hier! Nog een dik uur gaans, eer ge aan de voorposten zijt.

Ze schoorvoetten verder, de khaki-jongens. Hun lenden deden pijn; ze waren nat tot op de graat. Hoe dichterbij ze naderden, zoo luider en talrijker de gewerschoten pif-paften. Soms zoemde een kogel langsheen hun hoofd, fluitend. Ze zagen nu ook duidelijk de vuurpijlen ontploffen met een gesprankel van gensters en dobberen blijven, kland.

- Pas op!

De loopbruggetjes waren hier stukgeschoten en weggespoeld. Ze moesten door het water waden tot aan den buik. Ze voelden hun voeten wegzinken in den zompigen aardbodem, en het kostte heel wat inspanning om ze telkens weer los te wroeten. Eèn, zich mistrappend, dompelde heelemaal onder. Maar ze hielpen hem fluks te been... Het water stroelde kil langs de billen der stakkerds. Ze bibberden in de bijtende kou. Na een poosje kregen ze toch weer vasten bodem, lagen er weer loopplankjes.

Het tempo van hun stap vertraagde. Alle oogenblikken bleven ze, de gelatenen, pleisteren. Ze waren aan de voorste linie! Gebukt schreden ze voorwaarts, kogels tjlpten. Ze moesten over omgewoelde zandhoopen kruipen, op handen en voeten.

Plots stuikte er één voorover, met een korten, doffen gil. Hij lag een poosje te stuip trekken met geluiden in de keel, als iemand die water gorgelt...

Die achter hem aankropen raapten hem op...

- Hij is dood, werd er gefezeld...

- Leg hem op zij, tot seffens, zei er één, op bevenden toon...

Men tilde 't lijk op, legde het tegen een wal van de loopgracht aan. Eén bleef er bij. De andere soldaten sloten weer aan. Door smalle gangen raakten ze eindelijk in hun loopgraven.

En in den blinden nacht, terwijl de regen op hun stalen helmen gudste, stonden ze voor 't eerst hun wacht in hun nieuwen sektor.

En als er een vuurpijl over hun loopgracht siste, zagen ze voor zich, 't water van den IJzer wiegelen, zilverig doorschilferd, goor...

Ze rilden...

Hoofdstuk XII.

- Da's nu al twee dagen dat we hier den onnoozele uithangen, zei 't Zwierken.

Hij zag er bleek uit in 't rauwe morgenlicht en was beslijkt tot in den nek.

- En zoo maar altijd regenen, morde de Drupneus.

Heel het komplotje zat bijeen in een stuk loopgracht. De kerels hadden zeildoeken tentjes over hun hoofd gespannen. Maar het water sijpelde er toch door.

- 'k Geloof dat we allemaal 't flericijn zullen hebben binnen een jaar of vijf, meende Sooi Ajuin.

- Bijlange niet, beweerde Wannes. Daar is niks zoo gezond als 't leven in open lucht.

- 'k Heb ik zoolang buiten geslapen, zei 't Kiekenpootje, toen ik op trimard ging in 't Fransche.

- Ja, ja, onderbrak 't Zwierken, gij, maar alleman is geen vagebond.

- Bah! schokschouderde 't Kiekenpootje geërgerd, ge zijt gij toch ook geen zoon van 'nen baron.

- Ze moesten nog vechten lijk in den ouwen tijd, oordeelde de Voddetromp. Man tegen man, met kruismessen en bijlen. Dat zou ten minste een leventje

zijn! Maar nu... Maanden en maanden malkaar begapen, uiteengeslagen worden door 'nen obus... die ze ergens op twintig kilometer van hier hebben afgeschoten! 'k Wou dat ze morgen zegden: mannen, we gaan d'r naar toe met de bajonetten!...

- Ge weet, mannen, dat we van avond den IJzer overtrekken he, waarschuwd Wannes. We trekken naar de kleine posten. Opgepast!

- Laat ze maar komen, korporaal, kraaide Sooi Ajuin manhaftig. We zullen ze goed onthalen...

Geweerschoten knetterden zoo een beetje overal.

't Zand spetterde boven de jongens hun hoofd uit de zakskens. De kanonnen lieten zich ook niet onbetuigd. Toen een obus wat dicht naast het groepje viel, meesmuilde de Spion:

- Gaan ze nu de menschen nog niet gerust laten als 't regent!

Onze batterijen riskeerden af en toe ook een schot. Met groot gedruisch ontploften de projektielen op 't verbrijzelde Diksmuide... Zwarte wolkjes poeierden boven de ingestorte buizen.

- Smakelijk, Frits, zei de Drupneus. Hij zal het niet te koud hebben in zijnen molen.

Te Diksmuide hadden de Duitschers van de bloemmolens een ware vesting gemaakt in gewapend beton. Daarin scholen scherpschutters, die de jongens in de flank bestookten. Als ze wat te veel schoten met de geweren uit Diksmuide, zeiden de jongens:

- Frits zit weer op zijnen molen!

Tegen den middag hield het òp met regenen. Eén

bedeesd zonneken kwam door een berst van 't wolkenhof loeren, wierp wat klatergoud over het afgespoelde aardrijk.

- Ge hangt vol perels en diamanten, bewonderde Wannes, toen 't Zwierken recht kroop en in het volle licht stond...

- Mijn voeten zijn lijk sponsen, zei Sooi Ajuin.

- Wat uur zouden w'al hebben? vroeg 't Zwierken.

- 't Zal seffens wel slaan op den kerktoren van Diksmuide, spotte 't Kiekenpootje...

- 'k Zie ze vliegen, doddelde de Spion, over zijn hongerige maag wrijvend...

- Ik ook, klaagde de Voddetromp.

Ze grabbelden beiden naar hun natten knapzak...

- Een stuksken brood met 'nen boterham smaakt altijd, zei Wannes, glimlachend.

- Wel... wel... Nondedoeme!... brieschte de Spion... Ha, na... heb... hebben ze d'helft van m'n brood opgefret... Die... sme... smerige ratten!

Inderdaad, ratten hadden een groot gat in 't kruim van zijn brood geknaagd.

Mismoedig brak de Spion de harde korst, at met lange tanden.

- 'k Heb nog een doos Plata, troostte Wannes. Hier, Spion...

Met den punt van zijn bajonet stak de Spion de doos blikjesvleesch open, peuterde toen met zijn zakmes aan 't ingelegd goedje. Hij werkte de kluijjes binnen met een slok koude koffie. Heel de bende kauwde.

En ook deze dag vlood heen...

's Avonds stak heel het stelletje den IJzer over.

Heel den nacht waakten ze. De loop van hun geweer gloeide.

- 'k Zou wel een druppelken willen, korporaal, zei de Voddetromp, toen Wannes naar hem toekroop om te vragen of alles in orde was...

- Straks, beloofde Wannes, als we afgelost zijn...

Toen ze 's morgens van de wacht kwamen, verkleumd van koude en regen, en bijeengetrost als altijd, een lustige pijp zaten te rooken, juichte de Spion:

- 't Avond zijn w'er van af, mannen. Laat ze maar doen. En morgen ga 'k in congé!

- In congé?

- Ja, ja, naar Londen. 'k Heb daar 'n suikeren nonkeltje zitten die uit Antwerpen gevlucht is. Hij had altijd gezegd dat hij er van door zou gaan als de Duitschers Antwerpen inpalmden... Alleman is niet even stout!

- En nonkel Frans ging liever lopen dan bang te zijn!

- Wat gelukkige tap, benijdde Sooi Ajuin. 'k Heb ik nergens familie zitten, om eens op te zoeken...

- Wel, doe gelijk de Tap-van-'t Rietje. Die is naar Parijs geweest, bij een rijke madame. 'k Geloof zelfs dat ze op een kasteel woont... En goed dat 't er was! Alle dagen gebraden kiekens en wijn...

- Hoe dat? watertandde Sooi Ajuin.

- O! dat is simpel... Ge moet maar eens in 'n Fransche gazet zien. Daar vinde altijd menschen die 'nen piot in congé willen ontvangen.

- Korporaal, zei Sooi Ajuin met klem, ge moet

eens 'nen schoonen brief voor mij schrijven, he!

- Bij ja 'k, antwoordde Wannes, ik wil wel...

Heel den dag werd er over niets anders meer gesjauweld dan over verlof en reizen. Ze spraken over Parijs en Londen. 't Kiekenpootje, die ook te Parijs geweest was, wist weer wat te vertellen.

- 'k Werkte daar aan 'n ijzeren afdak, zei hij... 'k Verdiende grof geld en pakte 'n slokje op tijd... 't Bier kost daar heel duur; 'k dronk gewoonlijk 'n bistouille...

Over mijn logement woonde een pront meiske. Ze knikte altijd zoo vriendelijk als ze me zag. Was me dat een lief poezeken! Ge kunt gemakkelijk begrijpen hoe verliefd ik er op werd... Eens op 'nen avond, 't was juist Zaterdag, vroeg ik of ze niet eens mee uitging. Ze stemde toe. 'k Waschte mij, trok mijn paaschbest paksken aan en zette uit, met mijn aanvallig vriendinneke... We gingen eerst naar den cinema en dan naar een danszaal, een zaal gelijk 'n paleis, vol spiegels en vol muziek. 'k Had al een koppel flesschen sjampieper betaald. Van tijd tot tijd neep Jetje - Georgette heette ze - eens in mijn pollen, dat 'k er aardig van werd... Ze fezelde dat ze me geren zag, en dat ze gaarne 'nen nieuwen sjaal zou gehad hebben... Ik stopte haar twee stukken van vijf frank in de handen en ze bedankte me met 'nen kus... 't Was bij den tweeën toen we opkraamden... Ik wist niet goed mijnen weg in den donkere en zij ook niet, beweerde ze...

- En hoe zijt ge dan 't huis geraakt? vroeg 't

Zwierken nieuwsgierig, toen 't Kiekenpootje even ophield om een versche pijp te stoppen.

- Wel, dan hebben we samen gewacht tot het licht werd, beuzelde 't Kiekenpootje, maar waar ergens, ja, dat ben ik vergeten...

De jongens knipoogden tegen elkaar. De avond viel. Een beetje later riep een stem... uit het graf:

- En tenue les hommes, pour la relève!

Hoofdstuk XIII.

Moe, kreupel, beklodderd van onder tot boven, de stoppelbaardige gezichten besprits met slijk, kwamen ze dien nacht terug uit de loopgraven. Geruischloos waren ze opgekraamd. Maar zoodra ze langs de baan de versche, dampende soep in hun lichaam hadden gelepeld, brak hun blijdschap los in luid gebral van liedjes en geroep van stemmen. Ze staken een pijp op en dachten al niet meer aan de doorgestane ellende. Algauw echter verstierf 't gedruisch; de jongens stapten stilzwijgend aan, verrast door hun eigen lusteloosheid. Ze waren te moe en hoe langer ze marcheerden, hoe zwaarder de ransels begonnen te wegen.

- Oef! zei de Rik, het kantonement binnentredend en zijn boeltje neersmakkend, 'k geloof dat er 'n jonge olifant in m'nen zak zit. Is me dat zweeten!

- Mijn ruggegraat is gebroken, jankte 't Zwierken.

Op een, twee, drie hadden de mannen hun plaats uitgekozen en stormenderhand een hoop stroo opgebusseld, waarop ze einde adem neervielen...

- Zou on... onze congé...n... nog niet b... b... bi... binnen gekomen zijn, stotterde de Spion.

Sooi Ajuin zei half vakerig en met een rillend geeuwkje:

- Ga-de op reis, Spion?
- Ba ja 'k! Waarom niet?
- Peter zijn? vroeg Sooi Ajuin.
- Ha!...

Al de kerels ronkten lijk bietjes. De Spion stak nog een sigaretje op, bleef een tijdje wemelen en sliep dan in...

's Anderendaags riep de sergeant van dienst:

- Les hommes qui vont en congé doivent se rendre au rapport du médecin...
- Allo, Spion, hoort ge 't? riep Cartouche. Naar den dokter.
- Waarom?
- Wel... om te zien of alles in orde is, verklaarde Vodden-en-Beenen.

- Zoò! deed de Spion, begrijpend.

's Avonds mocht hij weg. Bij ieder ging hij wat bedelen.

- Drup, krijg 'k uwe kepi? Zvierken, mag 'k uw broek aanschieten? Cartouche, leen m'uw vest, toe, jongen.

Goedschiks leenden de jongens mekaar 't beste stuk uit hun kleerkast. Ze stelden er prijs op, eens uit de modderige loopgraven, ordentelijk voor den dag te komen.

Toen de Spion optrok, riep Cartouche hem nog vermanend na:

- Opgepast, he! Spion, dat we geen klachten hooren.

- N... neen, lachte hij en pijlde er haastig van door.

Door 't vertrek van den Spion dachten de jongens aan hun eigen bloedverwanten. Ze zagen de toekomst juist niet als een zonnig landschap.

De Voddetromp lag ziek op zijn stroo. Hij rilde van de koorts en had geen eetlust. Straks zou de dokter komen. Heel de bende zat omheen den zieken makker geschaard.

- Hier jongen, een poeder in te nemen vòor elken maaltijd.

Dan tot den brankardier die hem vergezelde:

- Mettez de la teinture d'iode sur sa poitrine. Il sera exempt d'service.

De brankardier knikte, haalde een bruin fleschje en een penseeltje te voorschijn, zei toen tot den patiënt:

- Hef uw hemd òp...

De Voddetromp ontblootte zijn breedgewelfde, harige borst. Hij bibberde bij de ether-kille aanraking van het vocht.

't Water liep uit zijn oogen.

Toen nog enkel 't Zwierken, de Rik en Vodden-en-Beenen naast hem stonden te lamenteeren, murmelde hij, bedeesd:

- 'k Zou wel wat warme melk willen. Maar 'k heb geen centen!

De makkers scharrelden mistroostig in hun leege zakken. Ze hadden zoo graag hun makker geholpen maar ze bezaten zelf geen kwaden penning meer. En binnen twee dagen werd de soldij eerst uitbetaald. Ze bezagen malkaar verlegen, hulpeloos.

Blauwbekkend, klapperend lag hun kameraad op zijn vochtigen bussel stroo.

- Melk? weifelde Rik.

- Ja, 'n beetje maar, om m'n lippen nat te maken.

Sooi Ajuin had 't juist gehoord.

- 'k Zal ik u melk bezorgen, 'nen heelen stoop, pochte hij. Maar ge moet wachten tot dezen avond.

De Voddetromp bedankte. En 's avonds, als al de jongens reeds rustig te sluimeren lagen, stonden daar plots vier kerels op, zwijgzaam. Buiten gierde de storm; de regen kletterde tegen de houten beschotten der barak.

Sooi Ajuin, de Rik. 't Zwierken en Vodden-en-Beenen trokken om melk. Ze hadden een emmer gepikt in de keuken en togen door den donkeren nacht naar het eenige boerderijtje, dat in den omtrek nog bewoond werd. In de stallingen hoorde ze de koeien loeien, en met de ijzeren kettingen rammelen tegen hun kribbe...

- Zouden we er gemakkelijk binnen kunnen? fluisterde de Rik.

- Ja, ja... We hebben maar een klink op te lichten en we zijn binnen. 'k Ben overdag al eens komen piepen, daar staat een beestje in den hoek, met 'nen uier lijk 'nen meloen. En van melken ken ik iets hoor, bofte Sooi Ajuin.

- Als ze ons maar niet betrappen, meende Vodden-en-Beenen.

- Hoe betrappen? schold Sooi Ajuin; wel verdomd we vechten er voor. Dank aan ons heeft die boer zijn koeien nog! We mogen dan toch wel een beetje van

zijn melk hebben zeker, om een makker uit den nood te helpen? 't Ware dát maar te kort...

Zonder lawaai raakten ze in de stallingen; de waakhond had niet eens geblaft...

- Steek de kaars aan, beval Sooi Ajuin.

De koeien wendden hun kop om, en keken met domme, glazige oogen naar de vreemde nachtridders...

- 't Is deze, zei Sooi Ajuin, een melkkoe over de schoft strijkend.

De Rik bleef aan de deur staan op den uitkijk. Met rappe vingers begon Sooi Ajuin aan de malsche tepels van den rozigen, gezwollen uier te persen. Hij zat er op zijn hukken bij. De melk spoot wit en stroelend in den emmer en schuimde... 't Beest liet zich gewillig betijen.

- 't Is voor 'nen zieken soldaat, fluisterde 't Zwierken en de koe schudde den goedigen kop, alsof ze begrepen had.

Zonder incidenten keerden ze huiswaarts.

- Voddetromp... Voddetromp...

- Ja... antwoordde de Voddetromp die piepwakker lag.

- Hier is melk, zei Sooi Ajuin, voor heel uw familie...

Met gulzige teugen dronk de zieke van de versche melk. Daarna vulden de jongens hun eigen veldflesch en droegen ze den emmer weer naar de keuken.

Sooi Ajuin jekte na 't afgedane rooftochtje:

- En dan zeggen ze dat 't bij den troep niet goed is!

Hoofdstuk XIV.

Als de vier rustdagen vervlogen waren keerden de jongens naar de loopgraven weer. Zonder dat ze er acht op sloegen, waren ze alweer met rust.

Dien avond kwam de Spion terug uit verlof. De Rik vooral hunkerde naar zijn komst, want hij had hem een boodschap meegegeven voor één zijner vrienden te Londen. De bedrijvigheid der jongens vulde de barak met een dof geroezemoes. Eenigen schreven brieven. Anderen zaten te kaarten of goten ringen uit stukken aluminium. Vol aandacht bogen ze zich over fornuisjes en kroesjes, waar ze het kokend metaal in smolten. Ze gebruikten allerhande gereedschap: een stel vijltjes, een hamer, tangetjes, zaagjes, tot zelfs een ijzeren bankhaakje.

Met elsjes etsten ze naam en jaartal in die rudimentaire kleinoodiën.

't Zwierken, Sooi Ajuin en 't Kiekenpootje vingen hun luizen. Ze hadden hun hemd uitgespeeld en zaten te kraken dat de spijs soms tot op hun kaken spatte! Heel hun borst lag open: bloedige schrammen van nijldige nagels...

- Dat zijn er zeventien, zei Sooi Ajuin, een dikke luis plettend tusschen de duimen...
- 'k Heb er van morgen één gepakt, die viool aan 't spelen was op mijn rug, loog 't Kiekenpootje.
- Gisteren heb ik een luis gepakt met 'nen doek aan heur kaak, snoefde Vodden-en-Beenen.
- Dat ze tegen die vuiligheid, toch geen middeltje vinden he, waagde Vodden-en-Beenen ontmoedigd... 'k Heb zelf al van alles beproefd: kamfer, insektenpoeder, maar 't baat niemendalle.
- 'k Heb ik een goed systeem nu, bofte 't Kiekenpootje, ironisch glimlachend.
- Welk systeem? vroeg Vodden-en-Beenen, nieuws gierig.
- Systeem Kneip! Ge zet de mannekens apart en de wijfkens... En dan kunnen ze niet meer voortkweken. 't Is zoo simpel als 't groot is!
- En hoe komt het dan, dat gij er nog zooveel hebt, spotte Sooi Ajuin terug.
- Ik houd van dieren, zei 't Kiekenpootje gemelijk.
- En zoo, lustig en welgezind, doorworstelden de jongens de lastige fazen van hun oorlogsleven. Vele menschen denken den oorlog dan alleen verschrikkelijk als er kogels fluiten en obussen ontploffen. Ze vergeten, dat voor ons soldaten, de moreele kwellingen minstens zoo groot waren als de lichamelijke...
- Mannen, riep Vodden-en-Beenen, dezen avond komt de Spion terug he!
- Ja, knikte de Rik! 'k Ben eens kurieus of hij mijn kommissie zal bol gewerkt hebben.

Tegen den avond begon het te motregen. 't Was al gauw pikdonker... De jongens begaven zich dan ook vroeg ter ruste.

De Rik, Vodden-en-Beenen. 't Zvierken en de Drupneus bleven den Spion opwachten. Om den tijd te dooden, speelden ze kaart.

- 't Is al elf uur, en de Spion is er nog niet, zei 't Zvierken.
- Hij zal weggewaaid zijn, onderstelde de Rik.
- Zijn boot is misschien getorpedeerd, opperde't Zvierken somber...
- 'k Ga slapen, besloot de Drupneus.
- Ik ook.
- Ik ook dan.

Ze rolden zich in hun deken en bliezen 't kaarsje uit. Maar ze lagen nog niet fijn neer, of daar hoorden ze buiten een hondje keffen en de stem van den Spion die vermaande:

- Koes... Lowiske... koes... Ge... ge... z... zult de... de... mannen wakker maken.

De deur der barak botste open en de Spion zwijmelde binnen. De Rik stak licht op. De Spion was onder zeil. Hij waggelde. Aan een touwtje had hij een zwartgrauw hondje lopen. 't Beestje hijgde van vermoeienis... De Spion zat als in een sloester van slijk. Zijn broek was gescheurd op den rechterkniebol.

De Rik stond paf.

- Awel, Spion...

De Spion keek op, herkende zijn vriend...

- Ha, Rikske, bralde hij... 'k Ben een... een... beetje zattekens!

De Spion liet een vuil opengescheurd pakje zien, stak het in de lucht, hakkelde:

- Een... p... pak... pakske voor u Rik.....

De Rik sprong overeind.

- Hik! Hik! deed de Spion... Rik... Hik!... 'k Heb... hik! hik!... den... hik! Wat...

hik! zegde... hik! van... mijnen... hik!... hond... hik!

't Zwierke, Sooi Ajuin, Vodden-en-Beenen, waren nu ook wakker.

De Rik hielp zijn makker naar kooi. Met schoenen en klak kroop de Spion op zijn stroozak. Het hondje vlijde zich naast hem neer.

In het pakje dat de Spion voor hem meegebracht had, vond de Rik een plumpudding, maar zoo wak als een spons van 't slijk!

's Anderendaags, bij zijn ontwaken, zei de Spion:

- Rik... 'k heb nog een pak boter bij ook... Maar - in den binnenzak van zijn kapoot tastend - sapristi... Rik... al de boter is aan mijn kleeren geplakt...

- Zou de nu toch niet dood vallen! morde de Rik!

Hoofdstuk XV.

- Welnu, Spion, hoe hebt ge Londen gevonden? Groot he!

't Zwierken, de Drupneus, de Voddetromp, de Rik, Sooi Ajuin en de Spion zaten saam in hetzelfde schuilhokje. 't Winterde. De wijde, vlakke landschappen lagen wit-bedonsd met sneeuw en rijm; daarover hing een grijze, wolkige hemel, laag en dreigend. Binnen, in hun houten kotje, bevloerd met klammig stroo, troppelden de jongens omheen een bibberend kaarsvlammetje te samen. Ze hadden hun schoenen uitgetrokken, en hun schier bevrozen voeten in hun wollige deken gewikkeld. Ze verwarmden hun verkleumde handen aan den kop van hun brandende pijp... 't Zilt liep in glinsterende druppels langs het houten, beschimmeld beschot. Bijwijlen wipte er een opgeschrikt muisje over hun beenen. Als een zaagje ruttelde 't geknaag van hongerige ratten achter de balken van hun loodsje.

't Zwierken drong aan:

- Vertel eens wat van Londen, Spion.

- Wel ja, praamde Sooi Ajuin... We hebben nu

juist een flikkere villa... En we moeten eerst binnen drie uur den IJzer over...

- 't Zal nog al geen beetje koud zijn, meende de Rik. Vier-en-twintig uurkens kloppen!... Ai mij! Als we maar niet vastvriezen...

- Toe, toe... Spion, vertel maar op, zei de Drupneus...

De Spion liet zich ompraten.

- 'k Kwam te Kales aan om 12 o'clock in the morning, zoo begon hij... 'k Liep zoo nijd als ik kon om mijn boot te halen, maar gelijk ik aan de statie kwam was die weg! Ik moest dus een dag te Kales verspelen. Heb ik me daar verveeld! Ge kunt daar niks krijgen dan wat slecht bier... Enfin, den volgenden morgen stak ik van wal. 't Stormde. Ik dacht op sommige oogenblikken dat we naar den kabeljauwkelder gingen... Als we een uurtje in zee waren, lagen er van de twee honderd mannen die aan boord waren, zeker al honderd vijftig ziek.

Meer dood dan levend kwamen we te Folkestown aan... Daar kregen we lekkere boterhammen met een dikke schel hesp van de juffrouwkens van het Rood Kruis... Daarmee was ik dadelijk op mijn stel. Een uur later stoomde ik naar Londen... Daar stonden veel Belgen aan de statie toen de trein binnenbotterde. Ik wist van toeten of blazen. Ik sprak 'nen gardevil aan. Ai-mij mannen, dat zijn nog al kerels zulle, de gardeviles van Londen! Groot en dik lijk de Reus in den Ommegank: ze hebben een knuppeltje en als ze dat opsteken blijft al 't gerij als bij

tooverslag staan. Ge zoudt dat eens moeten zien...

In Londen kunt ge Antwerpen gemakkelijk verloren spelen, zoo groot is die stad. En huizen! huizen! met vijftien en twintig verdiepingen. Ieder huis is precies een kazerne. Maar wat fijn is om te zien: 'The London Scottish!' Dat is de koninklijke lijfwacht. 's Zondags, om half-elf, wordt die afgelost. Die mannen trekken op vastenavondzotten...

Met open mond aanhoorden de jongens hun kameraad. Veraf en nabij donderden kanonnen, ontploften obussen en schrapnels. Geweerschoten knalden, soms bij salvo's. De Rik had juist gezien hoe een muisje uit zijn knapzak sprong. Fluks nam hij zijn brood en spijkerde 't met één steek van zijn bajonet in de zoldering vast. 't Zwierken glimlachte. De Rik fluisterde:

- Als ik niet oppas, vreten die afhaalders heel mijn brood op, en dan kan ik morgen over mijnen buik wrijven...

De Spion holde maar door... Hij raakte in vuur en vlam, werd dichterlijk op zijn manier.

Plots bonsde er een projektiel vlak bij de jongens neer. Hun hokje wiegelde onder den slag. Aardkluiten en houtspaanders splinterden op, smakten toen neer met brutaal geraas... Sooi Ajuin wipte recht en loerde naar buiten...

- 't Is vlak nevens den abri, mannen...

Hij had zijn hoofd nog maar nauwelijks binnengehouden, of ze hoorden al weer een nieuwe obus aanzoeven... Hij ontplofte een beetje verder, in 't water,

dat ruischend ophoosde. Vlug trokken de jongens hun schoenen aan.

- 't Is tijd dat we verhuizen, meende de Rik.

Snel vluchtten ze, gebukt langs den wal van de loopgracht... De Spion had zijn hondje nog kunnen meenemen...

Van uit Diksmuide kwamen de obussen aangejoept. Ze sloegen hier en daar een abri aan spaanders en beukten gaten in de aarden dammen... Een groote, roode vlam weerlichtte telkens als er een houwitser ontplofte. De jongens rilden van de koude. Ze hadden geen tijd gehad om hun kapoot om te doen. 't Begon te sneeuwen...

Van uit den gesloten hemel dwarrelden de schuimige vlokjes neer, geruischloos... En de vlakte werd als een wit mirakel van ongerepte schoonheid. Heel de aarde geleek op een blank altaar, wachtend op het bloeddruppelend offer der manschappen...

Alover de loopplankjes draafden de brankardiers... Op lichte berries droegen ze de gewonden weg... De avondwinden vingen het droeve geroep der stervenden op, en voerden het mee, wijd, wijd...

- 'k Geloof dat 't gedaan is, zei de Rik, toen ze een poosje ophielden met bombardeeren...

- Ja, 'k geloof het ook, beaamde de Spion.

Ze trokken terug naar hun verbrijzelden schuilhoek. Met veel moeite schoven ze de dwarsbalken wat ter zijde, en haalden van onder de ingestorte planken en zakjes hun schamele uitrusting te voorschijn.

- We kunnen morgen weeral op onzen duim

zuigen, zei 't Zvierken... Onze diner ligt wel 'nen meter diep onder den grond...

- Hier Lowiske, vermaande de Spion tot zijn hond, die ging snuffelen aan een plasje bloed...

- 't Is tijd om over te steken, verzekerde de Drupneus, zijn boeltje oprapend. Maar mijn geweer is in gruizelementen vaneen...

- Da's niks, zei de Rik, ik heb zout bij...

Ze waren hun ongeluk reeds vergeten en maakten zich gereed om den IJzer over te steken.

Hoofdstuk XVI.

- Spion, zei de Voddetromp, 'k vind dat uwe hond zoo vet wordt.

- 'k Geloof het wel, hij heeft jongen òp!

Inderdaad, Lowiske zou eerlang jongskens afwerpen. 't Beestje sleepte den gezwollen balg tot laag tegen den grond en pikkelde slechts kramakkelijk achteraan, tijdens de lange marschen, van het kantonnement naar 't front en vice-versa. Met een vaderlijke teederheid verzorgde de Spion zijn lijdend hondje.

't Was zijn slaapkameraad geworden. Hij sprak er mee lijk met een kind, vond vertroetelend meewarige woorden en spaarde, op zijn dagelijksch rantsoen, de beste hapjes uit. Als er iemand Lowiske plaagde of haar dreigde te schoppen, vloog hij woedend op, stond vechtensgereed om zijn beestje te beschermen.

- Met een teefje hebt ge altijd last, beweerde 't Stropke, die den Spion benijdde...

- Hond is hond, pleitte de Spion, berustend.

Het bataljon bezette nu reeds twee maand den nieuwen sektor. Er waren maar enkele dooden geweest en een twintigtal gekwetsten, de meesten dan nog licht.

Van Wannes' ploeg echter, waren al de leden ongedeerd gebleven.

- Onkruid vergaat niet, lachten ze...

En nochtans, ze hadden reeds geweldige bombardementen meegemaakt. Bommen, obussen, schrapnels, sommige dagen waren ze op hun loopgraven gebanjerd als een lawine van staal en ijzer, hadden ze de balken der schuilhokjes boven hun hoofd weggebleid, de wallen waarachter de jongens zich verscholen hielden, ondermijnd, er bressen in geslagen. 't Water van den IJzer kwam dan in woeling, deed golven opklotsen die als een zee van pekkel over de gebogen ruggen zwiepten.

Angstige oogenblikken, welke hun hart bonzen deden en hun bloed kloppen. Maar toch was er onder de bende altijd één die met een geestigen zet het hachelijke van den toestand wist te verbloemen.

De laatste obus was nog niet afgekoeld of ze gingen er al op uit, met een schupje gewapend, om de koppen der projektielen uit te delven. Bij Straatje vooral was die liefhebberij een ware passie geworden. Die durfde er gemakkelijk op afvliegen in 't volle geweld der beschieting!

Langzaam was er in velen dier kerels een waar misprijzen, een roekeloze verachting voor den dood ontstaan...

Achter 't front leek het wel op een foor, vol barakken en kermistenten. Op de kantonnementsplaatsen waren kinema's, boekerijen, drankloodsen, speelzalen ingericht. Overal bijna, trof men kraampjes aan, waar

burgers, wier woning vernield of afgebrand was, suikergoed en lekkernijen verkochten, wafelen bakten en pannenkoeken! Een geur van smout hing daar in de lucht.

Kroegjes werden in danslokalen herschepen, waar een gediensstige makker harmonika speelde en de jongens sprongen en draaiden.

En de dagen vloten...

Weer ontscheepten er rekruten. Ze wisten met al die jongelingen in de normandische instrukdekampen geen blijf meer, zoo talrijk zochten ze 't leger op, en zoo ongeduldig verlangden ze hun oudere makkers te velde, te vervangen.

Een dertigtal werden er bij onze kompanie ingelijfd. Ze moesten 'door de spitskar' der ouderen loopen die hen met hartelijk geroep verwelkomden.

- Kijk eens Zwierken, zei de Rik, wat een vieze kadee!

Hij wees op een schachtje, nauwelijks een laars hoog. Op zijn smal, vierkant lijf stond een kop als een ballon. Hij had oolijke oogjes, een mond die scheef stond, overluid als hij was door een hazenlip. Zijn ooren bengelden van onder zijn klak. Zijn spillebeentjes onder den te kleinen romp, deden hem van verre gelijken op een reiger.

Om zijn overgroote ooren en pijpensteelbeenen, hadden de jonges hem dan ook al rap met een typieken bijnaam omgedoopt...

- He! Stokken-en-Zeilen, hoe is 't er mee?'

't Schachtje lachte fijntjes. Cartouche, 't Zwier-

ken, Sooi Ajuin, de Rik, de Voddetromp, Wannes, de Spion, heel de ploeg kwam hem bekijken... Maar hij deed of hij er geen zier van merkte, speelde zijn ransel en wapenrusting uit, en nam toen uit zijn knapzak een roggebrood, waaraan hij begon te smullen... De jongens bleven hem nog een poosje beschimpen, zonder kwade bedoeling echter...

- Van waar kom-de gij, maatje? vroeg 't Zwierken.

- Van bachten-de-kupe, antwoordde 't schachtje. Voortaan werd dees schachtje altijd Stokken-en-Zeilen genaamd. Hij openbaarde zich als een der komiekste en lustigste rakkers der kompanie... Hij kon den kreet van velerlei dieren nabootsen, begon 's avonds, wanneer de jongens op hun stroo lagen te revelen, plots te balken, te blaffen, te blaten, te kraaien, te hinniken of te miauwen.

In de loopgraven ook was hij er de man niet naar om te versagen. Zijn lach schalmeide onverpoosd. Hij werd de onafscheidbare maat van 't Stropke en den Hondendief en dit guitige trio zou in de toekomst nog menig vroolijk uurtje aan de makkers der kompanie bezorgen.

Hoofdstuk XVII.

Tegen den morgen kwamen ze terug van 't werk. Ze hadden het piket, ergens achter de vuurlinie.

De Spion, de Rik, Polleken en Sooi Ajuin lagen in hetzelfde schuilhokje. Ze staken een kaarsje op. Buiten zagen ze de oostelijke hemelen verbleeken; over de aarde zweefden blauwgroene schaduwen, in de opkomende klaarte. Late sterren glommen met zilverglanzen. Over alles spande de hemel zijn draperijen.

- Ik weet toch niet, wat die hond moet hebben, zei de Rik op Lowiske duidend... Hij doet niets dan janken...

- 't Beestje is ziek, verschoonde de Spion, Lowiske streelend.

- 't Zal niet lang meer duren, Spioen, of hij zal zijn familie vergrooten, orakelde Sooi Ajuin...

Lowiske klaagde zoetekens. De groote mistroostige oogen draaiden smeekend in de kassen. De Spion lei het beestje onder zijn deken, kroop er naast, en dutte weldra in. De Rik en Polleken volgde zijn voorbeeld na. Alleen Sooi Ajuin bleef nog een wijle wakker. Met smakkende lippen zoog hij op zijn pijpje.

Hij hoorde de muizen piepen en de ratten knagen achter zijn hoofd. De lucht was lichtblauw. Sooi Ajuin zag nu duidelijk het troepje kopwilgen, die met kreunende, spichtige takken, de puinen van een verwoeste pachthoeve omsingelden...

Hij lei zijn pijp weg, schoof zijn ransel onder 't hoofd, bleef nog enkele oogenblikken staren naar de doorkorven balken der lage zoldering en sliep toen in.

Plots ontwaakte de Spion. Hij voelde iets onder zijn wollen deken woelen. Fluks sloeg hij een hoek der saargie op, en o wonder, Lowiske, lag met drie jongskens onder haar lijf...

- Ei mannen... mannen, riep de Spion, bezie me dat!

- He!... grolde Polleken... laat me slapen...

- Zie-d-eens, Pol, Lowiske ligt met drie jongskens. En schoone, zulle!

Seffens wist heel de ploeg van de blijde geboorte. Sooi Ajuin ging de heuglijke tijding aftrompetten. De nieuwsgierigen stroomden toe, als eertijds de geloovigen naar het stalleken Bethleëm's. De mannen lieten er hun rust voor.

Tot zelfs Camembert, - de geweldigste onderofficier van 't peloton, - kwam zijn kreeftroode tronie aan 't deurken van 's Spion's schuilhokje vertoonen en vond verteederende woorden.

- Qu'ils sont gentils, zegde hij, en nam één der weeke diertjes in de handen.

- Ils n'y voient pas encore, glimlachte hij.

- Spion, d'r is er eëntje voor mij bij, he?

- Ze zijn allemaal besproken. Zwierken... Ananders... met veel plezier, stotterde de Spion, overgelukkig om het mirakel.

- Wie krijgt er allemaal eentje, Spion?

- De Rik, Vodden-en-Beenen, de Tap van 't Rietje. De luitenant had er ook eèn gevraagd, en Sus uit de keuken ook al... Die... moeten maar wachten tot Lowiske nog eens... jongskens heeft.

De oogjes toe, huilerig schreiend, en dicht tegen hun moerken aangesloten, lagen de dierkens te zuigen, gulzig... Van de drie waren er twee zoo zwart als pik; 't andere had een witte vlek op de borst.

Ze waren niet grooter dan een rat. Met rozige tong likte Lowiske haar kroost, waakte met jaloersche kijkers en dreigende tanden op de veiligheid harer versch geboren afstammelingen.

De Spion was heël en al liefde en bezorgdheid. Twee dagen te reek, trok hij wel een uur wijd om melk. En toen ze terug naar het kantonnement keerden, gelastten de makkers zich bereidwillig elk een jong hondje mee te nemen, in hun knapzak...

De postbode had brieven uitgedeeld en de Drupneus kwam zegevierend de zaal binnengezwierd, gillend:

- 'Nen brief van huis...

- Ja, laat 'ns zien...

- Wacht 'n beetje...

Seffens stonden al de Sinjoren om hem geschaard. De Drupneus brak het omslag open, en las toen met luider stemme, eenigszins bevend van blijde ontroering...

‘Beste Sjarel,

Ik neem de pen in mijn hand om u te schrijven, alsdat wij nog allemaal in goei gezondheid verkeeren. En wij hopen van u hetzelfde. Daar is weinig werk aan de dok en de haven is zoo leeg als onze zak. De broer van den Bloedpens heeft al drie maanden in 't prison gezeten.

In den Brabo draaien ze nog. Hier en daar loopt er een wijf met 'nen Duitsch, maar dat zijn toch maar slechte vrouwmenschen, Sjarel! Want de goei blijven thuis. Zwarte Fien heeft al twee keeren naar u gevraagd.

Als ge den Voddetromp ziet, zeg dan, dat Korneeltje nog 'nen jongen heeft gekocht, 'nen piot voor de klas van 1935! Hij is zoo gezond als zijn zusterke. En een schoon manneken, dat het is. Parcies zijn vader... Hij kan al bijkans loopen.

Sjarel, soms hooren wij de karnonnen boenken als we op de brug van 't Steen staan. En dan denken we dikwijls dat ge op komst zijt, over den IJzer. En dan zouden we malkaar wel kunnen kussen van blijdschap. Maar ik ben dan ook triestig, Sjarel. Als ik denk dat gij in al dat vuur en die kogels zijt. En dat ge ergens in een gracht ligt, onbegraven met een been af. En dat ge daar dan zoo moederziel alleen ligt, en dood bloedt... Ik bibber als ik er aan denk.

Maar ik hoop dat gij levend zult terug komen, Sjarel... Want ons Jo en ikke, we gaan alle Zondagen een keers offeren in de Preekheeren op de Veemarkt, voor Ons-Lieve-Vrouwke...

Bij Sooi van Tillo ligt al een vaatje bier klaar, tegen als ge weerkeert, en al moesten we de zilveren kandeleerkens van ons Mie zaliger, naar den Berg dragen, we zullen feesten. En van aan de Groote Markt tot in de Schippersstraat, zullen we paleeren en wit zand strooien, als 't 'achtste' opnieuw naar de Falkonkazerne komt.

Sjarel, hier sluit ik mijnen brief, met vele kussen en blijf
Uwe teerbemide moeder,
Wwe Guldentops.

- Dat's 'n fijn briefke, Drup, zuchtte de Rik.
  - Proficiat Voddetromp, lolde 't Zwierken. 't Is spijtig, dat ik geen peter kan zijn.
  - 't Is al goed, zei de Voddetromp bitsig.
  - Stuur uw solde maar op. Een wijf en twee jong, lachte de Rik.
  - En als ze daar niet mee toekomt, dan snoept ze, beweerde Sooi Ajuin.
  - Waren we maar thuis... 't Duurt te lang, sakkerde 't Zwierken...
  - Bah! besloot de Voddetromp. We zullen er nog gauwer zijn dan we denken.
- Eén voor één dropen de jongens vandaan. Drupneus ging een blad papier en een pen schooien, en begon dan een brief voor huis op te stellen.

Hoofdstuk XVIII.

Twee volle uren werkte Drupneus aan 't opstellen van zijn brief. Het zweet glom op zijn voorhoofd van gestadige inspanning. Terwijl hij sierlijke letters teekende, krulde zich zijn lange tong om, tot bijna tegen 't sopken van zijn neus. Maar 't ging niet naar zijn zin. Mismoedig verscheurde hij 't volgekribbeld papier.

- 'k Los liever een wagon kolen, dan 'nen brief te schrijven, bekende hij.

En nochtans, hij voelde dat hij ze thuis zooveel te vertellen had. 't Stond alles duidelijk in zijn geest, een zaal vol schoone herinneringen en sprekende beelden. Eerst zijn oude moeder, krom gesloofd in 't drukke huishouden, bij dag de zware vischkorven zeulend en omentend, en 's avonds heur eigen woning beredderend. Van de drie kinderen welke ze opgekweekt had, was alleen haar Sjarel in 't leven gebleven; de twee anderen waren onderscheiden op twaalf-en veertienjarigen ouderdom aan de pokken gestorven. En toen ze vijf jaar getrouwd was, verloor ze haar echtgenoot, een matroos, die in de ramp van de Watergeus omkwam...

Toen de Drupneus vijftien was, en aan wal reeds twaalf stielen en dertien ongelukken gekend had, scheepte hij zich in, spijt het moederlijk verzet, als kajuitjongen op een Engelsche zeilboot. Twee jaar bleef hij weg.

En op een schoonen dag verscheen hij terug in 't Schipperskwartier. Moeder Guldentops herkende haar Sjarel bijna niet meer. Hij had een splinternieuw blauwlaken pak aan, een zijden das om den breeden hals en een parelgrijs, vilten hoedje òp.

Hij was uitgezet, breeder van schouders geworden en, onder zijn neus, staken de eerste stoppels van zijn rosse snor. Hij stopte moeder de gewonnen pondekens in de hand, bleef acht dagen in al de kroegjes der havenwijk boemelen en ging opnieuw onder zeil.

De reizen van lange omvaart moe, liet hij zich aanmonsteren op de Kongoboeten als matroos. Wat later leerde hij Zwarte Fien kennen.

Zwartie Fien woonde in de buurt en leurde met fruit. Bij haar thuis hielden ze een snoepwinkeltje. 't Was een pronte, struische deerne, zwart van haar en met twee verleidelijke glinsteroogen.

Ze gingen samen dansen in 'De zwarte Kat' en 'De Roode Molen', bleven 's avonds, in den donkere van 't straatpoortje waar de Drupneus woonde, rekkebekken en fikfakken. Ze maakten soms wel eens ruzie, scholden mekaar voor al... wat lief is, en als Drupneus dan thuis kwam, het gezicht vol schrammen, sakkerde hij dat het liedeken van de min amen en uit was, bouwde opnieuw zee en ontwierp nieuwe

huwelijksplannen. En drie uur voor zijn thuiskomst stond Zwarte Fien dan op den uitkijk of de 'Leopoldville' nog niet binnenliep. Ze omhelsden elkaar en begonnen telkens opnieuw de wittebroodsweken.

Toen de oorlog uitbrak, zat het juist weer scheef tusschen Sjarel Guldentops en Zwarte Fien. De regeering had de stadsmuren vol plakbrieven gehangen, waarbij ze een oproep tot al de jongelieden richtte, om het land te helpen verdedigen. 't Was een echte bestorming op de pui van het stadhuis, die eerste woelige oorlogsdagen! Uit alle wijken meldden de vrijwilligers zich aan. Zingend en brallend trokken ze door de stad, met vlaggetjes in de hand en bloemen op de jas. Drupneus was één der eersten in 't Schipperskwartier die aan den oproep gehoor gaf. Met het laatste vijffrankstuk dat zijn moeder bezat, toog hij heen, roekelooze avonturen te gemoet.

Heel zijn odyssea filmde nu door zijn geheugen, een stil, onzeggelijk heimwee naar 't Schipperskwartier, zijn moeder en Zwarte Fien, borrelde van uit de diepte van zijn kwajongensziel naar boven. 't Was de eerste maal gedurende zijn ruw soldatenleven, dat hij zich zoò verteederd voelde!

Maar hij bedwong zich dra. Zijn mannetrots zou hij niet te schande zijn.

Met een wip stond hij recht, ging dan Wannes, den korporaal, opzoeken en vroeg op innemenden toon:

- Wannes zoude m'eens een plezierke willen doen?
- Zeker Drupke!
- 't Is om 'n schoon briefke te schrijven naar huis.

Hij toonde het epistel dat hij ontvangen had uit Antwerpen, en verdween, bedankend met een:

- Marci korporaal.

's Avonds bracht Wannes hem zijn meesterstuk. De brief was zoo schoon opgesteld, dat Drupneus zich niet kon weerhouden den Rik, den Spion en den Voddetromp er bij te halen en hun 't epistel voor te lezen...

‘Liefste Moeder,’ zoo begon hij.

‘We zitten nog altijd aan den IJzer. Daar raken de Duitschers nooit over!

't Leven is hier hard. Vooral nu in 't putteken van den winter. De nachtwacht is nog het akeligste karweitje van alle. Maar we verduren deze geweldige tijden omdat we weten dat 't moet.

Is het waar, moeder, dat de zwarte vlag op den toren van Ons-Lieve-Vrouwe wappert? Ze vertellen dat er hongersnood is onder de bevolking... De kapitein beweert echter dat het allemaal praat voor den vaak is, en de Duitschers die valsche geruchten in omloop brengen. Al de jongens, en inzonderheid de Sinjoren, branden van ongeduld om terug thuis te zijn. Ook de schamelste boerenjongen verlangt naar zijn kerktoren.

De ‘grootte koppen’ zeggen dat we tegen September van 't toekomend jaar thuis zullen zijn. We hebben er goei hoop op!

Ik ben hier met den Rik, den Voddetromp en den Bloedpens. De Tap-van-'t Rietje, die op 't Schelleke woont, is hier ook. Wij stellen het allemaal uitmuntend. Van de kogels zijn we niet meer bang.’

- Godver... deed de Rik.

- Ssst! klonk het gebiedend.

En de Drup las verder:

‘De obussen alleen doen soms ons hart nog eens popelen.

‘Moeder, zeg aan Sooi van Thillo dat hij zijn grootste pinten maar gereed zet, tegen dat we komen, want 't is lang geleden dat we nog eens een deugdelijken slok gersten hebben geproefd.

Schep maar kloeken moed. En ge zult zien dat alles nog goed verlopen zal!’

Hier zweeg Drupneus. Van de ‘komplimenten aan Zwarte Fien’ repte hij geen sijs!

- Ai-mij, Drupneus, snapte de Rik, Uw moeder zal denken dat ge schoolmeester geworden zijt!

Hoofdstuk XIX.

Kerstnacht. Als een wonder van blanke heerlijkheid lag de sneeuw op veld en weide. De doorschijnende vrieshemelen stonden daarover als een kroon.

De Rik, de Spion, de Voddetromp en Polleken bevonden zich met Wannes op een luisterpost. De IJzer glom in 't nachtelijk sterrenlicht. Geen schot knalde. De jongens omknelden droomerig hun geweren. Ze voelden in zich den godsvrede dalen van den wonderlijken winternacht.

- In den 'Rooden Molen' stond krak ieder jaar een groote, met ballonnekens verlichte kerstboom, zei Polleken...

Ze dachten aan vervlogen tijden. Ze zagen weer, in de uitstallingen der rijke magazijnen, de groote donkergroene sparreboomen pralen, bij 't geschitter van gekleurde lampions, met klatergouden juweeltjes en popperig speelgoed behangen, en versierd met papieren festoenen, gesatineerde snipperlingen en verguldsel allerlei...

Ze zagen weer het stalleken Bethleëm's, in de schaduw van kerkbeuken, waar in het kribbeken het spar-

telend Kerstenkindje lei, op een handsvolleken stroo, tusschen een snuivenden os en een stampenden ezel, en het goddelijke gelaat van Maria stralend van moederlijk geluk, terwijl de wijze koningen uit het Oosten, naast de herders, 't borelingsken aanbidden kwamen en welluidende lofzangen deden opklinken.

Wat lag dit alles reeds ver in hun geheugen!

- Waar de dagen heenvliegen, jammerde Polleken. Plots hoorden ze vlak bij, een treurig gezang galmen..

- Luistert, zei Wannes, rechtspringend... De Duitschers zijn aan 't zingen.

- Wel ja, voltooide de Voddetromp, ze zijn zeker Kerstnacht aan 't vieren...

De jongens luisterden aandachtig. Gemoedelijk klonk de stem: een verlangen naar teedere dingen galmde eruit op.

Andere basstemmen herhaalden in koor het refrein van het lied.

- Als we die vogels eens gingen vangen, fluisterde Rik.

Maar de jongens verroerden zich niet, betooverd door het schoone gezang, Ook luimige deuntjes weerklonken...

- Ze zingen van Suzanna, lachte Wannes...

Polleken en de Voddetromp, heelemaal onder de bekoring van die nachtelijke muziek, neurieden met de vijandelijke zangers mee:

‘O! Suzanna,

O! Suzanna,

Was ist das liebe Leben schön...’

- Dat liedje stond in de ‘Zwarte Kat’ ook op d'orgel, meende Rik...
 Stilte. Er siste zelfs nu geen vuurpijl meer.
 De Duitschers zetten een tweestemmig lied in. Langzaam, plechtig en gedempt,
 klommen de tonen van 't koraal hemelwaarts.
- 't Is precies lijk bij ons in de kerk, als de paters 't lof zingen, beweerde Wannes.
 De mannelijke stemmen zwegen. Een vuurpijl zoefde... een luidruchtige lach
 klonk... Van uit de Duitse loopgrachten judaste een stem, bij glazengedk:
- Prosit!
- Korporaal, laat ons een ‘zaligen hoogdag’ gaan wenschen, sloeg de Voddetromp
 voor. Zijn bajonet blikkerde in 't reine maanlicht.
- We mogen onzen post niet verlaten, antwoordde Wannes...
 Aan den overkant bralden daarop weer dronkemansstemmen:
 ‘O! Suzanna,
 Was ist das liebe Leben schön...’
- Ik zal d'r eens eentje zingen, zei Polleken...
- En 't piepjonge blonde vrijwilligertje ging zoo lang als hij was, op den aarden wal
 van den luisterpost staan, en begon uit volle borst te zingen...
- Wannes wipte hem verschrikt achterna:
- Pol, zij-de zot! Ze gaan u doodschieten.
 Maar koppig bleef Polleken staan, en gilde:
- Foert!
- Polleken zong.

Er voer een kille huiver over de jongens hun lijf. De woorden doorbliksemden hun ziel. Ze waren lijk aan den grond genageld...

Een schot knalde.

Polleke stuijkte voorover, de hersenpan versplinterd!

- Lafaards! riep Wannes verpletterd...

En de vier mannen weenden tranen van spijt en toorn bij 't lijk van hun wapenmaker...

't Sneeuwde zachtekens...

Hoofdstuk XX.

Op den klokslag der getijden, zonder merkbaaren overgang, verzwond het oude jaar.

De jongens stonden te midden van den doodendans der dagen. Zij leefden verwilderd en schijnbaar onverschillig. Zij waren de simpelen van geest voor wien het rijk der hemelen openstaat. Zij woelden onder een hemel die gonsde van onverpoosd en schallend oorlogsrumoer.

Het gemeenschappelijke lijden loutert een volk.

De jongens piekerden echter niet over het wezen der dingen: God schiep den dag en ze kropen er door! Ze aten, sliepen en dronken. Tusschendoor vochten ze. Viel er één, ze begroeven hem zonder omhaal. Ze zochten geen groote woorden, om den gesneuvelden makker te huldigen. Er was alleen een prop in hun keel.

In hun bestaan was de dood dikwijls een verlossing en het leven niet langer een weldaad.

Welke verrassingen zou nu weer het nieuwe jaar brengen? De toekomst ligt buiten het bereik der menschen; uit haar steenen masker staart de starre blik der blinden.

De jongens leefden nu weer als honderden jaren her, in ondergrondse hollen. Ze vergroeiën met de open lucht tot een stuk natuur...

Met twaalf onverschrokken kleppers en een korporaal, zaten ze op voorpost over den IJzer. Ze hadden reeds tien lange waakuren achter den rug. Kalmpjes echter was de nacht heengevloten. Een laatste vuurpijl siste met een vonkenspattend boogsken over de vijandelijke loopgraven heen, kwakte open en bleef een poosje kaarspal in de lucht drijven, lichtend. Zoetekens versmolt de klaarte in de opkomende schemering...

De dag kwam aangetreden uit den oostelijken hoek der hemelen. 't Schieten verflauwde. In de verte soms, klapperde een machinegeweer, gromden vaagjes de kanonnen. Verloren kogels tjilpten als musschen die op een telefoondraad neerstrijken. Ze ploften in den molligen bodem met doffe snokjes en boorden gaten in de klamme zakjes der borstwering...

Gehurkt zaten de jongens tegen den wal van hun post aan. Ze joegen rook uit hun baardbranderkens, kraakten vette luizen die ze in 't halsboordje van hun hemd vingen, of tuurden vakerig naar den anderen oeverboord, waar vroegere obussen geweldige putten hadden gedolven en gapende bressen geslagen in den opgehoogden dijk.

Hun oogen stonden lodderig in de kassen en hun aangezicht was vuil van vegen vettig slijk. Eén enkele loerde aandachtig door de ovale schietgaten.

't Werd van lieverlede lichter. De vochtige dageraad

deed de jongens rillen van koude. Eindelijk spiesde de zon door de wolken. 't Was als een gulden hoorn, die parelmoeren schulp jes uitstortte in 't water van den stroom. In een kreek, waar schuifelend riet wies, floot de wind een schalksch deuntje. 't Wrak van 't ijzeren beurtschip, in een bocht van den IJzer tot zinken gebracht, werd nu duidelijk zichtbaar. Golfjes spartelden tegen 't verroeste en uitgevreten bootsgeraamte op.

Heel in de verte doezelden de laatste gebouwen van Diksmuide op. Van 't schilderachtige provinciestedje bleef er niets anders over dan wat gruis. De afgeknotte kegel van de geduchte bloemmolens rees daar monumentaal te midden dier apokalyptische verwoesting. Het prille licht der meizon alleen zette wat leven en koloriet bij aan 't doodsche uitzicht der dingen...

Alom woog de stilte. Krassende raven, die laag in den glorieijken hemel klapwiekten, kondigden de geboorte van den nieuwen oorlogsdag aan, met rauw misbaar...

De jongens verheugden zich over de komst der zon. Haar warmte luwde weldadig op hun stramme knoken. Ze telden en hertelden op hun eeltige vingers, de uren welke ze hier nog moesten doorbrengen, zonder ook maar even te mogen rechtstaan. Omzichtig en gebukt moesten ze langsheen den lagen wal kruipen.

De langdurige kamp had hen echter met vele dingen vertrouwd gemaakt, ze hadden reeds zooveel mizerie doorworsteld! Ze sleepten hun weedom zonder morren door 't leven en verrichtten werktuigelijk wat hen bevolen werd.

Vlijtig arbeidden ze aan versterkings- en verdedigingswerken, die altoos moesten hersteld en vernieuwd. Hoevele kubiek meter hadden ze reeds niet verpord van dien moederlijken grond? Ze hadden hem omgeploegd en nog eens omgeploegd, versjord en verzeuld, verbrokkeld en platgestampt. In regen en wind, blootshoofd en barvoets hadden ze gewrocht, al rammelden ze van den honger en al sloegen de makkers neer naast hen, met schorre verwenschingen.

Hard labeur verrichtten ze, slaafsch en koppig. Luchtige wolkjes lammerden door den hemel. De zon speelde verstoppertje. Ondraaglijk werd de stilte. Wannes, de korporaal, klopte zijn pijp uit, op den tip van zijn schoenen.

- 'k Geloof dat de Duitschers gaan loopen zijn, mompelde Sooi Ajuin.
- 't Is zoo percies, beaamde Wannes glimlachend. Een beetje later zei Drupneus:
- Ginder komt 'n vlieger àf.
- Ai-mij, hoe hoog!
- 't Is zeker 'n Nieuwpoortje!

Al de jongens staarden de ruimte in. Ze peilden den afstand en knepen de oogen dicht voor het te schelle daglicht.

- 't Is 'n Fokker, riep Drupneus opnieuw.
- Ja 't, verzekerde de korporaal.
- Ze zijn met twee... met drij wel, beweerde de Spion, den handpalm als een klep boven de oogen.

Al de blikken vestigden zich, belangstellend op de vijandelijke vliegenierkens.

'k Geloof dat 't zal kermis zijn seffens, geksheerde Wannes.

- Ja, ja, 't korporaal, zei Vodden-en-Beenen, al de orgels van Diksmuide draaien vandaag; de poppen zullen dansen!

Hoofdstuk XXI.

Gelijk drie groote roofvogels hingen de vliegtuigen daar hoog boven de stellingen. Ze zwenkten en zweefden, duikelden steil en dreven dan weer zachtjes verder door de blauwe oneindigheid, klommen driftig hooger, daalden spiraalsgewijze, bevallig neer, toerden omheen mekaar, stout en vlug, tot ze plots uiteenstoven, een rappen boog beschreven, en weer naar elkaar toe tortelden, verliefd. Hun stalen motor klopte duidelijk. In de stilte bromde hun schroef als een mechanische zaag.

- Ei! daar smijt er een 'n pijlke!

- Twee wel, verbeterde de Dood-op-Stelten.

De vliegeniers stegen hooger en hooger, tot ze te langen leste in de scherpe zon, op gulden en gonzende insekten geleken...

Plots klonk een zware slag, en nog één, en nog één, en vele dan, rakelings en met donderend geweld.

- Dat zijn bommen! zei Drupneus flegmatiek.

- Paascheieren voor de kanonniers, spotvogelde de Spion. Nu zullen ze wel wakker zijn.

Toen de laatste bom gevallen was, zagen ze de vlieg-

tuigen parmantelijk overkomen. In de verte klonken kanonschoten.

- Schrapnels! Nu zal 't er stuiven, jongens, zei Wannes.

Inderdaad, omheen de vliegers barstten vlokkige wolkjes open.

- Te wijd!... Te veel rechts!!... Hooger!

De Spion droomde zich artillerie-luitenant. En als er soms een projektiel nabij de vluchtende vliegers ontplofte, dan juichte hij, welgezend en aanmoedigend:

- Goed zoo kerels... Een salfken van vier!

Vogelrank, kalmpjes naderden onverpoosd de vliegers. Ze wentelden, tot ze ineens weer uiteenstoven, en noesch weg kapriolen makend, naar de aarde toe scheerden. En als ze juist boven de loopgrachten hingen... pf!... ze lieten zich glijden op hun blanke, gekruismerkte vleugelen en bleven er zwalpen als klampers die hun prooi zoeken...

- Ziet eens, mannen, hoeveel pijlen ze gooien, zanikte de Dood-op-Stelten.

- Laat ze doen, besloot Wannes wijsgeerig. 't Is oorlog!

Langs den kant van Diksmuide barstten kanonschoten los! Een wijle zoefde het in de opengereten lucht. Beducht wierpen de jongens zich tegen de borstwering aan. De projekdelen snorden rakelings over hun post heen en sloegen den IJzer in, waar ze ontploften en 't water deden opspatten!

't Stortregende op de jongens... Wannes vond toch nog iets om te lachen.

- En pleine dedans, mon commandant! jekte hij. terwijl hij zijn kletsnatte kleederen uitschudde... Weer klonk er een salvo en kort daarop nog één. De jongens hoorden de obussen ronken en openklakken in de overzijdsche loopgrachten. Er walmde een wolk van stof op. Een houten balk en stukken staal kletsten het water in.

Met koppig geweld begon de vijand te schieten. Allerwegen bulderden de batterijen. Bij salvo's trokmen er op los. 't Was of de aarde openborst. Uit brallende kraters bliksemde 't vuur, stoof 't zand omhoog. Schuilhokjes zigzagden met ijselijk gekraak de hoogte in, versplinterd door de ontploffing. Daar werden gapende bressen in de wallen geschoten, diepe kuilen gedolven in den oevergroenen dijk. Schrapnels ontploften, amper boven de loopgraven, klakten open in zwarte rookslierten en hagelden hun looden balletjes neer, ratelend. Log, draakvormig en kruisgewijze wentelden bommen door de ruimte. Ze stuikten neer met een slag als de donder. Luchttorpieljen tilden heelder zandmassa's op en doorploegden den aardbodem met stukken staal als kouters. Een baaierd van stof en ijzer lawiende over den aardbol en scheen 't innerlijke vuur uit oeroude grondlagen, doorheen de poriën der bovenste korsten te persen...

De jongens zwegen instinktmatig. Ze waren doof gedonderd en blind gebliksemd. Ze nepen de oogen toe bij elke ontploffing. Ze kropen op den buik door het slijk, steunend op de ellebogen, 't geweer op sleeptouw aan den pols. 't Water sijpelde door hun broeks-

pijpen. De stumperds schenen, lijk ze daar lagen, de wereld te omarmen in wanhopige liefde. 't Eerste geweld had hen onthutst, verbijsterd, hun zenuwen ontredderd. Dol van benauwenis hadden ze zich neergesmeten. Maar 't duurde niet lang... Ze kwamen ijlings tot bezinning en gaven zich weer rekenschap van hun verantwoordelijkheid...

In ieder hunner gloeide nu iets onzeggelijk tragisch, aangrijpend. Vluchtig herdachten ze de voorbije dagen van hun jeugd. In snellen ommegank flitste het verleden door hun geheugen. 't Gelaat van een geliefkoosd wezen rees plots voor hun oogen. Ze werden een oogenblik week en weemoedig, voelden berouw over gepleegd onrecht en zondige daden. Ze vroegen in gedachten vergiffenis om al het kwade dat ze zich nu herinnerden en dat hen vervolgde. Ze hadden spijt nu, alles niet te kunnen vergelden, een en al goedertierenheid als ze waren. Hun vochtige oogen konden met moeite den traan bedwingen, die ongewild in de gloeiende puttekens opwelde... Wilskrachtig bekwamen ze die droefenis...

Hoofdstuk XXII.

Wat verademing voor de jongens, toen onze batterijen hun deuntje begonnen mee te zingen in de geweldige ketelmuziek. Gehurkt piepten de piotten door de schietgaten en zagen met blijde verbazing, de obussen vuurbergen in de vijandelijke loopgraven. Rook en damp omhulde hen...

Als een aap, op handen en voeten, wipte Wannes van links naar rechts, met korte bevelen de verdediging van zijn post waarnemend. Want al had nog niemand 't vermoeden geuit, één ding lag nu als een zekerheid in hunne gepeinzen: zoodra 't bombardement ophield, zou de vijand aanvallen...

De Spion, Drupneus, de Dood-op-Stelten zaten links van den post; Wannes hield zich in 't midden op, met 't Zwierken, Sooi Ajuin en nog twee kloeke mannen; anderen verschansten zich meer rechts.

Bijwijlen viel er een projektiel tegen den wal van hun post. De jongens voelden den schok hun lichaam doordaveren. Tweemaal reeds was 't Zwierken alzoo den IJzer ingeslagen; maar de jongens waren er gauw bij.

Allen zaten ze druipnat van 't water, door de bommen uit den stroom opgezwiept.

Wannes brak de kisten met granaten open. Hij verdeelde ze onder de mannen, toonde hun, hoe ze 't spilletje uit de stang rukken moesten en de vod in den handpalm klemmen, alvorens ze weg te smijten.

Plots viel een obus midden in den hoop. Wannes sloeg neer door de bruske luchtverplaatsing, bleef een poosje bedwelmd liggen.

Op de ellebogen leunend, reikhalsde hij, stotterend, nog een beetje suf door den slag:

- Niemand... niemand gekwetst?

Maar hij zag 't aldra.

Links tuimelde een man neer, gegiljotineerd.

Naast dien doode spartelde Sooi Ajuin. Hij kermde zachtekens:

- Ai mij, ai mij... mijn buik.

De sukkelaar had een stuk van 't stalen omhulsel in zijn ingewanden zitten. Bloed doordrenkte 't wollige weefsel van zijn kapoot.

De Spion zat dood op zijn hukken. Die had bijna de volle lading der balletjes in den nek gehad. De wonde leek een beet van een hond, zoo rauw. 't Bloed was tot in 't Zwierken's wezen gespat. Drupneus lag over zijn dooden makker gebogen, als versteend door de ontsteltenis...

De jongens hadden geen tijd om hem te verplegen. Wat baatte het?

Sooi Ajuin loeide van danige pijn.

- Ai mij... m'nen buik... snikte hij.

- Vuur! gilde Wannes. Met de granaten!

De vijand stormde aan. Achter Wannes' post ontploften houwitsers. Twee mannen stuikten in mekaar. Maar de anderen hielden zich kloek. Met razende drift zwaaiden ze hun granaten weg... Ze voelden zich plots licht en sterk. De panden van hun verbalemonden kapoot flaptten in den wind. De meesten vochten blootshoofds...

Weer vielen er granaten achter hun rug, en weer stortte een van de mannen neer.

- Granaten, loeide 't Zwierke... Met wanhopigen blik zocht hij, grabbelde die der gesneuvelden.

Een Duitscher sprong op den wal. Wannes greep zijn geweer, stompte met den kolf de borst van den aanvaller te pletter. De Duitscher tuimelde achterover zonder een kik te slaan...

Maar rechts was de post omsingeld. Daar werd hardnekkig gevochten.

Drupneus kegelde een granaat in het groepje dat vlak voor den post den prikdraad overknijpte...

Links klikklakte 't staal der bajonetten. Revolverschoten klonken; nog eèn der jongens viel.

- Werda! riep een soort van feldweibel.

Toen gebeurde er iets mirakeleus. Eén der gekwetsten had zich in uiterste krachtinspanning opgericht. Hij nam een granaat en zwijmelend stortte hij zich te midden der Duitschers. Hij deed de granaat ontploffen in zijn hand... Drie van de zeven bestormers vielen neer. De anderen lieten hun wapens vallen, hieven de handen op, en tierden in panischen schrik:

- Kamerad!

Fluitjes sinjaalden. 't Schieten hield op... Wannes dreigde:

- Als ze roeren, steekt ze overhoop!

De aanval was afgeslagen.

Zweetend en sidderend stond Wannes daar nu. Zijn lijf gloeide van koorts. Hij greep 't hoorntje van zijn veldtelefoon.

- Brankardiers... brankardiers... blafte hij heesch.

Sooi Ajuin lag dood op de zijde, den mond wijd open, schalieblauw.

Wannes hoorde 't zieletoegen der gekwetsten, zag ze krinkelen van pijn in 't zompige slijk. De zon zat gedoken achter grauwe wolkenstapels. 't Motregende. Nijdig tikkelden de druppels...

Van over den IJzer klonk geroep.

Drupneus waarschuwde:

- Mannen van 't Rood Kruis, Wannes.

Ze haalden 't vlot over. Twee gebaarde kerels met een draagberrie landden aan.

- Eerst de gekwetsten, korporaal. Eèn voor eèn werden ze op 't vlot geleid... Toen dobberde 't met zijn plechtigen last weer naar den anderen oever. De jongens zagen 't gedoe na als een verre processie, waarover de witte vlag met het bloed-roode kruis wapperde...

Toen 't vlot terugkeerde, deed Wannes de krijgsgevangenen aantreden.

- Als er één beweegt, verzuip ik hem, dreigde hij. Vergezeld van 't Zwierken, staken ze over.

De jongens zaten roerloos tegen den wal. Af en toe viel er nog een obus die dan met krakend geweld openberstte.

Wannes bekeek de dooden...

- We zullen ze nevens elkaar leggen zei hij...

Toen de jongens gedaan hadden met hun droevig karweitje, gingen ze stillekens weer zitten.

- Zouden ze ons niet komen aflossen, korporaal? waagde de Drupneus...

- Misschien wel, zei Wannes...

Alom woog nu de stilte. De regen miezelde onverpoosd uit de grijze oneindigheid der luchtgewelven. Gelaten wachtten de jongens op wat komen zou. De dag vertoonde geen uitkomst...

Hoofdstuk XXIII.

Maart verliep. Dagen lang waren de hemelen overtrokken geweest, braken de wolken tusschendoor open. Te langen leste klaarde de lucht òp. De zon priemde bijwijlen door 't grijze wolkenschof. De plassen droogden òp, de grond werd vaster onder de zolen. De overstroomde weiden en meerschen kwamen weerom bloot, in effengroene naaktheid.

Wat deden ze deugd, die eerste bedeesde zonnestraalkens, na de natte, klamme winterdagen! Ze aaiden over de aarde en de menschen, in gouden teerheid, en deden de ontwakende natuur van wellust trillen. Met frissche nieuwe kleuren trad de lente aan. En de jongens voelden diep in hun ziel de blijdschap rijzen. Ze voelden zich herleven met het groen der boomen, 't gewas dat ze gedurende de rustdagen allerwegen uitloopen zagen. De hooge beukenlaan, waarlangs ze telkens naar 't front trokken, schoot in den knop. De stronkige kopwilgen droegen al versche scheuten op hun takken, en over 't schaakbord der omgeploegde stukken land spitsten de geluwe en bleekgroene sprietjes op.

De botten sprongen open. De sappen zwollen in jongere twijgen en openkrullende bladeren. Iepen en linden, olmen en beuken, torsten groene gewelven, waarin de vogelen verliefd twitterden. Hier en daar, bij troepjes, rild en statig, ruischten populieren.

En 's avonds dan, op 't bolle van een horizon in rood, mollig geschemer, zag men soms nog een landbouwer loopen, achter het hinnikend tweespan van zijn ploeg, die de aardkorst omwoelde, zag men een zaaier gaan, langsheen de rechte voren, smijgend met gulbreed handgebaar het zaad in zilverige wolkjes verpoeierend. Dat was de wedergeboorte! Geslachten vielen. Maar reeds kiemde 't zaad in den moederlijken grond, bevrucht door het bloed der glorierijke wonden. Het scheen of door het offer van de eenen, de anderen gespijsd werden en boven 't gebulder der kanonnen en het droeve geroep der gekwetsten, de stem der doode gezellen verkondigde:

- Neemt en eet, dit is ons lichaam, neemt en drinkt, dit is ons bloed!

Onbezonnen en dol leefden de jongens echter.

- We zijn er weeral door, schertsten ze. 't Slecht weer is voorbij!

Stokken-en-Zeilen viel ziek. Al eenige dagen hadden de makkers opgemerkt dat er hem wat scheelde. Hij nam deel aan spel noch klucht.

En op een goeien morgen bleef hij liggen op zijn stroozak. De dokter kwam, onderzocht hem, en schreef een briefje voor de infirmerie.

Wannes las het briefje:

- ‘Grippé, fièvreux...’

Inderdaad Stokken-en-Zeilen klaagde over pijn in de lenden. Hij voelde zich moe en loom. 's Avonds biggelden dikke beiers zweet over zijn voorhoofd, kon hij onmogelijk inslapen...

De jongens hielpen zijn boeltje inpakken. Tegen drie uur kwamen ze hem wegvoeren. De brankardiërs moesten hem op een berrie tillen en naar den ambulancewagen dragen.

- Allo, jongen, goeie reis he! zei Wannes nog, toen hij reeds op den auto lag.

- Dag, antwoordde Stokken-en-Zeilen, dag mannen... Puffend tufte de auto heen...

Nauwelijks zes dagen later, - de jongens waren den vorigen avond juist uit de loopgrachten weergekeerd - was Stokken-en-Zeilen al weer in de kompanie.

- Ge zijt zoo rap terug, meende de Bloedpens...

't Werd een lange historie. Pas was Stokken-en-Zeilen in de infirmerie, of uit alle hoeken en kanten schoot er een bediende toe, deze om hem te wasschen, gene om hem zuiver linnen te bezorgen, een andere nog om hem 't rooken te verbieden en de reinheid aan te bevelen. Gestadig hoorde hij in de wijde gang, nevens zijn kamertje, voetstappen schuiven. Dat waren gekwetsten die binnengebracht werden. De lucht welke hij inademde rook naar gedroogde kruiden. Hij lag geheel alleen op zijn kamertje. Naast hem stonden vijf ledige bedden, netjes toegedekt.

Dien eersten nacht deed hij geen oog toe. Hij was een donzen beddeken al lang ontwend. Hij dacht on-

der die wollen dekens te zullen stikken. Zijn hoofd gloeide. En als hij eindelijk, na lang wroeten, wat soesde, droomde hij van een tooverheks, die hem met haar magere handen wurgen wou...

Voor men hem van 't kantonnement had weggevoerd had hij reeds drie dagen vrijwillig gevestigd. Twee dagen vertoefde hij thans in de infirmerie, en voor alle voedsel had men hem eenige kroesjes melk laten uitslabberen.

En nochtans hij voelde zich beter. De koorts verminderde. Hij had honger! Den derden dag kreeg hij gezelschap. Een nieuwe zieke werd op zijn kamer gebracht. Toen ze alleen waren, vroeg Stokken-en-Zeilen:

- Wat is 't maatje? Ziek?

Maar maatje roerde niet, en wanneer Stokken-en-Zeilen hem ten tweede male ondervroeg, brabbelde de ongeduldige patiënt, bitsig:

- Wallon!

- Wallon, zei Stokken-en-Zeilen ontmoedigd, dan kan ik je niet helpen hoor!

Hij kreeg toelating om te eten. Toen de knecht met een keteltje vleeschsoep binnenwaggelde, glom er hoop in de oogen van Stokken-en-Zeilen.

- Votre gamelle, zei de knecht.

- Gamelle? deed Stokken-en-Zeilen verbaasd. Mijn gamelle is in den IJzer gevallen.

- Alors, pas de soupe, verklaarde de knecht.

En hij nam zijn keteltje op en verdween. Toen hij bijna aan de deur was, riep Stokken-en-Zeilen nog eens, teleurgesteld:

- Hela! 'k Zie ze vliegen, wè-je!

En over zijn leegen buik wrijvend, voegde hij er aan toe: 'Rien de knods?'

- Pas de gamelle, sarde de knecht, non!

Verbitterd en ontgoocheld nam Stokken-en-Zeilen een geniaal besluit. Hij rukte zijn nachttafeltje open en nam den waterpot er uit.

- Giet mijn soep hier dan maar in, praamde hij.

Maar de knecht liep meesmuilend verder en beklagde zich bij den dokter.

's Anderendaags, verklaarde Stokken-en-Zeilen aan den dokter dat hij genezen was. Hij moest echter nog te bed blijven. Hij verveelde zich gildig, zag te vergeefs op, als er een dokter in witten kiel voorbijwuidde. Niemand gaf hem taal of teeken. Nu dacht hij aan de vrienden, hoe die zich verlustigden in 't open zonnig weer, stoeiden en leute maakten, en hoe hij hier nu moederzielig alleen lag, gereed om van honger den muur op te loopen.

't Was een echte verlossing toen de dokter den zesden dag zei:

- Vous pouvez rejoindre votre compagnie...

Hij had den vent wel willen omhelzen! Op een omzien was hij aangekleed.

En 't eerste wat hij deed, toen hij terug in de kompanie aankwam, was op een drafken naar de keuken loopen om een half brood en een liter koffie.

En smakelijk het laatste boterhammeken verorberend, smakte hij:

- Hoor's mannen, nu moet ik eerst uit mijn kapoot vallen, eer ze mij nog van 't front weg krijgen!

Hoofdstuk XXIV.

- Dans les rangs pour le boulot!

Camembert dribbelde als een gek rond, om de mannen bijeen te krijgen.

Schoorvoetend en morrend doken ze te voorschijn.

- Altijd werken, meesmuilden ze.

- Zakskens vullen!

Elk nachtwerk preludeerde met zoo'n gemor.

- Heel 't vaderland gaat in zakskens op!

- N'oubliez pas les pelles, vermaande een korporaal.

- Ze hebben mijn schup gepikt, sakkerde een stem in 't donker.

- De mijn is gebroken!

De kapitein float. Stilte. Sigaretten en pijpen werden uitgedoofd. En door den nacht lammerde de lange rij der werkploeg naar 't front. Achter mekaar drentelden ze over de loopplankjes, de jongens, wipten ze over de bruggetjes, die over grachten en slooten geslagen waren.

- Straks breken we de pooten nog, duivelde 't Stropke.

- 'k Zie geen hand voor m'n oogen, sakkerde de Hondendief.

Wannes ook klaagde:

- Ze mochten de planken wel eens repareren!

- Maak u geen kwaad bloed, mannen, jokte Stokken-en-Zeilen. De vijf eerste jaren zijn de slechtste...

Bijwijlen struikelde er één, al vloekend.

Toornen hielp al weinig! Daarom namen ze hun mizerie maar luchtig op. Zoo de voorman onraad zag, waarschuwde hij zijn volgman:

- Opgepast, telefoondraad.

- Afstappen!

- Rechts houden...

Voortdurend moesten ze opletten. Ze liepen door verbindingsloopgraven en open vlakten. Waar de aarden wallen niet hoog genoeg waren, bukten ze zich, stapten ze wat haastiger aan. Soms zoefde een schrapnel door de lucht. Zoodra ze 't kanon hoorden afgaan en vermoedden, dat het projektiel in hun nabijheid ontploffen zou, gingen ze plat ten gronde liggen. Als er niemand gekwetst was, vloten ze voort, anders bleven de brankardiers bij de gewonden achter om die te verzorgen.

Aan een huis, waarvan nog alleen de kelders overbleven, hielden ze halt.

- Les sacs! riep de luitenant. Een ieder kwam nu een bos zakken halen; de balen werden losgesmeten. Een korporaal telde.

- Hoeveel per twee? vroeg Cartouche.

- Honderd te vullen, en vijftig te dragen.

- 't Ziet er lief uit, klonk het.

Als al de jongens geriefd waren, trok de kompanie verder. Tusschen iedere eskwade gaapte nu een grootere afstand dan bij 't vertrek.

- Waar gaan we werken, Wannes? vroeg Wiem.

- Aan den Boyau de la Mort.

- Ja, zuchtte Wiem... Dan gaan we broks hebben ook...

- Fit!... schuifelde Wannes onverschillig.

Aan den 'Boyau de la Mort' werkten de jongens niet gaarne. Daar gonsden de ballen lijk muskieten. Wat hadden die zakjes reeds een menschenlevens gekost!

Als een klad negers vielen de jongens aan 't werk. Inderhaast werden eenige zakjes gevuld. Die stapelden de jongens voor zich uit. Ze wrochten op hun knieën, den rug gebogen. Hoe meer zakjes ze vol schepten, hoe veiliger ze zich wisten achter hun zandstapel.

Er waren korporaals en sergeanten die de jongens hielpen. Deze bonden koorden rond den krop der zakjes.

Stokken-en-Zeilen, 't Stropke en de Hondendief zwoegden te gaar.

- Slechte grond om te spajen, zei 't Stropke.

Ze dolven voort, onverpoosd. De kogels zinderden boven hun hoofd en tjrpten soms lijk krekels in doornhagen.

- Wil ik nu wat schuppen? vroeg Stokken-en-Zeilen, die de zakskens openhield.

- 't Zal wel gaan, antwoordde 't Stropke, als mijn schup maar niet plooit.

Met al 't geweld van zijn lichaam duwde hij op de spade. Hij voelde een weerstand. Zat hij nu op een steen? Hij beproefde een steek verder te graven. Hij stiet echter op 't zelfde harde voorwerp aan.

- Wat is dat toch?

- Laat mij eens begaan, zei de Hondendief.

Hij dolf de bovenste grondlaag weg.

Na een poosje zei hij:

- Riekt 's mannen.

- Bah! walgde 't Stropke. Wat 'n pest...

De Hondendief spaadde voort. Soms kronkelde er als een glimworm over zijn spade.

- Fosfoorstrepen, fluisterde 't Stropke.

Met de handen tastte de Hondendief waar hij gespaad had.

- Ei... schrok hij eensklaps, 'nen dooie, mannen... Onwillekeurig schoven ze op zij...

- Laat ons wat verder gaan...

- Smijt er eerst wat zand op!

Op handen en voeten kropen ze toen wat verder en begonnen met nieuwen ijver te werken.

Toen de zakjes bijna alle gevuld waren, riep de kapitein:

- Portez les sacs!

Ze tilden de vracht op hun schouders, drilden weg en weer.

- Een man van goeien wil, om de zakskens te dammen, vroeg de luitenant.

't Stropke meldde zich aan. Vinnig als een kat wipte hij op den wal, gekte om de kogels die langs zijn ooren

floten. Een kogel schampte af op den steel van zijn houten stomp. Rustig labeurde hij voort, plaatste de zakjes en damde elke laag.

Alles liep verder goed af. Wanneer de dag in de lucht kriede, riep de kapitein:

- Rassemblement!

En de kompanie vertrok.

- We zijn er weeral van af, juichte Wannes.

- Ik kruip in mijn stroo, geeuwde 't Stropke.

In de doezelige morgenklaarte stapten de jongens aan...

Hoofdstuk XXV.

- Demain matin, à dix heures, prise d'armes, riep de korporaal van dienst, toen het 'à vos lits' geblazen was.
  - Voor welken heilige is dat nu weer? vroegen de jongens zich af ondereen.
  - Wel, de kolonel komt, snaterde de ééne.
  - Wannes wordt gedekoreerd, babbelden anderen. Stokken-en-Zeilen giegaagde:
  - We krijgen allemaal 'n sigaar en 'n borrel.
  - Met 'nen steel aan, zei 't Kiekenpootje leukweg.
  - Met 'nen steel aan? deed 't Stropke verbluft.
  - Wel ja, verklaarde 't Kiekenpootje, en zijn één oog draaide rond in haar kas van ondeugend genot, wel ja, met 'nen steel aan. Dan kun-de ze beter vasthouden.
- Den volgenden morgen waren de jongens dan ook vroeg uit de veeren.
- Ze gingen even aan de deur loeren. Laag nog in den hemel zat er een plezierig lenteszonneken, rond en blozend als een verschgeplukken appel. Met vlijtige zorg begonnen de jongens hun wapens op te poetsen,

hun kleeren uit te kloppen, het slijk van hun schoenen te borstelen. Ze floten een lieken of sloegen een flikker en lachten en kakelden ondereen, net of ze naar huis met paspoort mochten.

Daarna gingen ze zich wasschen. Ze lieten het water der beek over borst en hals spoelen. Glad geschoren en netjes gekamd stonden ze zich te bewonderen in een stuk spiegel. Ze waren sinds vele weken zoo pront niet meer voor hun kapitein verschenen. Toen deze de kompanie zoo tip-top verzorgd zag staan, dacht hij dat er een mirakel gebeurd was! En met den punt van zijn sabel zwaaiend, zei hij, half ernstig, half lachend:

- C'est plus que bien, les gars. C'est chic! Avec des soldats comme vous, on fera de nobles conquêtes!

- Wat zegt-ie? fluisterde 't Stropke tot zijn gebuur.
- Dat we allemaal acht dagen congé krijgen en dubbele solde.
- Wanneer dat? vroeg 't Stropke ongeloovig.
- Zoo gauw als de oorlog gedaan is!

Het Stropke vroeg niet verder. In den stap, vier aan vier, met schallende klaroenen, den loop der geweren als zilveren staven glimmend in 't prille meizonneken, rukten ze òp. Zwierig en los, staptten ze langs de baan, welgezind. De zwaarbeslagen schoenen hamerden op de kalsijde, mannelijk, slag op slag. De hemel was blauw en rein en aller wegen lagen de velden in groene vakken afgemeten. Duizelig hoog zweefde een aëroplaan.

Ze waren het eerst op het plein waar de wapenschouw

zou plaats hebben. Andere kompanies stroomden toe. De bataljons stelden zich in groep op. Eindelijk was heel 't regiment verzameld. Toen de vaandrig met de wapperende vlag verscheen, werd het geweer gepresenteerd. Men wachtte nu nog enkel op de komst van den kolonel...

Plots vult de fanfare der klaroenen de lucht met haar uitberstende kopermuziek. Gezeten op een zwarten hengst komt de kolonel het plein opgereden, vergezeld van een staf hoekige officieren. Bevelen galmen, krachtig en kort, die als een rukwind, van kompanie tot kompanie, overwaaien. Gelijkzeitig, met forsche gebaren worden de geweren geschouderd. De bajonetten blikkeren in het schelle licht. Onbeweeglijk staan de mannen. Langzaam nu, op zijn bijna dansend paard, rijdt de kolonel langsheen het front der troepen, groet met sierlijken sabelzwaai, terwijl de muziek een dartele 'Brabançonne' speelt.

De kolonel plaatst zich vlak voor het regiment. Een der officieren die hem vergezellen, 't gelaat verborgen achter een groot wit blad papier, roept daarop een reeks namen af. Naar gelang ze genoemd worden, treden de mannen uit 't gelid. Wannes is er ook bij. Hij schijnt een beetje aangedaan. Hij had er halvelings wel een woordje over vernomen. Maar hij had er nooit durven op rekenen dat de dag der belooning zoo gauw zou aanbreken. 't Bedroefde hem zelfs omdat ze hem alleen huldigen wilden, wijl toch al de kerels zich kranig gedragen hadden!

Nauw is de laatste naam uitgesproken of de kolonel, van zijn paard gestegen, kondigt aan:

- Au nom du Roi...

Hij laat een ganschen volzin heenrollen over de koppen der soldaten.

- Clairons! ouvrez le ban! kommandeert hij.

't Koper schettert. En eigenhandig speldt de kolonel de eereetekens op de borst der jongens. Wannes voelt een traan in de oogen branden, wanneer de kolonel hem gelukwenschend de handen schudt.

- Clairons! fermez le ban!

Weer schalt de muziek. De fanfare speelt 'Naar Wijd en Zijd.' De gelukkige soldaten keeren terug in 't gelid.

Als Wannes in zijn eskwade verschijnt, zegt Stokken-en-Zeilen:

- Zie-d-eens, mannen! Wannes heeft twee dekoraties gekregen...

- 't Oorlogskruis, lispelen de eenen, een beetje jaloersch.

- En de Leopoldsorde, murmelen anderen.

- Wannes, lacht 't Stropke, daar gaan w'r er straks eentje op pakken, he!

- Proficiat! Proficiat, korporaal!

Op de maat der huppelende muziek, zwenken de troepen voorbij den kolonel, die ze aandachtig en met een overmoedig glimlachje van achter zijn kristallen brilglazen bespiedt. De officieren groeten de vlagen den gestrengen korpsoverste. Golf na golf slaat over, tot de laatste kompanie voorbijgetogen is. Daarna rukt ieder bataljon naar zijn kantonnement.

Toen de kapitein, na een huldigend woordje, zijn manschappen ter bestemming geleid had, en de jongens met een goeden slok van hun veldflesch, 't stof uit hun keel gespoeld hadden, kwamen de vrienden omheen Wannes staan, om zijn eereteekens te bewonderen.

- Nu ga-de na den oorlog kunnen rentenieren Wannes, zei de Hondendief.
- Ja, ja, merkte 't Zwierken aan. Zoo'n ridderorde brengt poen op.
- Hoeveel wel? vroeg Wannes.
- Honderd baarden, antwoordde 't Stropke.
- Zou onze kapitein er al geen twintig frank op willen voorschieten? vroeg 't Zwierken. Dan kunnen w'er 'n vaatje bier voor koopen. Want een medaalje moet gedoopt worden. Anders heeft ze geen waarde.
- Komt maar op, mannen, zei Wannes. 'k Heb centen genoeg.
- Vooruit, kommandeerde Stokken-en-Zeilen. Wannes trakteert. Hij heeft een erfdeel getrokken!

En arm in arm, den gevierden held in hun midden, waren ze weg. En lang nadien hoorde men hun geliefkoosd liedje nog klinken:

‘En al zijn wij kwijt
onze schoone liberteit,
schept kloeken moed,
want bij 't Achtste is het goed!
Drie jaar, 't en is geen eeuwigheid!...’

Met een nat zeiltje, - maar niet van den regen, - keerden ze weer, een uur of wat later...

Hoofdstuk XXVI.

Was 't oorlogsleven voor hen niets dan een aaneenschakeling van blijde liederen?

Om den dood zelve waren ze niet bevreesd, maar om de wijze van sterven, 't urenlange vechten tegen den dood, wijl 't bloed uit rauwe wonden vloeit.

Ze waren nu voor de vierde maal op voorpost. Over drie dagen zouden ze afgelost worden en met rust gaan. Dit heilzaam vooruitzicht bracht hen in vroolijke stemming.

- Als ze nu maar niet te veel bombardeeren, zei 't Stropke, die een portie blikjesvleesch aan 't opwarmen was op een vuurken dat niet branden wilde.

- Zeg 's Stropke, 'k geloof dat ge van ons gerookt vleesch wilt maken!

- 't Vuur wil niet branden, sakkerde 't Stropke. 't Hout is veel te nat.

- Wel, sukkelaar, moet ge nu zoò vuur maken! Hier, kijk!

En de Hondendief nam zijn schup, lei er een eindje kaars op, omzwachteld met een lapje jut, stak de wick

aan, en dadelijk sloeg er een vlam uit, groot genoeg om een kieken op te fruiten.

- Zie-de-'t nu, juichte de Hondendief.

Uit een oud blinkdoozeken pitste 't Stropke peper en zout, en strooide dat over zijn opgewarmd vleesch.

't Zwierken kwam aan 't deurgat van hun schuilhok piepen, snoof den lekkeren geur op en deed van lek-mijn-lip.

- Hedde goesting, Zwierken? vroeg 't Stropke royaal.

- 'k Geloof het wel, zei 't Zwierken. De ratten hebben m'n brood opgefret, en nu heb ik niets te knabbelen!

- Arme kerel, lachte de Hondendief. Kunde 't met geen en ouwen schoen doen?

Algauw zaten ze met z'n vieren te schransen. Zijn vingers aflikkend, weeklaagde 't Zwierken:

- 't Is spijtig dat er niet meer is.

- 'k Geloof dat gij 'nen lintworm hebt, antwoordde 't Stropke.

Tegen den avond vielen er een paar obussen. Ze sloegen een abri aan splinters waar gelukkig niemand in zat. De twee volgende dagen klonk geen enkel schot.

Zoo werd het de avond voor de groote rust.

De nacht verliep op den tik-tak der geweren. Bijwijlen klapperde er een onzer maxim's. Tegen den morgen regende het. De lucht was een stuk arduin, blauw-grijs. Er hing als een fijne mist te druilen.

Rond den namiddag kwam er spel in 't zuid-westelijk gezwiepte wolkenhof. De zon schoof door een

berst, als een gouden schicht die in de hemelen zindert.

Een vlieger dook op.

Aldra hing hij te zweven in een gewirrel van openruikerende schrapnelwolkjes. Maar hij ontweek de vijandelijke projektielen, en draalde onverstoord boven de loopgrachten...

De vooruitgeschoven batterijen schoten eenige obussen op de duitsche voorposten, ouder gewoonte. De vrienden stonden hun wacht in een stuk van de loopgracht. Door de gaten van de schietkanteelen loerden ze naar den vijand. Ze zagen de vlotten dobberen in den IJzer en de jongens liggen achter den bruinaarden wal van het bruggenhoofd.

Boem!... Boem!...

- Sapristi, bommen, riep 't Stropke.

- 't Is nog wel twintig meter van hier.

Al de jongens kwamen uit hun schuilhokje gekropen.

- Waar zijn ze gevallen? vroeg iemand aan Wannes.

- O, dien kant uit!

Boem!... Boem!... Boem!...

Weer vielen er drie bommen, met vervaarlijk geweld opensmakkend en een zuil van stof en aardkluiten in de lucht opjagend.

- Dat is 't afscheid, meende de Hondendief. De stoppen knallen van de flesschen!

- Trekt uw doppen open, he mannen, zei Wannes, dat we zien vanwaar die loeders komen. Als ge goed oplet, kunnen z'ons niks.

Ze hadden zich achter een ronden dam van zakjes verscholen. Daar draafden ze omheen, naar gelang

de bommen links of rechts vielen. Daar had je onze bommenwerpers ook aan den gang. 't Werd een kruisvuur. Over gansch de groote wacht wolken gele zwaveldampen en stof van stukgeschoten wallen op. De reuk van 't poeder was niet van de lucht af! Als ze zoo van weerskanten een uur gebombardeerd hadden, viel eensklaps weer de stilte in.

- Ze hebben hunnen buik al vol, lachte Stokkenen-Zeilen.

Aan een brankardier die voorbijliep, vroeg Wannes:

- Zijn er dooden of gekwetsten?

- Een licht gekwetst aan zijn beenen.

- 't Is de moeite niet, besloot Stokken-en-Zeilen.

Maar allerwegen waren de parapetten omgeploegd. Loopplankjes dreven, uiteengerukt en verbrijzeld heen, in 't water der omliggende meerschen.

Telefoonpaaltjes en -draden waren neergerukt, de bekramming der wallen was beschadigd.

't Duisterde langzaam. En de nacht kwam met een bruidschat van schitterende sterren.

- En tenue! klonk het.

Eén voor één, op handen en voeten, sukkelden de jongens over de onbegaanbare loopbruggetjes. Dat was dus 't nieuwe regiment, hetwelk ons aflossen kwam.

Toen Wannes opstapte, zei hij tot een der nieuwelingen:

- Veel geluk he! 't Is hier niet pluis!

Maar de andere bekeek hem minachtend en de schouders ophalend, antwoordde hij:

- Bah! Wij komen hier in convalescence, ventje.

Hoofdstuk XXVII.

Als een parelmoeren schelp waar licht in speelt, waren de meihemelen dien dauwigen morgen. De blijdschap der jongens was aandoenlijk. Ze schitterde in hun oogen en jodelde in hun klinkende stapliedjes. Geen morde om zijn te zwaren ransel noch om de lengte van den af te leggen weg. Heel vroeg reeds waren ze opgestapt. De majoor reed 't bataljon vooruit. Achter de kolom, dokkerden de keukenwagens aan, met rookspuwende schouwken. Langsheen de rechte baan stonden de boomen, die tot in den blauwen einder verliepen met een perspektief van jong groen en ouwelijke stammen...

De jongens marcheerden opgewekt. Niemand hoorde hoe de kanonnen loeiden langs den kant van Diksmuide.

Wannes alleen zei:

- Luistert mannen. Ze zijn weer op den nieuwen steenweg aan 't stampen. Een fluitje schilde. Kommando's galmden. De heele kolom stopte.
- Baïonnette au canon! Formez les faisceaux!

De geweren werden aan rotten gezet: de jongens smeten hun zakken neer en vlijden zich tegen den barm van een grachtkant aan.

- Hoelang zouden we nog moeten marcheeren? vroeg Stokken-en-Zeilen.
- Nog een dikke twee uur misschien, zei Wannes.
- Kijk, ginder is Veurne al, riep 't Stropke.

Inderdaad, in de verte schemerde 't geteisterde provinciestadje. 't Spitse, ranke stadhuistorentje, vertoonde zich bezijden den loggeren, stompen toren der Sint Nikolaaskerk, appelgroen bemost en met donkere schaduwen in de klokkengaten en kruisboogramen. De huizen met ouderwetsche trapgevelkens, piepten met het rood van feestelijke kriekentrossen, boven de looverdikke bosschages uit.

Al over de rails, die links van de baan lagen te glimmen, kwam een stoomtram aangeslingerd. Bijna op de hoogte van de kolom, stopte hij. En wanneer de kapitein, op een sein van zijn kommandofluitje, de jongens te saam geschuifeld had, zeggend:

- Nous allons nous embarquer. Préparez vos affaires, konden de kerels met moeite hun ooren gelooven.

- Watte, kakelde 't Stropke, we gaan met de tram! Hoe is 't godsmogelijk!
- Da's chic, prees Stokken-en-Zeilen flegmatiek.

Ze begonnen hip! hip! hoera! te roepen, en op een teeken van den majoor, namen ze stormenderhand de wagens in.

De tram zette aan. Uit al de vensterkens hingen de

jongens te zwaaien met hun pet of hun zakdoek. Boomen zwenkten voorbij, velden draaiden weg. 't Vee keek hen met ingetrokken nek en loeienden muil na. De wind blies over hun gloeiend aangezicht en joeg hun oogen vol stofkorreltjes. Maar de kerels stampden en sprongen met woeste gebaren, dat de vloer onder hun zolen kraakte en de geweren rammelden in den hoek. En boven 't lawaai der voeten en 't geschok der wagens, lawiende de storm hunner felle zangen:

Vivat van ons! Vivat van ons!
 En van geen ander...
 En van geen ander...
 Vivat van ons! Vivat van ons!
 En van geen ander...
 dan van ons!

De marsch van 't regiment werd ingeluid door den Hondendief. Heel de ploeg zong weldra mede. Ze versmachtten in dien huilerigen klankenroes, het leed en de ellende van vijf maand kwaad leven.

De tram reed door Veurne. De schuwe stedelingen loerden van achter de witte gordijntjes naar die voorbijsnokkende jeugd!

Kinderen renden de deur uit of staakten hun geschrei en beantwoordden met hun poezelige pollekens het vriendelijk saluut van de uitgelaten soldaten. Hier en daar waren er eenige huizen beschadigd door vijandelijke vliegeniers, die met een nijdig plezier telkens weer bommen smeten op 't kloosterachtige stadje. De

winkelbellekens klaterden zilverluidend: zwarte smidsgezellen stonden met zware voorhamers te mokeren op gloeiende stukken ijzer. Er was dan toch nog leven in die bijna dagelijks beproefde buurtwijken! Och, 't ging hier niet anders toe dan in de meeste dorpen achter 't front; 't volk was met zijn eigen dingen vergroeid en verkoos het gevaar te trotseeren waar 't getogen en geboren was, liever dan uit te wijken en van vreemde genade te moeten leven!

- Silence! riep 't Stropke. We gaan weer menschen zien!

- Hoe menschen? deed de Hondendief verwonderd.

- Wel menschen met 'n broek, 'nen frak en 'nen hoed, verklaarde 't Stropke.

- Dat zijn geen menschen, onderbrak Stokken-en-Zeilen. Dat moeten er nog worden!

- Wie neem-de gij dan voor menschen?

- Piotten!

De tram stoomde nu weer door het open veld. Blauw waren de hemeltransen, met geen pluimpje wit doorstreken.

- We zullen ons moeten in acht nemen, jongens, vermaande Wannes.

Nog enkele minuten reden ze door.

Dan waren ze ter bestemming. De muziek van 't regiment begroette hen in 't vroolijke badstadje. Honden blaften. Lichte automobielen tuften toeterend over den weg. Een groepje lanciers zwaaide met de puntige bamboelansjes in 't voorbijtrekken.

- Hier gaan we plezier hebben, verzekerde Stokken-en-Zeilen, na de monsterring.
- En we zullen 't wel verdiend hebben, beweerde Wannes, die nu plots terug dacht aan Diksmuide en de narigheden van 't oorlogsleven in dien geweldigen sektor.

Hoofdstuk XXVIII.

Broer was een stille. Hij leefde zoowat op zijn eentje. Van hem ging een beredeneerde kracht uit. Hij sprak niet veel, maar wat hij zei, was raak. Joviaal van omgang, voorkomend in woord en gebaar, beriepen de jongens zich op zijn vriendschap als op een belooning. Ze hadden aan hem een man uit één stuk, op wien ze konden rekenen. Uiterlijk was er nochtans iets meisjesachtigs aan hem. Een galant luitenantje zei van hem:

- C'est une amazone en tenue de campagne!

Voor mij was hij tevens een verdienstelijke keukenpiet. Met hulpvaardige hand stelde hij orde op mijn zaken. Hij bezorgde me soep en brood als men voor 't ravitaljement blies, riep 'présent' op 't appel, wanneer ik afwezig was, en rookte van zijn kanaster, zoo profijtig mogelijk, om er aldus een extraatje voor mij op te besparen. Uit dankbaarheid hielp ik zijn soldij opsmeren, gebruikte van zijn blink om mijn schoenen te poetsen en zijn boter om mijn brood te breiden. En die broederlijke, doch eenigszins kostelijke genegenheid, vergoelijkte hij bij vreemden, met een:

- 't Blijft immers in de familie!

Krakeelden we dikwijls, even spoedig waren we verzoend. De verscheidenheid onzer karakters gaf natuurlijk aanleiding tot die kortstondige botsingen.

Ik troostte me zelve, met de utopie dat ik hem zijn vrijgevigheid zou vergelden, wanneer ik eens een uitgever ontmoeten zou, die mijn oorlogsschriften... met goud wou honoreeren.

Nu we met groote rust waren, gingen we samen op herberg. Ik bestelde en... broer betaalde.

Er was toch zoo goddelijk veel vreugde te rapen in 't popperige badstadje, waar onze bivak vuurtjes wapperden. 't Geleek net of we niet op oorlogsvoet leefden. Luchtige, ruime kafees waren opgepropt met soldaten aan den zwier. Op de terrassen, langs den zeedijk, speelden fijne strijkjes. Achter de wuivende bladen papier, deden de muzikanten de snaren trillen van hun zingende violen, tripten de vingers over de wit-en-zwarte toetsen der Pleyel's. De zon tintelde op snoeperige likeurglaasjes en groene wijnroomers. Het bier stroelde uit glazen kannen in pot en pint. In rieten leunstoelen zaten jeugdige officiertjes sigaretten te rooken: er waren er, die met den top van hun rijzweep de blauwe rookwolkjes uiteenjoegen of schuifelend de zigeunerwalskens van het orkest begeleidden. Klikjes piotten zwermden voorbij, of flikkerden arm aan arm, achter wat ketelmuziek. Ze stormden hier en daar een kroegje binnen, fakkelden sigaren die niet branden wilden, of sjiekten met opgebolde kaken. Op 't strand werd voetbal gespeeld. Er lagen mannen in

zee te plonsen, te vechten tegen de aanrollende en openslaande golven, te zwemmen op den rug, den buik als een boei opgeblazen... De sloepen zeilden heen en landden aan zonder dat er acht op gegeven werd. Alleen soms riep een vieze kwast een guitig woord tot poezelige deernen, die de korven, zwaar van visch of garnaal, wegzeulden...

De lucht gonsde van de feestelijke stemming. Ieder in zijn eigen kringetje bralde en boemelde met breugelsche uitgelatenheid. 's Namiddags, aan de loketten der bioskopen, drumden wel duizend soldaten elkaar te pletter om 't spektakel bij te wonen.

't Geld rolde grof en gezwind, en de sjacherende koopluidjes en joviale herbergiers zagen 't in hun tooglade stortvloed, in gudsend-rijken stroom.

Was dat alles de reactie van het maandenlange leven in de... wildernis, of een middel om het heimwee te verschalken?

De ploeg van ons regiment had ook een feestrooster opgemaakt. De groote optocht zou plaats grijpen, den eersten Zondag na onze blijde intrede.

Stokken-en-Zeilen had een muilezel bemachtigd. Waar? Beroepsgeheim! 't Was een schraal, poover dier, met lange lepelooren en schurftige plekken op den rug. De ribben staken als reepen onder de huid. Aan al wie 't gelooven wilde, vertelde Stokken-en-Zeilen dat hij een koord gevonden had, maar dat er een muilezel aan hing en dat hij zulks eerst bemerkte had bij zijn thuiskomst. In de keuken had hij 't beest mogen stallen. Hij hoopte het vet te mesten en te

verkoopen. Ondertusschen zou hij er nog wat plezier aan beleven.

De jongens vermoedden echter niet, dat àl hun kabaal eindigen zou, met de mobilisatie der plaatselijke politie...

Broer werd schielijk ziek. Hij kreeg buikloop. Hij vermagerde zichtbaar. 's Avonds teisterde hem de koorts. Zijn toestand verergerde zoo, dat hij algauw niet meer van zijn bussel stroo opstaan kon. De dokter ontbood een auto van 't Rood Kruis. Toen Broer heenreed, bleef ik verbijsterd te midden van den steenweg staan, tot het suizelend voertuig niets meer was dan een bolleken dat voortrolde in een poeiering van stof. Voor mij was dit vertrek een zwaar verlies, waarin ik bezwaarlijk berusten kon. Bij 't eerstvolgend middagmaal deed ik er reeds de ondervinding van op: ik had geen ratjetoe!

Hoofdstuk XXIX.

Voor er iemand aan dacht, had je het spel aan den gang. Wim klauterde op een wankelende, hooge schabel, en riep:

- Makkers, van avond trappen we 't af! Houdt u gereed! Taptoe!

Wim was van geen klein gerucht vervaard. Hij had een beweeglijke tronie met bruine oogjes, die zich over niets verbaasden en een voorhoofd, dat van onder de klep van zijn kepi vooruitsprong, als een balkon. Spalkte hij de roode mondgroef van pret, dan kwamen zijn vierkante broktanden bloot lijk de steenen van een dominospel.

Hij was steeds haantje-de-voorste. Gevangen genomen door de Duitschers in den slag bij Melle, wist hij onopgemerkt de plaat te poetsen. Drie dagen nadien was hij weerom aanwezig in zijn kompanie en gaf hij den kommandant een pinhelm met vergulden arend en een uhlanenlans ten geschenke. Die trofeeën had hij onderweg geakaapt...

Om zijn durf en zijn hallasters van vuisten, ging heel de bent al dadelijk op zijn voorstel in.

En klokke vijf, wanneer de taveernen deuren en luiken openden, smeerden ze hem, met een dertig montere gezellen...

Vooraan reed Stokken-en-Zeilen op zijn moedwillig grauwtje. Hij voerde 't bevel over de bende. De Hondendief leidde het armtierlijk lastdier bij een stuk zeel. 't Beest steigerde kwaadaardig.

Maar Stokken-en-Zeilen troefde op zijn ribbenkast en de Hondendief wrong aan zijn staart en zoo sukkelden de bevelhebber en zijn staf langzaam verder. Daarachter stapten de muzikanten aan: Sa-Pomme met zijn harmonika, de Topchinees met zijn blikken fluitje, Van Braekel met zijn geblutsten piston en 't Stropke die tamboerde met twee gebroken trommelstokken op een omgedraaiden emmer. Arm in arm, volgden de jongens, die met onvermoeibare stem meezongen.

Straatschavuiten dansten omheen de brallende kerels.

Tusschen twee deuntjes in, vroeg Stokken-en-Zeilen:

- Waar gaan we eerst?

- Naar 't dorp! Bij Mie-de-Mut... Daar kunnen we flikkeren!

Mie-de-Mut hield een dranklokaal open, vlak over de dorpskerk. 't Was een rosblonde deerne, met ronde heupen en mollige borsten, die kleine pintjes schonk met groote kragen schuim, maar voor elkeen een lollig woordje ten beste had en in haar armen knijpen liet zonder tegenstribbelen.

Toen de jongens binnenkwamen, stond ze achter den toog. Haar roode handen klaterden in 't spoelwater. Luidruchtig klonk haar welkomstgroet. Frisch

blonk haar gelaat. Ze lachte en onder 't blauw katoenen jurkje schokte heur gulle borst.

- Een glas bier, mannen?

Toen iedereen zijn pint besteld had, ruimden de jongens stoelen en tafels weg. Daarna barrikadeerden de muzikanten de zijdeur, en stemden hun instrument met schreeuwerig akkoordenlawaaï.

Stokken-en-Zeilen stond op de deurstoep en vroeg:

- Mie, mag m'n kameraad ook binnen?

- Bij ja, antwoordde Mie argeloos.

En Stokken-en-Zeilen trok zijn koppig grauwtje binnen.

- He! he! gilde de waardin verschrikt, zoo zijn we niet getrouwd, zulle... Dat peerd buiten!

Stokken-en-Zeilen gaf daarop een stuiver aan een bengel om op zijn muilezel te letten.

- Allo, 'n walske, zei 't Zwierken. 't Orkest speelde en de jongens slierden in 't ronde, met lossen zwaai en zot gewentel.

Na een uur zei Wim, bazig:

- We gaan 's op een ander.

De ploeg trok op, tot groot spijt van Mie-de-Mut. Alleen de Tap-van-'t Rietje bleef om de poezelige meid te troosten... Zijn karpeloogen pinkten lodderig. Hij voelde zijn hart van jaloezie ineenkrimpen, als er een vrijpostige kerel 't leutig waardinnetje in de lenden beetscharrelde...

Stokken-en-Zeilen had zijn muilezel weer tusschen de korte beentjes gevorkt en heel de ploeg tralalierde hem achterna. Ze togen verderop naar 't Zicht der

Duinen', waar twee snelle dochterkens met gewikste kijkertjes omheen de verbruikers kirden. Maar de jongens waren nu eenmaal op dreef en ze lieten zich niet bekoren door de al te verleidelijke dienststerkens. 'In de Piepegale' en den 'Bonten Os' hadden velen amper den tijd om hun glas te ledigen. De voormannen waren reeds op weg naar 't Sloddergat'. Daar bleven ze bijna een vol uur pleisteren. Ze dansten, dronken, krakeelden, zongen opnieuw en 't glaswerk rinkelde met vervaarlijk geklikklak op de schabben van 't buffet.

Toen ze daar den aftocht bliezen, raakte Stokken-en-Zeilen al maar moeilijk meer op zijn muilezel.

- Ik speek al half frankskens, lalde Wim, met den rug van de hand een slijmdraadje uit zijn stoppelbaard wrijvend.

Gedurig groeide de bende aan.

Al de kerels van 't bataljon die ze ontmoetten, namen ze op sleeptouw. Ze verbroederden bij 't brullen van dronkemansliedjes. 't Stropke bleef niet langer inde maat op zijn keteltrom. Van Braekel wrong de klanken uit zijn schorren piston met een gekraak van notenschelpen. Eerst toen hij ten einde adem geblazen was, bemerkte hij, dat er een prop papier in den hoorn van zijn speeltuig stak. De Topchinees lachte geniepig.

- Stropke, spotvogeide hij, duikel eens in mijnen piston...

't Geleek een stoet die achter Stokken-en-Zeilen aanborrelde. In de roode, verhitte gezichten gaapten stuiptrekkend de loeiende monden. De jongens zwaai-

den met hun pet, zigzagden van den eenen kant der baan naar den andere, sprongen wild en woest in 't ronde en deden een wolk van stof in 't schuine zonnelicht glinsteren.

In 't Huis ter Halmen' hield Wim een gloeiende toespraak. Hij molenwiekte met de armen. De jongens schaarden zich rond de tafel en hingen om zoo te zeggen aan de welsprekende lippen van den tribuun. De herbergier blikte angstvallig naar de wandklok. Twee maal reeds had hij bedeesd doen opmerken dat het tijd was om op te kramen. De klaroen van de wacht blies de retraite.

- Mannen, 't is tijd om te sluiten, vermaande de patroon van 't Huis ter Halmen'.

Niemand sprak, buiten Wim die van lieverlede vuriger werd.

- ...Naar huis gaan, orakelde hij... misschien ingehaald door den burgemeester...

- Allez, il est temps. Partez!

Twee gendarmen versperden het deurgat.

- Nog een minuutje, vergoelijkte Wim...

- Partez immédiatement, klonk het bevel, barscher.

De een begluurde den ander, maar niemand verroerde... Toen trok één der gendarmen met geweld 't Zwierken buiten. Twee glazen schervelden met rinkelend geluid kapot... De herbergier stond als een pijldoorzinderde Sebastiaan voor zijn bedreigde buffetspiegels. In 't gedrang werden stoelen omver gesmeten... 't Ging een standje van belang worden!

Maar alle wereldsche zaken redden zichzelf.

- Kalmte, mannen! Of ik zal eens 'n charge doen op mijnen hengst, sprak
Stokken-en-Zeilen.

Lachend schoven de jongens vandaan.

Maar de gendarmen betrouwden 't nog niet al te best. Ze riepen in 't voorbijgaan
eenige kollega's ter hulp, en heel de ploeg werd uitgeleide gedaan tot aan den zeedijk.

De kerels bleven echter goed gemutst. Ze zwijmelden steeds maar verder en floten
Oproerige liedjes.

Ze hadden nog een uur te verletten vóór 't avondappel. Op den zeedijk bleven ze
dansen in de vallende schemering...

Weer was een dag voorbij, van ongebreideld plezier...

Hoofdstuk XXX.

Wat een warmte binnenshuis!

Ik ruk het eenig raam open dat op de zee uitkijkt en schuif een manken stoel op 't balkon. De vrije buitenlucht schiet bij vlagen over me heen. Er is een rukje aan den wind. Ik voel hem spelen over mijn bloote borst. Ik huiver. Het is alsof er een kil addertje tusschen mijn schouderbladen sluipt.

Voor mij, weidsch en statig, bruist de zee. Brokken zon verschilferen op het roerend water. Daarover stolpen de zomerhemelen. Waar de horizonnen den boog der zee raken, slaan roode vlammen op. Van uit de diepte komen de golven aangespoeld. Ze klotsen op de maat van trage liederen. Naar gelang ze dichterbij het strand genaken, stijgt de branding...

Noordwaarts stroomt een vloot van kleine oorlogsschepen.

De booten liggen in slagorde geschaard. Ik meen nu wel drie onderzeeërs te bespeuren, die wispelturig langs den einder kruisen.

Plots gulpt boven één der slagschepen gele solferdamp. Het is een kanon dat schiet. Eenige sekonden

later rolt er als een donder door de ruimte. Verscheidene schoten knallen... Lichten bliksemen en zware slagen doen de lucht daveren. Uit al de straatjes borrelen nu de nieuwsgierigen toe naar den zeedijk. Een stem roept:

- Ze bombardeeren de kust.

De projektielen snorren door de ruimte met het geraas van sneltreinen onder den koepel van spoorhallen. Een volle uur duurt de beschieting. Daarna stoomen de schepen weer heen van waar ze gekomen zijn, traag en somber. Nog een klein, bloedrood streepje van de zon glimt boven den melkigen waterstroom, maar het versmelt aldra. Een wijle schijnt het, of ginder verre, op de westerhemelen, een krikelaar wingert en roode trossen bengelen. Doch het is een wonderlijke begoocheling die verzwindt met de zon...

Bij groepjes, langzaam verdwijnt de menigte op den zeedijk. Weldra blijven nog alleen de schildwachten over, die met langzamen stap, op en neer wandelen. Soms klinkt een geklots van golven op de effen steentjes...

't Is donker nu. Sterren flonkeren aan den bazalten hemeltrans. En de maan, de ronde volle maan, schijnt een groote, witte bloem die drijft op een wijden, duisteren vijver. De zee zingt het goddelijk lied van al wat eeuwig is, en haar bijna menschenlijke stem vloeit als uit gonzende orgelpijpen. En waar de laatste golf in een kuif van schuim openberstend, over het rulle zand verwatert, loopt schichtig soms een lichtende streep van bleekgroen fosfoorgeglimmer...

Een onafwendbaar verdriet welt plots in mij óp. Ik gevoel me zoo eenzaam, zoo verlaten in die geweldige stilte. Oude vergane beelden beginnen opnieuw in mij te leven met een opzettelijke duidelijkheid. Ik zou haast durven schreien, luidop snikken, als ik niet wist dat hier geen tranen baten.

Ik rook: de eene sigaret gaat op nà de andere. Doch ik rook zonder genoeg en de nasmaak van de tabak is bitter als mijn eigen stemming...

Van uit een zijstraatje hoor ik een vlaag ruwe geluiden opklinken. 't Zijn de jongens, die weerkeeren van een feestelijken optocht. Aldra verschijnen ze op den dijk. Ik kan alleen een donker kluwen van dansende menschengestalten zien. Luistert hoe ze zingen, luidkeels. Een harmonika onderstreept hun klinkende jool... Ze zijn blij en gelukkig. Ze dragen hun lot met onbezonnen lust.

En al met eens is mijn droefheid heen!

- Er uit! fluistert een innerlijke stem.

En zonder langer te verzinnen, smijt ik het venster dicht en storm de trappen af, naar de jongens en hun dol vertier.

Hoofdstuk XXXI.

Drie weken reeds was mijn broer nu weg. Hij verbleef ergens in Bretagne. Elken dag ontving ik ellenlange epistels.

Uit de brieven, welke hij mij stuurde, wezen eenige bladzijden aangehaald.

8 uur 's avonds. - Twaalf volle uren kropen voorbij. Ik heb nog niets gehoord dan de ruiten, die rammelen in het treindeurtje en het onverpoosde weeklagen van koortslijders. Wij liggen op hangende berries. Bijwijlen schuift de priester-brankardier die ons oppast, voorbij, in het geroefel van zijn glimmende, bijna olijfgroene soetane.

Hij reikt ons koele melk over in een aarden kommetje. Even geluidloos als hij komt, verdwijnt hij. Hij mummelt met geschoren lippen de litanieën van zijn brevier, of rookt geurige tabak in zijn kershouten pijp. Te middag heeft hij ons beschuit en vleeschpastei aangeboden op een tinnen schotel. Maar niemand heeft de spijzen aangeraakt. Soms heft hij zenuwachtig 't zwarte kalootje op, dat zijn hoofd beschut; dan zien wij zijn schedel glimmen.

Door een spleet van 't opgelichte gordijntje, tuur ik door het raampje. Ik zie alleen de lucht die nu met oranjevlammekens doorvendeld is.

Met zoete schokjes rolt de trein over de stalen rails. Soms stopt hij, al piepend. De priester zegt:

- We naderen Parijs...

Zijn woorden vallen in de stilte als koperen muntstukken op een marmeren toogblad. Ik peins aan straten, vol licht en leven, aan gepoederde speelpoppen, wijn, dans en muziek. Maar ik vergis me. En ik verheug me over die vergissing. Want ik heb te Parijs mijn laatste verlofdagen doorgebracht, en ik heb vrouwen ontmoet met witte gezichten achter donkere rouwsluiers, en ik heb alleen kafees gezien, met weinig licht en weinig volk, en zonder muziek. En mooie huizen, waar rijke lieden wonen, waren gesloten. Want er werd niet gedanst en niet gefeest... Of tóch, zeg?

Het is avond. Het is nacht gewis. Uit den wiegelenden lantaren sijpelt een gele klaarte. Ik hoor hoe soms een zacht gekerm kriipt en de stilte vult met akelige geruchten...

Nanoen, 4 uur. - Ik ben opgestaan. Ik versmachtte haast onder de wollen dekens. Het is alsof ik een houten wervel in mijn rug heb steken.

Door het raam staar ik buitenwaarts. De lucht is wit als een kersouwken. De bergen doen me denken aan een kudde kameelen onder een woestijnhemel. Waar een groepje boomen wuift, hebben ze blauwe schaduwen op de flanken.

- Ginder verre is Rennes.

Mijn oogen volgen de richting van 's priesters wijsvinger. Een grijze massa schemert onder den witten boog der luchten. Lijnen en kontoeren worden zichtbaar. Er rijzen gebouwen op in een geweld van steen. Het wordt een skala van kleuren: roode, blauwe, grijze... Ik zie huizen, straten, menschen.

We rijden onder den glazen koepel van een station. Stoomkleppen sissen. Fluitjes tjeperen schrill. We stappen over. Wie niet gaan kan, wordt gedragen. Meewarige blikken aaien over ons bleek gezicht...

Hoofdstuk XXXII.

Chateaugiron. - Junimaand.

Hier is de streek van den cider. Allerwegen hangen de appelkens te rijpen. De zware takken zijgen tot laag tegen den grond. Er zijn roode en ronde vruchten, bleekgroene en olijfgele, die trosgewijze in de zon zwellen en vol sap komen en op de gladde schil amberglanzen dragen. Soms vaart de wind door de loovertoppen der boomen, en schudt met geweld de bolle kruin; dan vallen er appels met een dof geplof op den mossigen grond neer...

De boeren zeggen, dat het nog wel een dikke maand aanloopen zal, vooraleer ze al die schoone vruchten afplukken zullen...

't Koren ook wast in volle weelde. 't Staat bijna schouderhoogte. De rilde halmen laten de pluimige aartjes als vlaggetjes wapperen. De haver staat in de bel op de hektaren-groote landstukken. Met welgevallen beziet de oude landbouwer zijn oogst gedijen. Sedert den oorlog werkt hij dubbel hard. Wie zal dien rijkdom helpen afmaaïen, bundelen, stouwen en dorschen?

- Les gas, ils sont là-bas.

En zijn knoestige, verpeesde werkhanden wijzen naar ginder verre, ergens in het vage, naar den noordoostelijken hoek van zijn ‘beau pays de France...’

Ik loop hier met mijn gezond lijf en mijn nuttelooze handen! Broer, ik schaam me en verwensch den dokter, die me nog niet weerkeeren laat.

Hier achter 't front hoort men toch zoo'n dwazen praat. Alleman weet u te voorspellen wanneer de oorlog eindigen zal. In de eenige herberg van 't dorp wordt er aan niets anders gedaan dan aan strategie. Teerlingen en dominosteenen stellen de te bestormen stellingen voor; de luciferkens worden legervleugels. De woorden knetteren als kogels. Roef... roef... en boem!... boem!... De slag is gewonnen of verloren!

...De waard treedt op als scheidsrechter. Wie de meeste borrelkens drinkt of glazen ledigt, wint bij hem het pleit. Maar even sekuur strijkt hij 't oorlogsgeld der beide partijen op.

Onlangs vroeg hij wanneer het Belgische leger Oostende innemen ging.

- 't Zou al lang gedaan zijn, zei ik, maar...

- Maar?

- We kunnen allemaal niet zwemmen!

Hij drong niet verder aan.

Hoofdstuk XXXIII.

Grand-Fort Philippe, 6 Juli.

Aan zee. - Ik had nooit durven vermoeden gedurende den oorlog te speelreizen! Nu lig ik hier uit te zonnen op 't strand. Liefst kuier ik langs de haven en 't binnendokje. Daar liggen de sloepjes met slappe zeilen te droomen, in den zomeravond, met een geur van teer en versche mosselen. De visschers zitten op een gevelden mast, langs de kade, aan een steenen baardbranderken te smakken en peilen met starren blik de zee en de horizonnen. Er zijn er die aan wal stappen, met hooge waterlaarzen aan de stijve beenen en den romp in een oliepak, dat aan den hals toestropt.

Vrouwen tillen de vischmanden op den krommen rug. Scheepsjongetjes hangen de natte netten te drogen en plukken het wier uit de mazen.

We hooren hier 't kanon bulderen. Gister was 't stadje in rep en roer. Een Fokker kliefde de lucht en vloog vlak boven de huizen. We duchtten bommen. Een uur nadien werd er verteld, dat een vliegenier de stad Duinkerken gebombardeerd had. Hij zal zich echter op zijn heldendaad niet meer beroemen; ze hebben hem gedurende de terugreis neergeschoten. Arme kerel!

Hoofdstuk XXXIV.

Ze schipperden naar een nieuwen sektor.

- Hier zitten we in 't Luilekkerland, Rik!

- Ja, Drupke! Hier gaan we smullen.

De jongens lonkten met welgevallen naar de afgeheinde moestuinen, waar de jonge groenten in vollen bloei fleurden. De erwttlobben hingen te bengelen, aan lange en teere ranken. De sla stond met frissche kroppen te pronken in de omgehakte perkjes en 't fijne kantwerk van 't wortelloof zoomde het berd der in ruitjes geplante selderij af. Gelijk lansen spiesden de scheuten der ajuinknollen, naast andijvie en peterselie. Als groote bloemen waar kerstenkindjes in verdoken zitten, krulden de boterwitte kooien open.

Op zoo'n sektor hadden de jongens nooit durven rekenen.

Schalks zong de Rik:

- Wat groeit er in m'nen hof?

- Ajuin...

- Wat nog?

- Peterselie...

- Wat nog al?

- Al wat lekker is om in de soep te doen.

Hier zouden ze meer dan één uitvaart voor hun buik doen.

- We zullen kiskassen dat die van hierover er flauw van vallen.

Ha! 't braadspit en 't schuimspaan konden ze zoo goed hanteeren als de wapens. Ze verlangden niets meer dan 't buikje vol en warme voeten. - Nu mocht het winteren; ze hadden viktualiën bij de vleet!

Ze kregen eerst vier dagen rust. Daarna trokken ze naar de loopgrachten. 't Was maneklaar toen ze opstapten. Uit de hooigeurige beemden labberde de vochtige avondwind hen tegen, aaiend en zacht als een welkomstgroet. De boomen langs de baan ruischten blijmoedig. De schaduw-donkere rij der stappende krijgliên slingerde langs een verwoeste steenbakkerij. Op de platgeschoten overmuren doezelde de hoge schoorsteen als een rilde, gladde scheepsmast.

Toen ze 's morgens ontwaakten en uit hun schuilhoeken het grauwe kille licht tegemoet kropen, zagen ze Nieuwpoort in de verte liggen, schijnbaar ongeschonden. De roode pannendaakjes vlekten zoo stemmig in 't vriendelijke zonneken en zwaar, massief nog, rees de Tempelierstoren daar boven uit, uitdagend sterk en onwrikbaar...

Doch ze bemerkten algauw hoe fel ze zich vergisten. Want als de dag zegevierde in de wijde hemelen, onderscheidde ze maar al te wel hoe deerlijk het stadje gehavend was.

Vóór en achter en bezijden, overal waar de jongens

ook keken, breidden de delta's der overwatering zich uit.

- Hier hebben ze de Duitschers leeren zwemmen, lachte de Rik en zijn hand wees over de wijde, rimpellooze watervlakte, waar 't kleurenspeel der zon een mozaïek van vinnige steentjes in getooverd had.

Dogge, een die den heelen veldtocht meegemaakt had, sloeg aan 't vertellen. Hier omtrent had hij gevochten. Zeven volle dagen hadden ze, door 't vuur bestreken, op de loer gelegen, achter den barm van den spoorweg. Bataljon na bataljon had hij daar zien wegmaaien. Met een handsvol mannen hielden ze stand tegenover tiendubbele krijgsmachten. De kanonnen schoten tot ze barstten van de hitte. Reeds waren er eenige Duitschers tot in de loopgrachten doorgedrongen. Maar dan dorschvlegelden ze op de schedels, met de geweerkolven, of boorden ze hun bajonetten door den buik der tegenstrevers, wreedachtig, bloeddronken. En eindelijk toen ze 't onderspit gingen delven, kwam het water daar plots gerezen, venijnig zoet. Een mirakel!

- De laatste vijanden dobberden in 't water, en bij ons was ieder scheutje een eendvogelken, zoo besloot Dogge.

's Anderendaags trokken de kerels achteruit. In elken piot kwam een flibustier tot leven. De eerste rooftocht ving aan. De aarde geleek een moederlijk groenselwif die haar jongens afwacht, den schoot vol fruit en weelderig moes. De jongens liepen, wie hier wie daar, op buit belust.

De Rik ging er op uit met 't Zwierken en Stokken-en-Zeilen. Ze wisten reeds de nieuwe aardappels staan. Handig zwengelde 't Zwierken de knollen van de dorre looverbussels.

- Met twee kilo's hebben we genoeg, zei Stokken-en-Zeilen.

Ze kwamen aan 't Noordhof.

- Ziet eens wat schoone erwtjes, riep de Rik.

Ze klauwden met gretige handen. Onderweg viel hun echter nog een buitenkansje ten deel.

- Kijk eens Rik, daar op 't veld...

- Een patrijs...

- Ze kan niet weg...

Zonder aarzelen, rap als een hazenwind, sprong Stokken-en-Zeilen op den vleugelkleppenden vogel toe.

- 'k Heb ze te stekken, juichte hij.

De Rik en 't Zwierken kwamen toegewipt...

- Ai-mij, wat 'n vette kadee!

- Vandaag is 't kermis, jongens, schaterde de Rik.

- We zullen dat beest eens lekker braden...

- Met pluimen en al!

- Bijlange niet. Laat mij maar betijen. Ons moeder heeft altijd gezegd dat er 'nen kok in mij stak. Van kleins-af likte ik al de pannekens uit!

Toen ze in de loopgrachten toekwamen, luidden de makkers triomf in 't nog vrije stuk vaderland. Met eenige steenen legden ze een oven aan. Alras knapten de vlammeakens uit 't bijeengesprokkelde hout. De erwten werden meteén gedopt, de patatten gejust. De Rik wrong den nek om van den patrijs,

sneed hem den kop af en begon hem te pluimen.

- 't Zal nog al feest zijn, waterbekte Drupneus.
- 'k Geloof u, ventje, gevogelte, erwtjes, nieuwe patatten.
- Dat's rijkenmenschenkost!

Drupken's neusvleugelen trilden van belustheid.

- Kijk mannen, treiterde 't Zwierken. De Drup zijn neus zit weer op zijn gat om een duit te krijgen!

- 'k Zal toch zeker wel 's mogen proeven, waagde hij.
- Zeker en vast, de pluimen en de beentjes zijn voor u.

Maar als de soep opgewarmd was, de erwtjes gekookt waren, de aardappelen murw, als 't wild gebraden in 't scheel van een gamelle lag, met een bruin korstje, verdeelden ze de spijzen broederlijk onder mekaar.

't Geleek een Laatste Avondmaal van stoppelbaardige apostelen, waar de Rik, met zijn mageren Kristuskop, voorzetelde.

Ze likten het laatste druppelken saus van hun vingers en als een gebed na 't eten viel het van hun lippen:

- 't Heeft me gesmaakt!
- Mij ook...
- Nu begin ik eerst goesting te krijgen!

Drupneus ook, beweerde dat hij nog honger had.

- Ja, zei de Rik, gij zoudt wel 'n heel kiekenkot met planken en al kunnen verwerken!

Hoofdstuk XXXV.

Tusschen licht en donker, gingen ze op patroelje: Wannes, 't Zwierken, de Rik, Wim en Seppe Kampers. Ze hadden hooge waterbotten aan en 't geweer in de hand. Tot aan de kleine vooropgeschoven posten liepen ze gebogen. Daar vulden ze hun zakken met granaten en vlochten wat onkruidstengels om hun binnenste-buiten gekeerde muts. Toen kropen ze vooruit op den buik met loerende oogen en ingehouden adem. Een groote stilte omringde hen en ze slopen langzaam, heel langzaam en geruischloos over het bloote veld voort.

Het was een schoone zomernacht, licht en helder, doorschijnend met blauwige glanzen. Als een vrouwelijk gezicht, teerblank in een duisteren luister van vlechten, waar sterren in blinken, was de maan. Soms losten schildwachten een schot en dan gilden kogels over de vlakte.

Op de knieën werkten de jongens zich door 't gras. Soms lieten ze zich vallen en bleven stijf liggen, luisterend naar vreemde geruchten - één krekel die tjirpt, een kievit die roept, een puid die in 't kroosgroene water plompt, een hoentje, dat met de vleugels

klept, - al geheimzinnige geluiden die hen verraad deden duchten en opschrikken.

Ze gingen op één rij liggen: 't hoofd ingetrokken, een granaat in de hand, slopen ze verder. Eén voor één waadden ze door 't water. Ze wachtten tot de laatste - 't Zwierken - naast hen was. Nog eenige meter krafelden ze verder en bleven dan roerloos liggen.

De Duitse post lag op nog geen tien meter van hen verwijderd, in een web van versperringsdraad. Ze zagen duidelijk de roode, lange vlam uit den loop der geweren springen, als één der schildwachten schoot. En ze hoorden verre geruchten, van schokkende wagens, fluitjes en stampende paarden op den steenweg achter den grooten verdedigingswal.

- Ze zijn aan 't werken, Wannes...

Maar Wannes maande tot stilte aan. 't Zwierken speelde argeloos met de handgranaat.

Vóór ze optrokken, had men de kerels aanbevolen niet te schieten dan in uitersten nood, hoe verleidelijk de prooi ook wezen mocht. Ze moesten alles goed afloeren met het oog op een volgende expeditie.

Twee volle uren bleven ze daar liggen. Dan trommelden ze op. Zoo voorzichtig als ze gekomen waren, keerden ze weer. Ze sloegen echter denzelfden weg niet in als de eerste maal. Plots riep Seppe, met een schreeuw van verrassing:

- Ei, mannen, 'nen dooie.

De jongens kwamen er heen gekropen.

- Ei! een lijk, zei Wannes.

- 't Is een Duitscher, meende Seppe.

- Die ligt hier minstens een jaar, zei 't Zwierken.

't Gezicht was onkenneijk geworden.

De kleeren hingen in natte lappen van het lichaam. Naast het lijk vonden de jongens een ransel, een verbrijzeld geweer en een paar leeren schoenen, met hooge litsen. De beenen lagen half bedolven.

- Die was begraven, verklaarde Wannes, maar ze hebben hem terug uit den grond geschoten.

Eenige kogels patsten rondom hen in den grond.

- Suust! deed Wannes. Ze hooren ons.

Ze bleven een poosje stil liggen.

- Kom, prevelde Wannes, we zullen hem straks wel begraven.

Maar elk van de jongens nam een 'keepsake' mede. Met die akelige trofeeën meldden ze zich aan bij den kapitein.

't Zwierken had een stuk van den képi mee. Bij 't licht van een kaarsje ontcijferde de kapitein het nummer van het regiment.

- Een van 't 24e korps...

Ze kregen een borrel kon jak en daarna gingen ze 't lijk begraven. Toen ze hun triestig karweitje volbracht hadden, zei de Rik:

- 't Is toch ook maar 'nen duts, he!

Hoofdstuk XXXVI.

Een nieuwe plaag overviel de jongens; de muggen. In 't grauwe der schemering hingen ze te dansen, de muggen; heelder wolken waren het!

't Klonk of men heel ver in de nachtilte op een gong sloeg. De muggen beroofden de jongens van de rust waarop ze recht hadden. En als de jongens, door de vermoeienis overmand, dan eindelijk toch insliepen, welk een ontwaken stond hen dan niet te wachten!

Hun oogen zwollen toe onder de giftige beten, hun neus werd dik als een mastentop, hun bovenlip puilden uit als die van een neger.

Wat waren ze tevreden toen sergeant De Lat - een klein ros, energiek duivelken - hen dien dag roepen kwam, 's morgens, voor een karweitje met de boot op de rivier. Hij moest vijftien man hebben; dertig liefhebbers daagden op.

- C'est pour chercher des briques à la briquetterie, zei hij.

De Sinjoorkens lieten zich niet overtroeven. Wat, met een boot! Konden ze niet allen roeien! Varen, dat was hun stieltje! Ze deden bijna niets anders dan

op 't water zwalken, in vredestijd. Dat was hun element, daarin waren ze geboren, mochten ze vergaan.

De Lat deed zijn keus. De Rik, 't Zwierken, de Voddetromp, Drupneus, 't Stropke mochten mee. Met den knapzak op den rug en de veldflesch aan den haak van de jas, stoven ze er van onder.

Al babbelend kwamen ze aan 't kanaal waar de boot vóór anker lag. 't Was een ijzeren schip met een platten bodem en een stompen kiel, twintig voet lang en zes breed. De jongens sprongen op de lage zitbanken, smeten de meertouwen los en staken van wal al zingend. De Rik zette zelfs een Engelsch matrozenliedje in:

All the nice girls
love a sailor...

Drupneus roeide; de riemen plonsden in den klaren loop en deden 't water krinkels slieren om 't wuivend lisch. 't Zwierken stond aan het roer. Hij stuurde soms de boot in 't oevergroene lisch, hetwelk de jongens dan aaide en met dauwdroppels besprenkelde. Hier en daar zat een eenzame visscher te hengelen, en als 't Zwierken de boot dan schuiven liet door de lijnen en 't kurken vlondertje der hengelroede beroerde, werden de visschers boos en balden de vuist. Maar in't midden van de vaart gondelden de jongens zoetekens voort, zonder zich over dat kabaal te bekommeren.

Drupneus zweette.

- Roeien is arbeid, meende hij.
- 't Is warm ook, zei de Rik.

- We gaan seffens zwemmen, jubelde de Voddetromp.

- Ha, ja zwemmen!

De jongens ademden verrukt in den zonnigen morgen. Ergens zat een merel te schuifelen.

- Zoo is 't nog de moeite waard om oorlog te voeren, jubelde 't Zwierken.

De Lat zat aan stuurboordzijde. Hij pafte goedkoope Bastos-cigaretten. Telkens als hij rook uitblies, gaapte hij tegen een oven, onbeseffelijk, en keek daarbij als een snoek op zolder! 't Was anders een goeie kerel, die wist, dat de zon voor allemaal schijnt en eigenlijk maar te leven begon als de anderen peinsden aan hun testament. Heel zijn Vlaamsche woordenschat bestond uit een samengesteld naamwoord.

- Kalfskop! smaalde hij en dan klokte het in zijn keelappel van lol.

Hij liet de jongens ravotten. Hij keek nog niet eens òp als Drupneus, 't Zwierken, de Rik en 't Stropke daar naakt op den rand van 't bootje stonden. Met een sierlijken sprong duikelden de jongens 't water in. Ze brieschten en bibberden, maar naderhand schokte de deugd in heerlijke scheutjes door hun gespierd lichaam. Ze zwommen met forsche streken.

- He, Rosse! riep de Rik naar den sergeant.

- Kalfskop, smaalde De Lat.

Wanneer ze moe gespeeld waren, wierpen de jongens het touweind uit, en krafelden de zwemmers terug aan boord.

Ze stonden nog in hun hemdslip uit te waaien als één der gezellen riep:

- Die van II-1 zijn ginder ook met 'n boot!

In de bocht van de vaart verscheen een nieuw vaartuig. Ze herkenden de mannen van de eerste kompanie die vinnig doorroeiden.

- Ze willen ons inhalen!

Wat? Ze zouden geklopt worden! Neen, dat mocht niet.

- Antwerpen boven! gilde de Rik op zijn bloote voeten.

En ze vlogen op de riemen toe en begonnen te roeien dat de mik, waarin de spanen zaten, kraakte. Als een pijl schoot de boot vooruit.

- Die van II-1 winnen veld! Ik zie Pitje-Snot, Mager-en-Kwaad en Tjoen.

Voddetromp en Drupneus roeiden. Rik stond aan 't roer. 't Zwierken en 't Stropke pagaaiden ieder langs een zijde met een plank. De zon stak fel.

- Hardi! loeide de Rik.

Eén der roeispanten brak. Ze sukkelden tot aan de houten loopbrug, die over de vaart lag. Ze waanden zich reeds overtroefd. Maar 't Zwierken wipte op de brug, pakte 't zeel mee dat aan een ring in de boot bevestigd was en liep toen langs den dijk der vaart.

- All right, zei Drupneus, die begreep. 't Zwierken trok het schip voort. 't Spelemeien begon opnieuw en die van II-1 mochten nu riemen dat ze er bij neerstuikten, hen inloopen konden ze nooit.

- Ons oorlogsschip wint veld, juichte de Voddetromp.

De Lat stak misschien zijn tiende sigaret op. En toen de Rik hem vroeg:

- Wel, Rosse, wat denkte gij d'r van? wedervoer hij koelbloedig en smalend:

- Dikke kalfskop!

Waarop 't Stropke verbluft uitriep:

- Mannen, de Rosse kent een nieuw woord bij!

Hoofdstuk XXXVII.

Klokke zes werd aan zee de wacht afgelost. Om tijd te winnen hadden de piotten verkozen langs 't strand te gaan. Maar ze lazen een akte van berouw na die onzinnige daad.

Was dat een akefietje, die marsch door 't stuivende zand! 't Zweet droop uit hun haarbos als uit een spons. Ze vielen doodmoe op hun stroo en deden met hun zoetsappige en beeldrijke vloekjes Lucifer den baard af.

Ze waren nauw op hun post of de luitenant verscheen in de wacht en riep:

- Ceulemans en Vuylsteke! Komt 'ne keer hier!

Stokken-en-Zeilen en de Rik stonden op.

- Wat nu weer al, morde de één.

- Ze kunnen 'nen mensch nog geen vijf minuten met rust laten, sakkerde de ander.

De luitenant, spelend met zijn lederen handschoenen, zei:

- 't Is gij de wachtwoord haal bij de Franschmans. 't Is gij kunt 'nen beetje Fransch?

- Vie, vie, antwoordde de Rik vol zelfbetrouwen, c'est moi parlée fransee conter alleman!

- Allez! au pas gymnastique, zei de luitenant nog.

En de Rik en Stokken-en-Zeilen weg!

De korporaal deelde hun 't Belgisch wachtwoord mee, zesmaal herhaalden zij:
'Jeanne d'Arc!'

- Goed!

Zij aan zij, de handen in de broekzakken en de muts op half zes, traptten ze 't àf.
Ze zwegen en rookten.

Na een poosje vroeg Stokken-en-Zeilen:

- Ken-de gij 't wachtwoord nog, Rik?

- Zeker!

- 't Is toch niet moeilijk: 'Gendarme!'

- Gendarme? Ha, ja. In den oorlog zou 'nen mensch z'nen eigen naam nog vergeten.

En gerust van geweten en licht van gemoed, stapten ze door. Een beetje verder
praamde Stokken-en-Zeilen weer:

- Rik, hoe hedde gij al dat Fransch geleerd?

- Met Fransch brood te eten, zei de Rik bedaard.

- Da's knap, bewonderde Stokken-en-Zeilen.

Er woei een flinke bries. De zon vergeleed in een waaier van pauwenveeren.
Eindelijk verdween ze geheel in den brand der kimmen.

Grijze monitors en een vloot lichte kruisers laveerden langs de kust. In den
vallenden avond geleken ze op grauwe waterratten, die traag voortzwemmen. De
lichtjes der boeien glommen groen en dansten op de baren. Reeds pinkelden de eerste
sterren in den nog lichten hemelkoepel.

De Rik zei:

- Ze hangen hierboven de lantaarns al uit.

- Kijk eens wat een snuit Janneken-Maan trekt, Rik, wedervoer Stokken-en-Zeilen.
 - Dat is misschien omdat de menschen op onzen aardbol zoo'n vodden aanvangen tegenwoordig!

Een uur waren ze zeker reeds op weg.

- Ginder is 't, juichte Stokken-en-Zeilen, en hij wees op een hutje in de duinen.

- Is dat de wacht van de Franschen?

- Ja, ja, ik ben er nog geweest.

Ze klauterden op den duintop. Zonder kloppen vielen ze binnen. Zes marinierkens zaten omheen een groote kuip patatten te jassen. Een stond er op een stoel en zong. Wat? Daar konden ze met hun beiden niet wijs uit worden.

- Ah! des p'tits Belges! Ça colle toujours, les gas?

Stokken-en-Zeilen bekeek den Rik. De marinierkens lachten guitig.

- Comprenez pas?

- Koperen pan? C'est moi koperen pan, stotterde de Rik. C'est moi mot d'ordre pour lieutenant.

- Ah! le mot d'ordre? C'est pas ici, mon vieux. Plus loin. Nous sommes les cuistots.

- Un coup d'pinard? lokte de Franschman met de wijnflesch. En hij schonk een kroesje vol.

- Ça ne se refuse pas!

- Merci, zei de Rik, en in twee slokken was de beker leeg. Stokken-en-Zeilen slikte niet eens. Hij goot den wijn zoo maar door zijn keel. Een Franschman vergezelde hen een eindje en wees op 't dorpje dat wat verder in de duinen verscholen lei.

- Vous voyez le village, n'est ce pas? Il est là, le corps de garde. Bonsoir!
- Pas had de Franschman zijn rug gekeerd of de Rik begon:
- 'k Geloof dat gij 'nen trefter in uw keel hebt zitten.
- Waarom?
- Omdat die wijn daar zoo plezierig binnenliep.
- Ze geraakten in 't dorp.
- Ze ontwaarden een schildwacht. En weer voerde de Rik het woord.
- C'est vous mot d'ordre?
- De schildwacht trok het vel van zijn voorhoofd in rimpels.
- Le mot d'ordre? zei hij wantrouwend. Il faut demander ça au corps de garde.
- Corps de garde?
- Oui, là-bas. En hij wees met een gebaar dat een halven aardbol omschreef!
- Twee officieren der mariniers wandelden op en neer. Ze schommelden alsof ze op de brug van hun schip op look-out stonden.
- Qu'est ce qu'il y a? vroeg de één, terwijl hij vluchtig met den top van zijn vingers aan de blinkende klep van zijn zeemanspet tikte.
- Le mot d'ordre, m'chieu, hakkelde de Rik.
- De officieren bekeken mekaar verbaasd.
- Le mot d'ordre. D'où venez-vous? Qui vous a envoyé?
- C'est le lieutenant qui demande...

Een der officieren plukte nerveus aan zijn geitenbaardje.

- Il faut vous renseigner chez le major du cantonnement.

De Rik en zijn maat groetten op militaire wijze en gingen op zoek naar den ‘major du cantonnement’.

In 't dorp wemelde het van vreemde soldaten. Op een plein speelde men voetbal. De Franschen sloegen die twee Belgische soldaten met loensche blikken gade.

- Ze laten ons nogal schavakken, he Rik, voor zoo'n onnoozel wachtwoord.

- Zwijg, kerel, ik heb er dorst van gekregen.

Ze dronken ieder drie groote pinten bier in een herberg en togen verder. Aan een Franschen gendarm vraagden ze waar de ‘major du cantonnement’ ergens rezideerde.

- C'est ici.

Ze traden een breed en groot hotelportaal binnen.

Ze klopten aan. Een stem antwoordde:

- Entrez!

- C'est ici du cantonnement? vroeg de Rik.

- Oui. Et alors?

- C'est mon lieutenant, le mot d'ordre.

- Le mot d'ordre? Ah! Il faut aller chez le colonel. La grande maison verte, sur les dunes, à proximité du village.

Ze konden gaan.

- Wat heeft die nu allemaal verteld, Rik!

- Tast nu mijn zakken àf. Hij sprak van kolonel.

- Ha! Dan zullen we bij den kolonel moeten zijn.

- Als 't zoo voort gaat, dan komen we nog bij den keunink te biechten.
  - Da's niks, Rik. Dan vragen wij of hij geen ordonnance noodig heeft.
- Na een half uur omgedwaald te hebben, ontdekten ze de rezidentie van den kolonel.
- In 't bureel ontmoetten ze een barschen, mageren, perkament-gelen pennelikker.
- Die zei hun:
- Le mot d'ordre? Ce n'est pas ici qu'il faut vous adresser. C'est au poste de la garde de côte.
  - Oef! zuchtte de Rik ontmoedigd, toen ze buitenkwamen.
- 't Was nu heelemaal donker geworden. Langzaam keerden ze weer. Toen ze 't dorp binnentreden wilden, stieten ze op de bajonet van een schildwacht.
- Halte-là! Qui vive?
- Ze bleven staan roerloos als twee beelden.
- C'est Belge, riep de Rik, die 't eerst terug tot bezinning kwam.
  - Un homme en avant!
- De Rik trad voorwaarts.
- Halte! Mot d'ordre?
  - C'est moi pas savoir!
  - Alors, on ne passe pas...
- De Rik werd kwaad. Hij viel uit:
- Zeg eens springer, ik heb hier geen logement, zulle.
- Maar de schildwacht bleef onvermurwbaar.
- Stokken-en-Zeilen vroeg uit de verte:
- Mogen we niet door, Rik?

- Neen.

- Dan blijven we staan, he?

- 't Ziet er lief uit.

De schildwacht werd het spelleten gauw moe. Hij deed den korporaal van den post waarschuwen. En deze pikte, vergezeld van twee mannen, Stokken-en-Zeilen en Rik in. Ze werden naar de wacht geleid.

Onderweg zei de Rik:

- Da's chic.

- Waarom?

- Wel, ze zullen denken dat we officieren zijn en we met onzen état-major afkomen.

Nieuwsgierige soldaten kwamen toegelopen. Iemand zei:

- Ce sont des espions au moins!

De Rik werd er heelemaal koud van. Toen ze op de wacht waren, fluisterde hij tot zijn makker:

- Ze nemen ons hier voor spionnen.

In hun verbeelding zagen ze zich reeds geblinddoekt tegen den muur staan.

Een officier kwam, ondervroeg hen, tastte hen af.

Na zijn onderzoek zei hij tot den korporaal:

- Vous allez bien surveiller ces deux lascars. Ils me semblent suspects. Je m'en vais téléphoner au poste belge.

De twee verbaasde piotten zaten daar maar triestig te koekeloeren in die vreemde wacht. Kwaadwillige blikken monsterden hen van kop tot teen. 't Werd hun verboden met elkander te spreken. Een half uur nadien kwam de officier weer, glimlachend:

- Le mystère est éclairé, zei hij. Mes amis, vous pouvez retourner. Le mot d'ordre est 'Napoléon'.

Hij moest het tweemaal herhalen, alvorens de Rik en zijn gezelschap het begrepen hadden. Met zegepralende oogen verlieten ze hun gevangenis. Zonder verder ongelukken bereikten ze hun post. Toen ze binnenkwamen moesten ze onmiddellijk voor den luitenant verschijnen. Die hield een boetsermoon over hun langdurige afwezigheid en eindigde met een slotrede die zijn betoog klem bijzette:

- Vous aurez quatre jours de plomb!

En ze konden gaan.

Aan de makers deden ze het relaas van hun wederwaardigheden met zooveel vuur, dat een der toehoorders dreigde:

- Als we dezen nacht 'nen Franschman kunnen snappen, die 't wachtwoord van ons niet kent, stoppen we hem ook in de kast!

Hoofdstuk XXXVIII.

Deze sektor was zoo geriefelijk ingericht!

De jongens hokten er in gemetselde schuillootsen.

't Leken villa's, groot en ruim en licht, met een deurtje dat schreeuwde op de verroeste scharnieren. Spitsvondige kerels hadden op al die hokjes namen geschilderd, en men las er geestigheden in dezen aard: In Vaders Vest. - De Zingende Molens. - De Zakkenvullers. - In 't Vaderland. - Nooit gerust - De Vlaamsche Leeuw. - Of ernstiger: Durendal. - Klokke Roeland. - Jan Breydel en Pieter de Coninck!

Daarlangs was het één groene stilte van onkruid, waartusschen de houten kruisjes der gesneuvelden oprezen hier en daar.

Onbekende makkers onderhielden de verspreide grafterpjes, en ze kweten zich met liefde en toewijding van hun taak.

Hier konden de jongens nu eens gerust hun hart ophalen. Van 's morgens vroeg gingen zij uit hengelen in 't kanaal of op de overstroomde meerschen. Ze vingden ook al eens een haasje in een strop of scho-

ten tusschen licht en donker een waterhoentje waarop de mannen van de voorposten dan patroeljeerden, 's nachts. Er vielen daar dan ook minder zakskens te vullen. Men sprak nog enkel van offensieve krijgsbewegingen. Broesiloff sloeg onherstelbare bressen in 't vijandelijk Oostelijk front en de Oostenrijkers lieten kanonnen en mortieren in den steek. En op die vluchtende krijgsscharen in, sabelden de kozakken. Reeds was Lemberg gedeeltelijk omsingeld.

In den Balkan ook kwam er kentering en in Westelijk Europa werd een Fransch-Engelsch offensief op touw gezet. De duitsche kroonprins deed zijn legerkorpsen te pletter loopen op de forten van Douaumont, Fleury, Vaux. En nu gingen de gezamenlijke troepen der Franschen en Britten op hun beurt aan 't beuken.

Een kwestie van dagen en Tommy Atkins dronk zijn grogje te Combles wyl de zoewaven en Senegaleezen met de meisjes van Péronne uit vrijen gingen!

En de Belgen?

- Antwerpen, juichte de Rik.
- Gent, schalde 't Stropke.
- Thuis! zongen allen.

Hoofdstuk XXXIX.

Maar... de soldaat wikt en... de generaal beschikt.

We trokken naar Boesinghe òp. Brrr!

Op enkele weken was ons regiment daar geslonken tot een verwilderd infanteristentroepje, geschikt als deze sektor bleek voor een gebeurlijke doorbraak. Werden de achterlinies er onophoudelijk bestookt door grof geschut, in de voorste loopgraven sloegen dag en nacht van die bommetjes in, waarbij soms een heel eskwade piotten tegelijkertijd het hoekje omging. Ook was het geen luttele vreugde op een schoonen dag te vernemen, dat versche manschappen onze gehavende, uitgedunde gelederen kwamen aflossen...

Het waren jagers. Kavalerie was voorloopig niet van doen. De paarden stonden aan te vetten op stal en aan de ruiters was bereidwillig een plaatsje ingeruimd geworden tusschen Nieuwpoort en Ieper. De aflossing geschiedde op een avond dat de maan verdrietelijk toekeek. De vooropgeschoven posten werden vaagjes aangewezen, de schildwachten op een draffe uitgezet, fluisterend werd het wachtwoord opgegeven

en gehaast zwermden we over de glibberige loopbruggetjes héén...

We overnachtten een laatste maal in de barakken die we vier dagen te voren hadden verlaten. 's Anderendaags braken we op. Al ons hebben en houden werd op zware vrachtauto's geladen. Wij klauterden er boven-óp en daverend reden we weg. De jongens zongen van blijdschap! Voor een tijdje althans, waren ze aan het oorlogstorment onttrokken. Ze herleefden, nu de vrees voor een monsterachtigen dood, opnieuw voorbij was. Ze zagen bewoonde streken, vriendelijke huisjes met ruitjes en pannen, dorpkens en steêkens waar kinderen brakten en snelle meisjes het soldatenvolkje toelachten, koren dat rijpte in de stralende zon, hoog geboomte, frisch groen...

Rond den middag werd gestopt. De plaats onzer bestemming was bereikt. We bevonden ons ergens in Noord-Frankrijk, tegen de kust aan, in één van die 'petits trous pas bien chers', wààr toeristen zich vóór den oorlog, bij voorkeur ophielden. We werden er ingekwartierd volgens de aanwijzingen van onzen foerier die daar wat vroeger was toegekomen.

Onze kompanie betrok een ruime schuur, buiten de kom der gemeente. Zoodra we onze pakkage hadden beredderd, gingen we het terrein verkennen...

Ik herinner me nog duidelijk, hoe we er, nà het eten, met z'n vieren, op uittrokken, de velden in. Zoo waren we onverwachts op een diepe beek aangelopen. Zonder aarzelen speelden we onze bullen uit, sprongen van een nabije, houten brug in 't

water, zwommen tot we den adem kwijtraakten...

Heerlijke tijd! We leefden heusch als God in (Noord) Frankrijk, werden bepaald met rust gelaten. De eerste dagen vertoonde zich ternauwernood een officier. Onze wapens werden nagezien, we ontvingen reserveproviand, onze garderobe werd uitgestoomd, ontsmet en aangevuld.

's Morgens werd bijwijlen een letje geturnd op een grasplein dat zich vóór het kantonnement uitstreckte. De rest van den dag hadden we vrij af.

Met enkele kameraden begaven we ons dan naar het strand, slenterden de velden in, wandelden tot Gravelines.

Van op het strand keken we geboeid naar de zeldzame sloepen die met een opgebold zeiltje in 't zicht van 't haventje laveerden. Ook het spektakel der oorlogsschepen die vlokkig roet aan den horizon uitrafelden, trok onze aandacht.

In de velden deden we gek!

Naar Gravelines togen we slechts bij uitzondering, als de soldij was uitbetaald geworden en we konden winkelen of als we, in opdracht van den kolonel, aldaar op karwei moesten - hout, cement, steenkool lossen, munitie verporren en wat al meer.

Er waren ook jongens die, met instemming der legeroverheid, bij de boeren werkten. Meer dan ooit was het woord wáár van dien beruchten Minister die eens, in den tuimel der welsprekendheid, heeft uitgeroepen: 'En France l'agriculture manque de... bras!'

't Was oogsttijd! Elk weerbaar man was onder de

wapens en zoo later een oogstverlof werd toegekend aan gemobiliseerde landbouw-arbeiders, dan was evenwel dit gebruik nog niet in zwang, op het oogenblik, dat wij, in Noord Frankrijk, kampeerden. De grijsaards, vrouwen en kinderen die op het land aan hun lot waren overgelaten, hadden zich maar te behelpen zooals ze vermochten. Een uitkomst voor hen, in de streken, waar soldaten vertoefden, was dus beroep te doen op de aanwezige, beschikbare arbeidskrachten. Aan het inhalen van den oogst won menig onzer alzoo een aardigen stuiver. Beschamend nochtans was het schouwspel dat zich 's avonds afwikkelde in de verschillende kantonnementen. Wie geld verdiende, noodigde broederlijk de maats uit, bezocht met hen de kroegen, de jeneverflesch werd aangesproken en dit drankmisbruik gaf geregeld aanleiding tot uitspattingen en vechtpartijen die àl te dikwijls een bloedig verloop hadden...

De ongewoon lange duur van onze rustperiode verwonderde ons ten slotte. Volle twee maand waren we nu toch reeds van het front verwijderd. We verdiepten ons in gissingen. Eindelijk ging de spraak dat we, zoodra we naar de linies oprukten, een aanval zouden ondernemen op Diksmuide. Van de terdege versterkte stellingen der Duitschers was dit verwoeste provinciestadje één der scharnieren. Kon men den vijand daar uitdonderen, dan was heel zijn rechtervleugel, die tegen de Vlaamsche kust aanleunde, genoodzaakt te wijken. Engelschen en Franschen zouden met gemeenschappelijke krachten, door middel van gepant-

serde tanks, vooraf het bosch van Houthulst schoonbezemen. Was die taak volbracht, dan kwamen onze troepen aan den dans...

Maar eens te meer speelde het optimisme der legeroverheid ons parten. In onze plaats ontketenden de Duitschers een brutaal offensief, dat aldra een grooten omvang nam en ons tot groote opofferingen noopte...

Hoofdstuk XL.

De trein stopte in 't vlakke veld. De jongens blauwbekten achter de getraliede raampjes der goederwagens en waren stom van verbazing toen ze het kale winterlandschap herkenden.

- Proven!

Een jonge schalk riep in geradbraakt Fransch:

- Tout le monde descend! Les petits comme les grands!

De officieren stapten uit. Een hoog, zilverig toontje schuifelde door de morgenkilte. En de trein braakte kraaiende piotjes, door raampjes en deuren uit. De wapens kletterden en met een ruwen zwaai werden de ransels op den rug gezwierd. Heel 't regiment lammerde aldra langsheen den spoorweg; aan een overweg zwaaide het den steenweg òp. Fiks stapten de kerels toen aan langs de baan. Na drie uur onafgebroken marsch, waagde één te vragen:

- Waar moet dat heen?

't Antwoord bleef uit!

Er werd gepoosd. Langsheen den weg zegen de kerels neer, afgebeeld, mismoedig. Ze haptten in een

homp droog brood, dronken een slok koffie of stopten een pijp.

De kapitein wandelde vóór het front van zijn kompanie op en neer. Achter zich hoorde hij Stokken-en-Zeilen fluisteren:

- De kapper heeft 'r geen goei oog in.

De onrust neep de keel der jongens dicht. In hun groote, vranke oogen lag het vermoeden weerspiegeld, dat niemand dorst voorspellen.

Zouden ze de Franschen dan toch aflossen gaan?

- Debout! riep de kapitein.

Met moeite raakten de mannen overeind. En weer ging het verder...

De jongens sukkelden tot aan het kantonnement: een stukgeschoten hoeve, waar de wind zijn geweld in botvierde...

De koksmaten stonden reeds naast de veldkeukens.

Wim, die het eerst bij Makker was, schreeuwde:

- De... versche troepen zijn hier!

En hij kletste met de hand op de natte billen!

't Was noen. Het bataljon vertrok naar de loopgrachten. De kerels bliezen een laatste wolk rook door de neusgaten en rukten óp. Uit den grauwen najaarshemel gudste sinds drie dagen eenon verbiddelijke regen. Urenwijd in 't ronde lag het lage weiland overstroomd...

- Wat zal 't ginder zijn? dachten allen.

Ginder, dat was het nieuwe front waar 't bataljon heentooog, een stuk van den aardbol, doorploegd en doorkorven...

- 'k Ga mijn dorp terugzien, zei Verriest en er zong blijdschap in zijn woorden. Mijn huis stond naast de gendarmerie - winkel en herberg - 'In de Weegschaal'!

- Verriest, als er nog wat in den kelder ligt, he! waterbekte Stokken-en-Zeilen.

- Al wat ik vind, geef ik ten beste, zei Verriest, royaal.

- Da's chic! oordeelde Wannes.

Ze plodderden in de modder tot over de enkels. Obussen hadden in den steenweg, hier en daar, diepe kuilen gedolven.

- Hier zijn w'aan de oude stellingen, verzekerde 't Zwierken, toen de eerste gelederen van 't bataljon een houten brug overstaken.

Nog een eindje ging het verder. Dan:

- Halt! klonk het.

Er werd gestopt.

De jongens keken om zich heen. Groote en diepe trechters gaapten in de aardkorst. Wallen, schuilloosden, prikkeldraad versperringen, 't lag àl dooreengesmeten en vermorzeld, sponsachtig.

- Hier is wat gevallen, meende Wannes, bedenkelijk het hoofd schuddend.

't Regende gestadig. De wind stak op en loeide. De avond viel. Kompanje na kompanie vertrok. Processiegewijze, sprakeloos kronkelde de lange rij der oorlogsmannen over den moerassigen bodem. Hijgend, morrend, vloekend, sukkelden de kerels door de modderpoelen. De riemen van ransel, knapzak en geweer verlamden de spieren.

Eensklaps angstigde een stem:

- Pakt me! Pakt me!

't Zwierken was in een obusput gevallen en stak tot aan de borst in 't water.

Hij voelde zijn voeten zoetekens dieper en dieper zinken. Wannes en Stokken-en-Zeilen schoten bij. Ze staken 't Zwierken hun geweer toe.

- Vasthouden, bevolen ze en trokken met gezamenlijke kracht. Maar 't baatte niet: 't Zwierken voelde hoe hij steeds dieper zonk. 't Water stond hem reeds tot aan de keel. Vijf, zes, zeven kerels sprongen toe op zijn hijgend hulpgeschreeuw.

- Mannen, trekt toch, toe, trekt toch, snikte hij. Ik verdrink...

De kerels hielpen hun makker uit 't slijk. 't Zwierken rilde op zijn beenen van de kou.

Haastig stapten de jongens verder. Soms kwakte er één ten gronde. Met een verwensching spartelde die dan weer overeind, zette het op een drafje om de anderen in te lopen. De marsch werd van lieverlede moeilijker. En vol benauwenis, terloops, schouwden de mannen naar het apokalyptische landschap. Een vuile, dompige avondlucht versomberde nog het uitzicht der barbaarsche streek. Wijd en zijd heuvelden de zompige polderstukken, als een eindelooze verdoemenis van land en water. Afgeknotte boomstronken lieten hun gebroken takken hangen. Hier en daar spookten de puinen óp van een platgeschoten hoeve. Schuilloodsen van gewapend beton lagen gespleten en omgekegeld; onder de kubieke blokken lilden nog

verpletterde rompen en verminkte ledematen van gesneuvelden. Een stank van verwording woei de jongens in 't gelaat. Ze griezelden. Ze strunkelden over halfbegraven lijken en verroeste wapens, oude kleedingstukken, verloren helmen en maskers.

In de hoogte lag het dorp dat de jongens zouden bezetten.

- Ginder ligt Merckem! zei Verriest...

Langzaam, bij groepjes, een oud vijandelijk loopbruggetje volgend, klom men de hoogte op. Iedere luitenant ging toen met zijn peleton de hem aangewezen stelling bezetten, ten Noorden van 't dorp...

Hoofdstuk XLI.

De mannen kropen, wie hier, wie daar in een obusput. Wallen of loopgraven waren er niet. Ze waren dus genoodzaakt, op eigen initiatief, een schuilplaats te zoeken. Traag ging de nacht voorbij. Bijwijlen daverde de aarde onder baldadige ontploffingen. De vijand schoot in den blinde. Niettemin trof hij soms doel.

't Zwierken, Wannes, Stokken-en-Zeilen en Verriest zaten te zamen in een kuil.

- Dju, voor de broks, grinnikte Stokken-en-Zeilen, wanneer er een twaalfponder in hun nabijheid néersmakte. 't Zwierken bibberde in zijn natte plunje.

- Bah! we zijn ook nat tot op de graat, troostte Wannes.

Onverpoosd pletste de regen in den donkeren nacht. 's Morgens kwam de luitenant melden, dat het peleton oprak. 't Zwierken, Wannes, Verriest, Stokken-en-Zeilen moesten echter nog een tijdje blijven; die zaten het verst vooruit...

- 't Zijn altijd dezelfde, mopperde 't Zwierken.

Verriest verklaarde:

- Laat dat maar gaan, jongen. Straks gaan we naar huis, den wijnkelder plunderen...

't Werd dag. Een flauw licht schemerde over 't landschap. Eén voor één, op handen en voeten, kropen de jongens dan achteruit, naar 't platgeschoten Merckem toe.

Verriest blikte om zich heen.

't Dorp was nog slechts een puinhoop, een berg van muurblokken en pleister, zonder straat of plein, en waarboven alleen de grillig afgeknotte pijler der kerk nog afstak.

- Hemel, vroeg Wannes, waar is 't nu?

Mistroostig schudde Verriest het hoofd:

- 'k En vind er kant noch hoek meer aan.

- Daar heeft de kerk gestaan, onderstelde Wannes..

- Wacht, zei Verriest. Ginder, op de hoogte, liggen Woumen en Clercken. Daar staat de kerk. Rechts van ons is de gendarmerie dan. Kom aan...

Ze klauterden over balken en steenen. De regendruppels zwiepten hun aangezicht rood. Toen ze bijna aan 't uiteinde van 't dorp stonden, aarzelde Verriest:

- 't Moet hier ergens zijn...

En wanhopig Het hij zijn blikken glijden over de ineengestorte huizenmassa's.

- En de wijn? schooide Stokken-en-Zeilen.

Verriest liet zich op een blok beton neerzakken, smet zijn geweer neer, en kruiste de armen.

- Is dat nu toch niet wreed! Nu vind ik m'n eigen kot niet meer!

Zijn makkers bekeken hem ongeloovig.

- Hij zou den wijn op z'n eentje willen uitknodsens! zei Stokken-en-Zeilen.

Verriest zuchtte. Zijn oogen glinsterden. Droefheid doorschoot zijn gemoed. Hij steunde 't gebogen hoofd op de palmen der handen, de ellebogen op de knieën. Onder den tragischen hemel, vereenzaamd, stonden de drie piotten daar omheen hun bedrukten makker.

Langzaam raapte Verriest zijn geweer op.

- Waarheen? aarzelde Stokken-en-Zeilen, een beetje teleurgesteld.

- We gaan schuilen; we kunnen toch heel den dag niet in den regen omdolen.

Zij keerden op hunne stappen weer. Hier en daar ontwaarden ze één of meer piotten, tegen een stuk muur aanleunend.

- Ze wonen hier allemaal onder den blooten hemel, zei Wannes.

- We gaan toch wat beters zoeken, verzekerde 't Zwierken.

- Langs den kant van de kerk valt al licht wat te vinden, waagde Verriest.

Maar hoe ze ook zochten, ze vonden geen schuilplaats die nog met bezet was.

De regen viel met dobbel geweld.

- Wat gaan we doen? vroeg Wannes.

- Schuilen, blafte Verriest.

En wéér gingen ze op zoek. Ze waren op 't kerkhof.

- Hier gaan we niks vinden.

- 't En doet, zei Verriest.

Hij stond voor een marmeren zerk. Een obus had den grafsteen verbrijzeld.

- Heft eens mee, gebod Verriest.

- Heffen! En dan?

- Toe, heft maar. We moeten van den nood een deugd maken...

Ze schoorden hun beenen en wentelden den grafsteen van den kuil. Verriest ging er op zijn knieën bij zitten, ontstak een solfertje. De anderen ook keken toe.

- Doodkisten, schrok Wannes.

- Er liggen er maar drij in, zei Verriest koeltjes. We gaan ze er uit halen en we kruipen wij in dien kelder. Daar zullen we droog zitten.

Eén voor één sjouwden ze de doodkisten naar boven. Ze droegen ze naar een nabijen obusput, lieten ze langs den kant naar beneden glijden, smeten er met hun veldschop wat aarde op. Toen stapten ze in den grafkelder.

- En nu, verklaarde 't Zwierken, ga 'k een uiltje vangen.

Een kwartier later ronkten de kerels, zalig en in het spaarzame daglicht, dat door de opening van den grafkelder binnenvloede, gelek hun kalm gelaat op het marmeren masker van heraldieke beelden op oude praalzerken...

Hoofdstuk XLII.

Verriest ontwaakte het eerst.

- Mannen, 't is tijd.

Hij schudde de slapers wakker. Meesmuilend ontwaakten ze, geeuwden.

- Wat nu?

- Eten, zei Wannes.

- Wat is er te knabbelen? vroeg Stokken-en-Zeilen.

- Brood met boterhammen.

- Dat ziet er maar droog uit, merkte Stokken-en-Zeilen aan.

Maar ze sloegen toch met gretigheid de tanden in 't brokkelig brood en slurpten de ijsskoude koffie uit hun bevrozen veldflesch.

- Wat uur zou 't nu zijn?

- 't Is al donker, zei Wannes, die even het hoofd buiten den grafkelder stak.

Buiten galmden stappen.

- Luistert... De luitenant!

Een stem dreigde: 'Où sont-ils?'

Eensklaps, roefel! De luitenant stuikte in den kelder, vlak vóór 't Zvierken.

- Merde! gilde de luitenant.

Hij zag geen steek.

- Is 't al wat beter, luitenant? vroeg een beleefde, vreemde stem.

De luitenant stak zijn elektriek zaklampje op. Verriest zag den loop van een revolver glimmen.

- Luitenant, luitenant, niet schieten! 't Zijn wij, riep hij.

De luitenant herkende het viertal.

- Debout! gebod hij. Au ravitaillement!

Hij klauterde uit den kelder. Eén voor één kropen de mannen uit hun schuilhoek.

- Allons, ouste! gebod de luitenant.

De kerels trokken òp, gedwee...

Ze dwaalden tusschen ouderwetsche gekneusde knotwilgen, waarvan de kloeke stam doorspijkerd was met kogels en granaatscherven. Een roode wolkenbrand verkoperde de geknakte takken en lei donkere glanzen op de ruige schors.

Stokken-en-Zeilen struikelde over een uitpuilenden boomwortel en pletste in 't slijk.

- Knap! lachte 't Zwierken.

Stokken-en-Zeilen brulde:

- Is me dat hier 'n sport.

Met de mouw van zijn vest veegde hij zich de sprenkels van 't gelaat.

Ze draaiden omheen bommenkuilen, slingerden langs platgeschoten schuilloodsen, kropen over balken, sprongen over slooten en grachten, liepen links, liepen rechts, berg òp, berg àf, beklommen aarden

schansen, vielen, stonden op, draafden weer verder, plonsden door water en moer, sakkerden, hijgden, bliezen, krakeelden, tot Wannes te langen leste moe en afgemat, raasde:

- Ik pak er vijf. Arrè!

Ze zaten onder een slanken berk, die nog een enkelen horizontalen tak droeg, haaksch met den stam: een galg! Het laatste rozige wolkje smolt weg aan den einder.

Hier en daar vlekten er helmen en wapens op den moerassigen bodem.

Eindelijk geraakten de mannen aan de Ieperlee. Op de baan, een weinig verder dan brug IV, ontwaarden ze 't gespan der kompanie.

- Langs hier, mannen, riep Pieter Daams, de foerier. Het was een mager, bruin springertje, ongewasschen, slordig aangetakeld, vettig als zijn soepketel.

- Welke sektie? vroeg de foerier, wantrouwig loerend naar een wegdrijvende schrapnelwolk.

- Derde sektie!

Een luid gehuil hoeloeloede door de lucht. Twee schrapnels ontploften.

Pieter Daams verloor alle koelbloedigheid.

- Toe! toe! mannen, pakt maar! Ze bombardeeren...

En hij vluchtte heen om zich te verstoppen, achter den dam van een batterij.

De koksmaten en jongens lachten dat ze schokten.

Paatje, de voerman, telde:

- Twintig brooden, twintig doozen Army Radon, - en zegepralend een flesch konjak toonend, - een liter kwak!

- Ik de flesch, zei 't Zwierken.

- Voorzichtig he, Kromme, vermaande Paatje, niet breken.

- Breken! Daar mag 'nen 42er op mij vallen, dan zal ze nog niet kapot zijn.

Jef, de andere koksmaat, kwam met een keteltje aandragen.

- Wie de patatten?

- Ik, zei Verriest.

Stokken-en-Zeilen nam den zak met brood voor zijn rekening.

- Geef mij dan 't apenvleesch maar, zei Wannes.

En ze trokken òp. Een stem klonk nog:

- Hebt ge alles, mannen?

't Was de foerier, die, nu er niet meer werd geschoten, terug uit zijn hol kroop.

- Ja, ja!

Op een omzien was 't donker. Green ster blonk.

- Hoe gaan we den weg vinden? vroeg Wannes.

- Al zoekend, filozofeerde Stokken-en-Zeilen.

Nu begon de martelarij eerst voor goed. 't Zwierken hield zijn flesch, vaderlijk teeder, in de armen; Verriest waggelde met een ketel aan de hand; Stokken-en-Zeilen zwoegde onder den zwaren broodzak; Wannes smakte de 'Army Rations' van den eenen schouder op den andere.

Hij bleef met den voet aan een klit telefoondraad haperen en tuimelde op den grond.

- De flesch! riepen er twee tegelijkertijd.

- Neen, 't apenvleesch, vloekte Wannes.

- Dan is 't niks!

Kanonnen blaften. Roode vlammen laaiden òp en jankend schoten de projektielen door de koude lucht. 't Antwoord volgde spoedig. 't Heelal beefde en kraakte; schichtige vlammenketens doorslingerden de duisternis. Donders rolden...

- Waar drijven we naar toe? zei 't Zwierken buiten adem...

- Weet ik het!

Hoofdstuk XLIII.

In het nachtelijk bombardement zwierf het viertal verloren.

- Als w' eens 'n sloksken namen, pleitte Stokken-en-Zeilen.
- Wel ja, beaamde Verriest.

't Zwierken stelde zich net aan of hij zijn flesch tot het uiterste ging verdedigen.

Maar hij liet zich aldra overreden.

- Eén slokske, loreleide Verriest. Ons paart, en geen druppeltje meer.

't Zwierken ontkurkte de flesch.

- Wie eerst? vroeg hij.
- Gij, zei Stokken-en-Zeilen, hoffelijk.

't Zwierken dronk een slok en reikte daarna de flesch aan Stokken-en-Zeilen over.

Deze dronk op zijn beurt.

- Halt! klonk het uit drie monden tegelijkertijd.
- Vooruit!

Elk nam zijn vrachtje. 't Zwierken stapte vooròp. De anderen schaatsten hem achterna door 't slijk. Een uur lang vochten ze tegen den wind: nu en dan viel er één.

- 't Brood is sopnat, weeklaagde Stokken-en-Zeilen, die in 't water getuimeld was.
Ze stopten nogmaals, wanhopig beraadslagend.
- Waar mogen we nù toch zitten?
- We raken nooit thuis dezen avond.
Verriest hief het deksel van zijn keteltje op.
- De patatten zijn al bevrozen, hijgde hij.
- 't Zwierken voelde eenige waterdruppels op zijn aangezicht lekken.
- Als we nog maar 'n borrelke snoepten...
- Wie sprak daar van een borrelke? 't Zwierken giftigde, verontwaardigd:
- Zij de niet beschaamd, Verriest!
- 't Is er toch dik aan verdiend, zulle Kromme!
- En op één been kunnen we niet marcheeren.
- Nog niet op twee, vloekte Stokken-en-Zeilen.
- 't Zwierken overwoog. Zijn handen in onschuld wasschend, verklaarde hij:
- Tegen drie man kan ik me toch niet verdedigen. Dus, als gijlieden wilt...
- Hij bood Verriest de flesch aan.
- Neen, Kromme, gij eerst, vleide Verriest.
- 't Zwierken dronk.
- Nummer twee, zei hij, met de tong klakkend.
- Stokken-en-Zeilen sprong op de flesch toe.
- Daarna dronken Wannes en Verriest...
- Wat gaan we aan de mannen vertellen? vroeg 't Zwierken...
- We kunnen den snaps doopen!
- Water?

- Of zeggen dat de jenever verdampt is.

- Verdampt!

Heimelijk siste Stokken-en-Zeilen:

- Ik weet 'n veel beter middeltje!

- We drinken heel de flesch uit en we zeggen...

-... dat er 'n bom van 'nen vlieger op gevallen is, voltooide Stokken-en-Zeilen.

- Neen! neen! Heel simpel: we zeggen dat de flesch gebroken is...

- 't Is of er duvels in mijn lijf zitten, zei Stokken-en-Zeilen.

- Hadden we nog 'n fleschke, he Kromme, lolde Verriest.

- Zwijgt, zatlappen, gebood 't Zwierken.

Gedwee lammerden de anderen hem achterna, over wal en gracht, langs kuil en plas, den nek gebogen, de beenen stram, de voeten loom en nat. Geen sprak er een woord. Ze liepen daar zonder gedachten in hun dwazen kop, als bedwelmd ten gevolge van de vermoeiing en den brandewijn. Hoe lang? Een uur, twee uur?

- 'k Heb pooten gelijk bloempotten, verklaarde Stokken-en-Zeilen.

- Verdomme toch, wanneer gaan we land zien, morde Verriest.

- Stoppe-de-blok, zei 't Zwierken.

Ze rustten.

- Waar zouden we nu toch in godsnaam zitten? vroeg Wannes.

De anderen haalden de schouders op, cyniek. Er floot een kogeltje langs Zwierken's ooren.

Hij sprong op, instinkmatig, keek om zich heen.

- Kogels, zei Verriest.
- Een verloren kogeltje, verbeterde Wannes.
- Zouden we nu... angstigde 't Zwierken.

Weer schuifelden er kogels.

- Luistert, zei 't Zwierken.
- Bah! schokschouderde Wannes.

- We zijn hier aan de voorposten. Dat ze maar eens 'n vuurpijl smeten, we zouden toch iets zien.

- We zullen wel ergens uitkomen, meende Stokken-en-Zeilen.

Weer hinkten ze verder, de dwalende pelgrims, verloren in het no-men's-land van Merckem, de lenden gekraakt...

Tot plots:

- Werda? galmde het in den nacht.

Ze verschoten alle vier. Ze stonden beeldstil, verrast. Hun bloed werd koud.

- Werda? klonk het opnieuw.

Ze lieten pak en zak vallen, onthutst.

Ze staken de handen òp. Wat konden ze anders doen? Wapens hadden ze niet bij.

Wannes stapte vooruit. Bij de klaarte van een lichtpijl herkende hij twee duitse schildwachten.

- Wo sind die andere Kameraden? vroeg één der Duitschers kalm.

Stokken-en-Zeilen, Verriest en 't Zwierken traden aan.

De Duitschers hielden hen de bajonet vóór de borst.

- Prisonniers! lachten de twee schildwachten.

Ze maakten nochtans geen aanstalten om hun krijgsgevangenen in te pikken.

- Was kommen Sie hier machen?

't Zwierven, die nog in de kolenmijnen van Westfalen gewerkt had, voerde het woord.

- Rivitaljement! zei hij.

- So! so! Ravitaljement. Haben Sie viel zu essen? vroeg weer één der schildwachten.

- Essen! Jawohl! Brot und Fleisch.

- So! So!

De twee schildwachten kibbelden een oogenblik onder malkaar. Lang duurde hun beraadslaging echter niet. Ze smeten geweer en patroontasch neer en richtten zich tot het viertal.

- Wir gehen mit Ihnen.

't Zwierven kon zijn ooren maar niet gelooven.

- Kommen Sie mit uns?

- Ja, ja, rasch! Vorwärts!

Wannes en Verriest raapten de duitsche geweren op.

De twee Duitschers waren nu op hun beurt niet op hun gemak. Ze twijfelden aan de vreedzame bedoelingen der Belgen, en hieven instinktmatig de handen óp:

- Kameraden! vleide de grootste der twee.

- Voraus! bulderde Wannes. Nach Merckem!

- En de zakken dragen, onderbrak Stokken-en-Zeilen.

De Duitschers tilden gedwee de zakken óp. Getrouw strompelden ze tusschen het viertal in...

- Qui vive? luidde het.

- Belges!

- Un homme en avant! Mot d'ordre?

- Albert!

De hemel begon op te klaren toen het stelletje te Merckem aanlandde.

Luitenant Willekens stond op den uitkijk. De kerels herkenkend, van wijd reeds, tierde hij:

- Waar hebt ge zoolang gezeten?

Maar hij zweeg toen hij de twee Duitschers bemerkte. Fier, den neus in de hoogte, met een breed gebaar, verklaarde toen 't Zwierken:

- Luitenant, 't was zóo barmhartig zwaar om te dragen! We zijn twee man gaan halen om ons te helpen.

- De konjak! De konjak! brulden de piotten.

't Zwierken had een genialen inval. Hij dramatizeerde de aanhouding en de Duitschers aanwijzend:

- Die schobbejakken hebben de flesch uitgedronken, loog hij.

De twee krijgsgevangen feldgrauen beefden van angst.

- Zie maar, betoogde 't Zwierken, ze zijn nog zat!

Ze kunnen haast niet meer op hun beenen staan!

En terwijl Wannes het verloop van het avontuur aan den luitenant mededeelde, kregen de onschuldige Duitschers op hun tabernakel van de verbolgen piotten!

Hoofdstuk XLIV.

Over de smalle, glibberige en kronkelende loopplankjes schoven ze voort, donker in den donkeren nacht: een sergeant en zes jassen. De voorste vier droegen een spade op den schouder en de laatsten sjuowden een groote, ruwhouten doodkist op den gebogen nek. Ze gingen lijken uitdelven. Bij een scheef gewaaid kruisken, op den Beverdijk, hielden ze halt. De mannen staken de spaden in den grond en smakten de logge kist van hun schoften.

- We zijn er, zei de sergeant.

Een fijne regen sprankelde uit de smodderige inktlucht en de wind zwiepte de druppelkens op 't bloote vel van hand en aangezicht.

- Is 't hier? vroeg 't Zwierken.

De sergeant knikte.

- Duitschers?

- Weet ik veel!

De jongens begonnen te delven rondom het aarden terpje. Wim stak een pruim óp.

- Een goei borrel jenever zou niet slecht zijn, meende Verstraeten.

- Of konjak, verbeterde Bruggemans, de groote oogappels als twee lichtpeertjes in de kassen.

Ze stieten met 't volle geweld van hun lichaam op den steel der spade en 't staal gleeed vlijmend door de platgetrapte groezen en de leemen aardkluiten.

Soms wormde een groenig lichtstreepje over den bodem.

- 't Spookt, mannen, zei Verstraeten.

Bruggemans' schop schampte af op een steen.

- 'k Zit al op een pinhelm, verklaarde hij.

- Of op een beurzeken met geld, plaagde Wim.

- Seffens springt-'m uit zijn graf, dreigde de sergeant.

- Laat 'm mor komme, snoefde Bruggemans. We zullen z'n naam vragen.

Al werkend jokten de jongens.

Ze zaten bijna een halven meter diep. Spijt hun gezwets, had er niet één veel zin om door te graven.

- Hij zal niet bijten, zulle, schertste de sergeant.

Ze werkten voort.

- Bah! walgde Wim.

- Nog een steek en hij is boven water, moedigde de sergeant aan.

Na een poosje zei Bruggemans:

- Hier ligt 'm...

De jongens tastten met de spade. Zien deden ze geen zier. De sergeant nam zijn zaklampje en lichtte bij. Over den gedolven put heen, gaapten de jongens toe. Maar als ze 't lijk in den elektrischen straal zagen, deinsden ze onwillekeurig een stap achter-

uit, ontsteld en bijna onpasselijk. Wat een luchtje!

In den donkeren rechthoek van den kuil lag het lichaam van den vreemden man uitgestrekt, half verteerd. Dwars over de borst lag een afgerukte arm. Een voet, met schoen en àl, was van den knoeselgekwaakt!

Een oogenblik bleven de jongens sprakeloos. Dan zei Wim, zijn weezin bedwingend:

- Geft 'm 'n polleken, Verstraeten!
- Schuift de kist een beetje alhier, beval de sergeant.
- Zoo. Rap nu wat. Legt 'm er in!

Wim stak den lossen arm op zijn spade en smeed hem in de kist. Met een doffen plof rolde hij er daarna den voet in.

- Allemaal heffen nu, vermaande Wim weer. Ieder steekt zijn schup onder 't lijf. 'k Zal tot drij tellen. En dan... hoep! in de kist...

De jongens deden wat Wim beval.

- Een... twee... drie...

Ze tilden 't lijk gezamenlijk op, maar als ze 't bijna in de kist hadden, viel het hoofd er àf. Het rolde wat verder in een obuspot vol water.

- Da's niks, zei Wim, toen de enorme vleeschklomp tusschen de planken lag.

En hij met z'n spade aan 't visschen in het troebele water. Een beetje nadien lag 't hoofd bij de rest. Met acht groote spijkers nagelden ze 't deksel op de kist. Wim stak een versch pruimpje òp. De andere jongens verademden.

- Nu moeten we hem nog wegdragen.

Ze hieven de kist op, kreunend.

- Hij valt nogal zwaar, morde Verstraeten.

Met z'n vieren droegen ze 't luguber vrachtje. Langzaam kloefden ze over de gladde loopbruggetjes. Wim voelde 't slijk tusschen de reten der planken in zijn hals sijpelen...

- Niet te rap, sakkerde Bruggemans, die achteraan, onder de kist strompelde...

- Zijn me dat passerellen? mopperde Wim...

Plots struikelde hij. De anderen verloren 't evenwicht en de kist botste op den grond, brak open. En weer rolde het hoofd wèg.

- Stommeriken, verweet de sergeant.

Wim hengelde met zijn spade achter het moedwillige hoofd. En zoodra hij het te pakken had, riep hij uit, koleirig als een huis:

- Bruggemans, geef me den hamer, dat ik z'nen kop vastnagel!

Hoofdstuk XLV.

Ze trokken het bootje uit 't ruischend oeverlisch. Met een lichten plons schoof het van den steilen dijk in de vaart. Toen sprongen de jongens aan boord - drie soldaten en een korporaal. Ze gingen op patroelje; 't bootje wiegelde onder den last der zware mannenlijven. Ze legden hun geweer op de zitbankjes neer, grepen de roeispanten en riemden zoetekens aan. Ze voeren tegen stroom in en kampten, met gebogen romp tegen den fellen wind, die hen telkens den kant van den vijand uitstuwde. Ze laveerden tusschen de vooropgeschoven posten door. De maan blonk aan den donkeren hemeltrans. Haar glans verbrokkelde in de speelsche rimpels van 't water... Bijwijlen steeg een vuurpijl óp, sissend. En onophoudend floten kogels en deden de Maxim's van rikke-tikke-tak! Krekels sjirpten. Soms ook hoorde men een rat duikelen of een waterhoentje, opgeschrikt, met de vleugels slaan.

De luitenant stond aan dezen oever van de vaart, rechtóp. Aan de overzijde was de luisterpost der Duitschers. De luitenant moest de patroelje leiden. Met zijn glimmenden, afgesneden oliejekker en zijn

opgebolde pofbroek aan, den verrekijker met een riempje over de schouders, geleek hij sprekend op een vliegenierken, dat aanstalten maakt voor een nachtelijk bombardement. Hij zag de boot glijden en tegen den rukwind worstelen. Hij wenkte de mannen. Maar ze zagen 't niet. Toen floot hij stillekens, 't begin van:

‘Tout le long, le long du Missouri...’

De korporaal antwoordde:

- We komen.

Maar ze schipperden juist op de plaats waar er een bres in den dijk was en de overstroming in diepe en breede delta's over de meerschen slingerde. Hier en daar staken er nog eenige hooge, rilde biezenstengels boven de overstroomde landen uit. Een roeispaan brak en door de éene te willen redden, verloren de jongens de andere. En zóo dobberden de vier kerels daar nu tusschen de kleine posten om op een bootje dat bovendien lek was. De wind dreef het freele vaartuig noordwaarts. Ieder oogenblik kon het bij den vijand aanlanden!

De luitenant voelde zijn hart als een klok tikken, luid, luid...

- Waar ga je naartoe? vroeg hij vol benauwenis.

Kalmpjes echter seinde de korporaal terug:

- Naar dâar!

Ze zaten niet al te gerust in 't bootje, dat venijnigwèg water slokte en altoos verder dreef, ten vijand in...

De jongens pagaaiden wanhopig met den kolf der geweren. 't Hielp niets. Er viel te kiezen: den dieperik in of als hulpelooze schipbreukelingen afwachten tot

de Duitschers hen inpikken kwamen. Hadden ze hun schuitje maar kunnen besturen. Doch waarheen, zonder roer noch spanen, in dien geweldigen wind? Plots geraakte 't bootje vast aan den versperringsdraad, van oude verdedigingswerken. Nu zouden ze zich toch tenminste kunnen oriënteren. Vlak achter hen bevonden de Franschen zich: 't was hier een kruisweg van vooropgeschoven posten.

Eén der jongens fezelde plots:

- Wannes, ginder staat iemand.
- Een Franschman!
- Als ze maar niet op ons schieten!

Toen kreeg een der jongens een genialen inval.

Hij schuifelde:

‘Il y a de la goutte à boire, là-haut.

Il y a de la goutte à boire...’

En de andere schuifelde dadelijk weer:

‘Onze et onze ça fait vingt-deux

Régiment des petits bleus...’

Door middel van hun geweren hielpen de jongens zich nu verder. 't Was hier ondiep. Nog eenige meter en de boot liep vast. Maar eensklaps klikte 't bootje om, en daar lagen ze gevieren in 't water te spartelen. Tot boven de heupen reikte de vloed. Ze konden gelukkig doorwaden en aan wal kruipen.

Twee, drie zoewaven kwamen nog toegelopen.

- Ti Bilges, vroeg één, en zijn witte tanden schitterden.
- Oui, oui, Belges, zei de korporaal, druipnat en bibberend.

Een ander zoewaaf lachte toen:

- Ah! dis donc, vieux frère, quelle barcarolle...

Van uit den duitschen post, langs de overzijde, fonteinde een vuurpijl óp. Kogels jankten.

- Ah! les vaches...

En 't groepje verdween.

Met den kiel in de hoogte, dobberde 't bootje weg, ik weet niet waar op àf.

Er was een luitenantje dat verademde...

Hoofdstuk XLVI.

Een vondst van de jongens, die naam: Rare Marus! Zijn pokdalige huid, zijn groene oogjes onder een te massief voorhoofd, zijn waaiers van oorlapen en scheefgewrongen mond, zijn kapstok-schouders en zijn twee lange, magere beenen als een gekruist schraagje onder zijn onmogelijk lijf, hadden de jongens er toe genoopt, Bas (zoo heette hij eigenlijk), aldus om te doopen. 't Was eigenlijk een snul van een kerel, gedienschtig, dapper, eerlijk, trouw. Hij had slechts één gebrek: hij dronk soms meer dan zijn bekomst. En als hij aan den boemel was, verkoos hij een groote pint boven een kleine.

Rare Marus kende een mondsvol Fransch, juist genoeg om toe te komen. Na zes-en-twintig maand kampanje en onberispelijken dienst, twee eervolle vermeldingen, tien maand geduldige, officieele stage als korporaal, werd zijn naam op de administratieve lijsten van den regimentsstaf toch eindelijk in aanmerking genomen en Emmanuël Bas werd tot eskwadeoverste gepromoveerd.

Niet zonder spot liep het nieuwtje van mond tot mond.

- Hij verdient het wel, meenden de jongens, maar met zoo'n gezicht? Neen, dat ging niet!

Doch de overheid had beslist en Rare Marus mocht een el katoen bestellen. Wie wel 't meest verschoot van die benoeming was Rare Marus zelve! En om die heuglijke gebeurtenis te vieren zou hij eens feestelijk op de lappen gaan. Hij trapte 't af in zijn eentje. Hij klonk als een bel! Wie hem onderweg ontmoette en gelukwenschte, trakteerde hij gul. Hij pleisterde overal waar er een tap op 't vat stak. Hij ledigde 't ééne kannetje na 't andere, tot zijn buik bol als een kuip stond. En dan toch nog goot hij het flauwe biertje door zijn keel, tot het te langen laatste avond werd en duister en de boomen in 't nachtelijk landschap als spoken dansten... Marus wist van toeten noch blazen meer, droomde dat zijn kompanie op voorpost lag, strompelde langs den vaartdijk, sukkelde over de bruggen, verschalkte de aandacht van een schildwacht, laveerde door Nieuwpoort, en strandde ergens in de loopgrachten der Bat-d' Af, de handen als een dobbel-anker in een modderpoel geklampt. En daar sliep hij zoo gerust en onschuldig in, als een beer in zijn hol.

Rond middernacht begonnen de Duitschers met bommen te smijten. De aarde beefde er van.

Er was iemand die riep:

- Aux armes, les joyeux! En vele stemmen klonken daarna, blij, luidruchtig, uitdagend. Men luisterde niet eens naar het geroep der enkele gewonden, die op stijve berries weggedragen werden.

Bommen en granaten ontploften en Rare Marus

lag daar in 't geweld te ronken, onkwetsbaar, doof en krimineel-bezopen. Naast hem sloeg een 15er een luitenantje het hoofd af en 't bloed speierde vlak op Marus' wezen. Toen de brankardiers langs daar op zoek kwamen, zei er één van hen:

- Encore des macchabées!

En ze tilden 't lijk van 't luitenantje op een berrie en ook Rare Marus! Door den donkere schreden de mannen met hun plechtigen last voort, zwijgzaam...

Ze kwamen aan een hulppost en achter 't melkig raampje van 't loodsje, waar een schimmig Rood Kruisvlaggetje flapte, schemerde kaarslicht. Een geur van ether walmde naar buiten, toen één der dragers het schreeuwend deurken openstiet. De dokter kroop te voorschijn, stak een elektriek zaklampje op. Hij betastte eerst 't luitenantje.

- Mort, zei hij.

Daarna onderzocht hij Marus. Hij zag het gestolde bloed op 't beenig wezen van Marus en hij wou juist heengaan, toen Marus in zijn slaap met de linkerhand over zijn baardige kin wreef, 't hoofd wat verlei en liggen bleef, ruggelings uitgestrekt en de armen wijd open.

- Celui-ci n'est pas mort, zei de dokter, verbaasd.

Op het bevel van den dokter droegen de brankardiers Rare Marus binnen. Aandachtig werd hij onderzocht, tot de dokter plots uitriep:

- Mais c'est un Belge! En één der brankardiers, die den adem van Marus beroken had, aanmerkte:

- Il sent la bière et l'alcool! Waarop de dokter zei:

- Il est ivre-mort, ce type!

Weer een andere fluisterde in mineur:

- C'est peut-être un espion, m'sieur le major!

Al de omstaanders werden er koud van:

- Un espion!

Rare Marus sliep, lekker en braaf. De dokter poogde hem te wekken: vruchteloos! Men lei Marus op den vloer, bond hem handen en voeten en twee soldaten werden ontboden, de bajonet op den loop van 't geweer, om den ellendeling te bewaken.

Van post tot post werden de telefoonbelletjes in rep en roer gebracht. Men veranderde 't wachtwoord. Motocyclisten snorden langs de baan, om orders van den eenen staf naar den andere over te brengen. En Rare Marus werd ontkleed tot op zijn hemd, gerold en gewenteld, gekitteld en geknepen, tot hij bij àl dat geroezemoes wakker schrok en met open mond en duizelende oogjes, heel het gezelschap aangaapte!

Toen hij opstaan wou, werd hij baldadig neergesmaakt en toen hij de koorden van zijn polsen trachtte over te bijten, was er één der schildwachten die hem een blinkende bajonet op 't hart pointeerde.

- Me koes houden, filzofeerde Marus, en afwachten!

Hij voelde de gedachten lui onder zijn schedel omwroeten, als een tros wormen. Maar hoe hij ook dubde, 't bleef hem alles een... vraagteken!

Officieren met veel goud op hun kepie en schitterende sterren op den kraag, kwamen Marus ondervragen en nog eens ondervragen; hij snapte echter geen sijs

en de heeren sekretarissen bogen zich te vergeefs over hunne witte bladen papier. Hij werd ontlast van zijn boeien, in een auto gestopt, van Kaïphas naar Pilatus gezonden, nog eens onderzocht en nog eens ondervraagd, en eindelijk in 't stedelijk gevang te Veurne opgesloten, waar hij, uitgeput en vakerig, opnieuw insluimerde op een houten brits.

Tegen den noen kwam Borglioën, de sergeant van zijn sekte, hem wekken, en met zijn gemoedelijk vrouwenstemmetje, tuk op plicht en tucht als elk onverbasterd militiaan, vroeg hij, Marus op de schouders kloppend:

- Hewel, gelegenheidskorporaal, wat hedde nu weer uitgestoken?

- Ikke, zei Marus, en hij trok 't vel van zijn voorhoofd in rimpels, ikke? 'k Weet van niks, sergeant...

Inderdaad, Rare Marus besepte niet wat er gebeurd was, en naast Borglioën aanschommelend, vroeg hij, argeloos:

- Sergeant, waarom hebben ze mij in 't kot gestoken?

De sergeant haalde glimlachend de schouders op en voorspelde:

- 'k Denk dat de kapitein u dat wel vertellen zal.

En op Marus' galons wijzend, vervolgde hij:

- Ge zult er die kunnen afdoen, jongen.

Ontnuchterd, zuchtte Marus:

- Mijn galons? Nondedjol! En zeggen dat 'k ze er met pekdraad opgenaaid had...

Zij aan zij stapten ze voort...

Hoofdstuk XLVII.

Dien nacht had de Rik een wonderlijken droom.

Toen hij van de wacht afgelost was, sliep hij in. Ze lagen met z'n vieren in 't bouwvallig, verlaten kerkje, dat aan het front nog zoo vredig boven een ruikertje groen uitspitste, met zijn verminkt torentje zonder weerhaan. 't Was er kaal binnen, koud en griezelig. Slechts langsheen de muren, in laag uitgesneden beitelwerk, hingen de primitieve tafereelen uit den lijdensweg van Kristus; de heiligenbeeldjes leken te leven binnen hun pleisteren omlijsting. De gemijterde bisschoppen, de schutsengelen en priesters glommen vol juweelen en perlen op de in lood gevatte, beschilderde ruitjes der kruisboogramen, wanneer de zon nog even de verzengelde koleuren opflakkeren deed, welwillend...

De Rik lag met het aangezicht naar het beschadigde altaar gekeerd, en zijn blikken gleden over de hooge, gothieke ramen. En van lieverlede begonnen de figuurkens van heiligen en gewijden te bewegen en togen ze in stoet aan hem voorbij.

Hij droomde...

Hij droomde dat de Bondgenooten doorgebroken waren in de Somme en de vijand den aftocht blies. De Belgen staken den IJzer over. Er grepen schermutselingen plaats tusschen de achterhoede van de Duitschers en onze verkenners, maar de bres, in het vijandelijk front geslagen, was onherstelbaar en de onversaagdheid der piotten niet te stuiten! De steenwegen kwamen vrij en slingerden veilig van stad tot stad. Naarmate men de dorpen veroverde, werd de driekleur op de kerktorens geheschen, en zoo werd in elk dorpken als een baken geplant, waarlangs de weg der eindelijke verlossing liep...

De kompanie II-2 rukte op, vóór 't regiment uit. Men trok door Brugge en marcheerde op Gent aan. De soldaten wisten van geen vermoeyenis.

Ternauwernood gunden ze zich den tijd om te eten. De bevrijde bevolking wemelde langsheen de baan en uit de roepende monden schalde haar de blijdschap der soldaten tegen. De menschen omhelsden malkaar in vervoering. Ze droegen de jongens in triomf. De vreugde was overweldigend.

- Naar Antwerpen! klonk het.

Onze ploeg stapte voorop; de mannen hadden zevenmijlslaarzen aan. Ze werden geen pijn gewaar.

- 't Is nog maar 'n begin, verklaarde Wannes.

- Wacht sukkelaar, tot we in 't Schipperskwartier komen, zei Drupneus. Dan zuid 's zien hoe ze bij ons de menschen ontvangen.

Onderweg ontmoette de ploeg een ketellapper, die naast een foorwagen stapte en met de teugels, een knol

van een paard op zijn pooten hield. Daarnaast drentelde een jonge vrouw, blond, weelderig geveleesd. Zij droeg een gezonden knaap op de armen. De Rik schuifelde op den voerman af die een lustig liedeken zong, en zei, hem op de schouders kloppend:

- Hewel, ouwe, 'k geloof dat 'k u nog gezien heb?

- Dat kan wel gebeuren, kerel, schaterde de ketellapper. Ik ben Tijn Uilenspiegel en daar loopt mijn wijf: Nele. Wij zijn uit Vlaanderen gaan lopen, met have en goed, toen de vreemden zijn binnengevallen. Ze konden ons hutteken wel krijgen, maar Tijn, den slimmen, guitigen Tijn niet, hoor!

- En dat kleintje daar, hed-de gij dat nu gekocht in den oorlog? vroeg de Voddetromp. Me dunkt dat ik dien rakker nog zien ravotten heb op de Veemarkt.

- Wel, jongen, dat is Op-Sinjoorken. Die kleine was tijdens de vlucht verloren gesukkeld, en Nele zei:

- Tijn, we zullen dat schaaapken meenemen. En nu brengen we 't bloeiken terug naar zijn moeder.

- Ha, deden de jongens, en ze togen verder, nadenkend...

En ze stapten, ze stapten, ze stapten... tot ze van verre den Lieve Vrouwetoren tegen de middaglucht zagen schemeren.

- Halt!

- Par quatre!

- La musique!

- Le drapeau!

De muziek speelde en vier aan vier rukten de kerels nu op. Zoo bereikten ze Sint Anneken. Op den

overkant zag het zwart van volk. Als een rukwind stak een razend getier van stemmen op...

De soldaten staken de vlotbrug over en ja, zevenmaal zeven en zeventig keeren ja, ze waren te Antwerpen...

Van aan 't Steen, alover de Suikerrui naar de Groote Markt koepelden de zegebogen met een groenen welkom van laurier en eikenbladeren. De straatsteenen lagen verdoken onder een tapijt van gesnipperd papier.

Op zware brouwerswagens stonden de tonnen bier, met ingeslagen bodem. Uit die vaten moest de zegen geput worden.

Stapels koekenbrood en taarten praalden als torens, langsheen de gevels der huizen. Reuzentafels, als voor Spartaansche maaltijden, stonden gedekt.

En van uit de vensters en balkons, van op de daken der huizen waar de menschen, bijeengekluwd, wuifden met wimpels en vlaggetjes, banjerde de welkomstgroet. De beiaard speelde: 'Antwerpen boven!' en de politieagenten vochten tegen het volk, dat de bataljons dreigde te overrompelen. De fanfare der koperen regimentsmuziek schetterde uit de blinkende speeltuigen...

De hemelen kraakten van 't gejuich en de stralen der zon schenen als zooveel gulden trompetten, waaruit u de blijdschap tegenklonk...

Rijk en arm, mager van 't vasten of dik van 't woekeren, lang en kort, oud en jong, 't wriemelde daar àl door melkaar, en 't regiment boorde er doorheen, als een maalstroom van geluk, jeugd en vreugde. De

jongens schouwden met reikhalzende koppen naar de krioelende menigte, om bloedverwanten of kennissen te ontwaren. Ze zagen oude vrouwen, die met den tip van hun schort 't water van den neus dopten; jonge meisjes met frissche gezichten en zwellende borsten, die de kerels vrank in de oogen blikten; mannen met baard en zonder baard, die plots weer jong en krijgslustig werden...

Juist had de Rik, Sooi Van Tillo herkend en wilde hij roepen, toen de korporaal van dienst hem uit zijn lekkeren droom wakker porde en zei:

- Rik, 't is tijd om de wacht òp te trekken.

- Wacht? meesmulde hij vakerig... En in zijn roezig hoofd klonk het:

- We zijn dan toch nòg niet thuis?

De korporaal bezag hem al lachende en jokte:

- Ge trekt precies 'n gezicht gelijk'n elfurenlijk...

De Rik antwoordde niet, en terwijl hij zijn geweer opnam, klonk het diep in hem:

- Wanneer dan toch?

Want het was nog alles gelijk weleer en gelijk het nog lang nadien zijn zou, altijd en eeuwig en onveranderlijk hetzelfde:

- Halte-là! Qui vive?

Geschreven in de loopgraven te Ramskappelle, Diksmuide en Boesinghe 1915-17.